

**BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE**

**Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke
Federalno ministarstvo obrazovanja i znanosti
Федерално министарство образовања и науке**

I N F O R M A C I J A

**o provedbi reforme visokog obrazovanja u Federaciji Bosne i
Hercegovine u 2016. i 2017. godini**

Mostar, januar/siječanj 2018. godine

S A D R Ź A J

U V O D.....	4
1. PRAVNE PRETPOSTAVKE ZA PROVEDBU REFORME VISOKOG OBRAZOVANJA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE	6
1.1. Stanje i dinamika usvajanja zakona i propisa u oblasti visokog obrazovanja u kantonima u Federaciji BiH	6
1.1.1. Tuzlanski kanton	6
1.1.2. Zeničko-dobojski kanton	8
1.1.3. Hercegovačko-neretvanski kanton	9
1.1.4. Bosansko-podrinjski kanton Goražde.....	11
2. PREGLED STEPENA I DINAMIKE PROVEDBE REFORME VISOKOG OBRAZOVANJA NA JAVNIM VISOKOŠKOLSKIM USTANOVAMA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE .	12
2.1. Internacionalizacija visokog obrazovanja na javnim VŠU u Federaciji Bosne i Hercegovine.....	12
2.1.1. Univerzitet u Sarajevu	12
2.1.2. Univerzitet u Tuzli	15
2.1.3. Univerzitet u Zenici	18
2.1.4. Sveučilište u Mostaru.....	20
2.1.5. Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru.....	20
2.1.6. Univerzitet u Bihaću	29
2.2. Poduzeti koraci u oblasti reforme nastavnih planova i programa i njihovo prilagođavanje potrebama tržišta rada, mjere za postizanje bolje zapošljivosti diplomiranih studenata putem dijaloga s poslodavcima i praćenja razvoja njihovih karijera	34
2.2.1. Univerzitet u Sarajevu	34
2.2.2. Univerzitet u Tuzli	36
2.2.3. Univerzitet u Zenici	47
2.2.4. Sveučilište u Mostaru.....	48
2.2.5. Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru.....	49
2.2.6. Univerzitet u Bihaću	52
2.3. Osiguranje kvaliteta s osvrtom na promoviranje evropskog kvaliteta u visokom obrazovanju	52
2.3.1. Univerzitet u Sarajevu	52
2.3.2. Univerzitet u Tuzli	54
2.3.3. Univerzitet u Zenici	56
2.3.4. Sveučilište u Mostaru.....	57

2.3.5.	Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru	58
2.3.6.	Univerzitet u Bihaću	62
2.4.	Akreditacija studijskih programa uz obrazloženje poduzetih koraka i problema s kojima se VŠU suočavaju u postupku ove akreditacije	62
2.4.1.	Univerzitet u Sarajevu	62
2.4.2.	Univerzitet u Tuzli	64
2.4.3.	Univerzitet u Zenici	66
2.4.4.	Sveučilište u Mostaru	69
2.4.5.	Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru	69
2.4.6.	Univerzitet u Bihaću	71
3.	PREGLED AKTIVNOSTI FMON-a KROZ PROGRAM PODRŠKE IMPLEMENTACIJI BOLONJSKOG PROCESA U 2016. I 2017. GODINI	72
3.1.	Pregled aktivnosti FMON-a na implementaciji Strateških pravci razvoja visokog obrazovanja u Federaciji Bosne i Hercegovine od 2012. do 2022. godine - „Sinergija i partnerstvo“	72
3.2.	Podrška FMON-a realizaciji programa međunarodne akademske i studentske mobilnosti i razmjene	72
3.3.	Osnivanje Fondacije za mobilnost studenata i nastavnika u Federaciji BiH	73
3.4.	Provedba Prioriteta za razvoj visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini za period 2016-2026	74
4.	ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I REZIME	75
4.1.	Stanje i dinamika usvajanja zakona i propisa u oblasti visokog obrazovanja u kantonima u Federaciji BiH	75
4.2.	Stepen i dinamika provedbe reforme visokog obrazovanja na javnim visokoškolskim ustanovama u Federaciji BiH	76
4.2.1.	Internacionalizacija visokog obrazovanja, uključujući međunarodne projekte i mobilnost studenata i nastavnog osoblja na VŠU	76
4.2.2.	Reforma nastavnih planova i programa i njihovo prilagođavanje potrebama tržišta rada, mjere za postizanje bolje zapošljivosti diplomiranih studenata putem dijaloga s poslodavcima i praćenja razvoja njihovih karijera	78
4.2.3.	Osiguranje kvaliteta s osvrtnom na promoviranje evropskog kvaliteta u visokom obrazovanju	79
4.2.4.	Stanje akreditacije studijskih programa na javnim VŠU	81
4.3.	REZIME	84
5.	PREPORUKE	87
	SKRAĆENICE	88

U V O D

Shodno Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave¹, Federalnom ministarstvu obrazovanja i nauke spada u nadležnost vršenje upravnih, stručnih i drugih poslova, a koji se odnose na koordinaciju planiranja i aktivnosti u području, između ostalog, visokog obrazovanja i provedbe Bolonjskog procesa, odnosno reforme visokog obrazovanja zasnovanog na njenim principima.

Na osnovu navedene zakonske nadležnosti, Ministarstvo je uputilo svim kantonalnim ministarstvima obrazovanja akt za dostavljanje informacija o provedbi reforme visokog obrazovanja u okviru njihove nadležnosti tokom 2016. i 2017. godine², a vezano za stanje i dinamiku usvajanja zakona i podzakonskih akata u oblasti visokog obrazovanja na području kantona te njihovoj usklađenosti s Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju, kao i provedbe reforme visokog obrazovanja s posebnim osvrtom na integraciju univerziteta i proces akreditacije studijskih programa, kao i poduzete aktivnosti ka usmjeravanju visokog obrazovanja s potrebama na tržištu rada i boljeg povezivanja ishoda školovanja s tržištem rada.

Istodobno je i svim javnim univerzitetima u Federaciji Bosne i Hercegovine upućen akt kojim se tražilo dostavljanje informacija o provedbi reforme u periodu od dvije navedene godine, odnosno vezano za internacionalizaciju visokog obrazovanja, reformu nastavnih planova i programa i njihovo prilagođavanje potrebama tržišta rada, osiguranju kvaliteta i akreditaciji studijskih programa i problemima s kojima se suočavaju u postupku ove akreditacije.

U Informaciji se nalaze odgovori četiri kantonalna ministarstva obrazovanja i svih šest javnih visokoškolskih ustanova u Federaciji BiH zajedno s pregledom stepena i dinamike provedbe reforme visokog obrazovanja, pregledom programa podrške Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke implementaciji Bolonjskog procesa u razmatranom periodu uz zaključna razmatranja, rezime i preporuke Vladi Federaciji BiH na usvajanje, a sve u cilju harmonizacije visokog obrazovanja s Evropskim prostorom visokog obrazovanja i daljeg ujednačavanja kvaliteta studiranja.

Iz sakupljenih informacija proizilazi da jedino Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke daje podršku provedbi strateških dokumenata i prioriteta iz visokog obrazovanja, a čime ispunjava svoju ulogu dodijeljenu na osnovu zakonske nadležnosti u ovom segmentu, a što ponovo potvrđuje činjenicu da je jedan od izuzetno velikih problema provedbe reforme visokog obrazovanja u FBiH, ali i u BiH, njegova fragmentiranost i neujednačenost provedbe tako da svi procesi

¹ Službene novine Federacije BiH br. 48/11 od 1. 8. 2011. godine

² Akt br. 04-38-4-4492-1/17 od 15. 11. 2017. godine i urgencija br. 04-38-4-4492-1/17 od 15. 12. 2017. godine

izuzetno dugo traju, a neki od prioriteta se i ne mogu provesti zbog čestih blokada reformskih procesa u ovom segmentu.

I dalje smo svjedoci problema u ovom reformskom procesu, tako da su to uz navedenu fragmentiranost i akreditacija studijskih programa propisana Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju koja nije okončana, neriješeno jedinstveno finansiranje visokog obrazovanja, i dalje nizak stepen mobilnosti studenata i nastavnog osoblja, ali smo uočili i neaktivnost i nezainteresiranost za reformske procese koje pripisujemo kako akademskoj zajednici tako i institucijama u oblasti visokog obrazovanja te u tom pravcu cijela društvena zajednica mora poduzeti hitne korake u cilju prevazilaženja nastalih problema, jer jaka akademska zajednica stvara pozitivnu, proaktivnu klimu koja privlači domaće i strane direktne investicije, što rezultira održivim i uravnoteženim ekonomskim razvojem.

1. PRAVNE PRETPOSTAVKE ZA PROVEDBU REFORME VISOKOG OBRAZOVANJA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE

1.1. Stanje i dinamika usvajanja zakona i propisa u oblasti visokog obrazovanja u kantonima u Federaciji BiH

Kako smo naveli u uvodnom dijelu, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke zatražilo je 15. 11. 2017. godine od deset nadležnih kantonalnih ministarstava obrazovanja dostavljanje informacije stanju i dinamici usvajanja zakona i propisa. Tražene informacije dostavila su četiri kantonalna ministarstva obrazovanja koje prenosimo u nastavku ove informacije, dok ostalih šest ministarstava nije dostavilo tražene informacije ni nakon naše urgencije poslane 15. 12. 2017. godine.

1.1.1. Tuzlanski kanton

Ministarstvo obrazovanja i nauke Tuzlanskog kantona, aktom od 21. 11. 2017. godine dostavilo je sljedeće informacije:

Tokom 2016. i 2017. godine na području Tuzlanskog kantona usvojeni su i doneseni sljedeći propisi³:

- Zakon o visokom obrazovanju („Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 07/16);
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju („Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 10/16);
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju („Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 5/17);
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju („Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 15/17);
- Pravilnik o postupku akreditacije visokoškolskih ustanova i studijskih programa („Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 09/16);
- Pravilnik o vođenju Registra visokoškolskih ustanova u Tuzlanskom kantonu („Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 11/16);
- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o grupama poslova i zadataka, uvjetima za njihovo obavljanje i okvirnih koeficijenata za obračun placa u javnim ustanovama visokog obrazovanja („Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 12/16);
- Odluka o participaciji troškova studija za drugi i treći ciklus na fakultetima JU Univerzitet u Tuzli za studente koji ne posjeduju državljanstvo Bosne i Hercegovine („Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 7/16);

³ Link za preuzimanje propisa: Službene novine TK: <http://www.vladatk.kim.ba/vlada-tk/dokumenti-tk/sluzbene-novine-tk> ili <http://www.skupstina.tk.gov.ba/sluzbene-novine-tk>

- Odluka o odobravanju iznosa subvencije troškova smještaja i ishrane studenata u studentskim centrima u FBiH („Službene novine Tuzlanskog kantona ", br. 11/16);
- Odluka o dopuni Spiska akademskih titula, naučnih i stručnih zvanja koja se mogu stjecati na visokoškolskim ustanovama u Tuzlanskom kantonu („Službene novine Tuzlanskog kantona", br.11/16);
- Odluka o izmjenama i dopuni Standarda i normativa visokog obrazovanja Tuzlanskog kantona („Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 12/16);
- Odluka o upisu, oslobađanju troškova školarine i troškova participacije, kao i odobravanju sredstava za troškove smještaja, ishrane i zdravstvenog osiguranja studenata iz Palestine („Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 13/16);
- Pravilnik o radu komisije za ispitivanje uvjeta za početak rada i obavljanje djelatnosti visokog obrazovanja na području Tuzlanskog kantona („Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 06/17);
- Pravilnik o postupku licenciranja studijskih programa prvog, drugog i trećeg ciklusa studija visokoškolskih ustanova na području Tuzlanskog kantona („Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 07/17);
- Pravilnik o kriterijima i postupku licenciranja visokoškolske ustanove („Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 08/17);
- Pravilnik o sastavu i radu komisije matičara („Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 09/17);
- Odluka o izmjenama i dopunama Standarda i normativa visokog obrazovanja Tuzlanskog kantona („Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 09/17);
- Odluka o odobravanju iznosa subvencije troškova smještaja i ishrane studenata u studentskim centrima u FBiH („Službene novine Tuzlanskog kantona" br. 13/17);
- Pravilnik o načinu vođenja matičnih knjiga i evidencije o izdatim diplomama i dodacima diploma („Službene novine Tuzlanskog kantona" br. 13/17);
- Pravilnik o korištenju akademskih titula i stjecanju naučnih i stručnih zvanja na visokoškolskim ustanovama u Tuzlanskom kantonu („Službene novine Tuzlanskog kantona" br. 14/17);
- Spisak akademskih titula, naučnih i stručnih zvanja koja se mogu stjecati na visokoškolskim ustanovama u Tuzlanskom kantonu („Službene novine Tuzlanskog kantona" br. 14/17);
- Odluka o participaciji troškova studija za drugi i treći ciklus na fakultetima JU Univerzitet u Tuzli za studente koji ne posjeduju državljanstvo Bosne i Hercegovine („Službene novine Tuzlanskog kantona" br. 14/17).

Vezano za proces akreditacije studijskih programa, Ministarstvo naglašava da nema zaprimljenih zahtjeva za akreditaciju studijskih programa, od strane visokoškolskih ustanova s područja Tuzlanskog kantona.

1.1.2. Zeničko-dobojski kanton

Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona dostavilo je sljedeće informacije aktom od 27. 12. 2017. godine:

U 2016. i 2017. godini nije bilo izmjena Zakona o visokom obrazovanju („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 6/09,9/13, 13/13 i 4/15) .

Kada je u pitanju usklađenost kantonalnog s Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju u BiH (u daljem tekstu: OZVO), Ministarstvo naglašava kako slijedi: Odredbe člana 5. Okvirnog zakona⁴ provedene su na JU Univerzitet u Zenici prema trenutnim kadrovskim potencijalima i finansijskim mogućnostima.

Broj i sastav Upravnog odbora nije usaglašen s čl. 15. OZVO u BiH⁵.

Izbor i razrješavanje rektora, prorektora univerziteta, direktora visoke škole nije usaglašen s članovima 16. i 18. OZVO u BiH⁶ iz razloga što se pored propisa o visokom obrazovanju primjenjuje i propis o ustanovama Federacije Bosne i Hercegovine, a koji propisuje da se prilikom provođenja procedura izbora i imenovanja rukovodećih organa, nakon izbora istih (od strane Senata) traži i prethodna saglasnost osnivača. Kako na području Zeničko-dobojskog kantona postoji samo jedna visokoškolska ustanova, i to Javna ustanova Univerzitet u Zenici (kao javna, obrazovna ustanova u državnoj svojini), taj se propis dosljedno primjenjuje.

Kada je u pitanju član 19. OZVO u BiH⁷ Vlada Kantona određuje školarinu i druge naknade, a Univerzitet ubire u skladu sa zakonom.

U 2016. i 2017. godini došlo je tri puta do izmjena Zakona o izmjeni Zakona o Javnoj ustanovi Univerzitet u Zenici (kao osnivačkog akta) radi uvrštavanja statusnih izmjena organizacionih jedinica Univerziteta u Zenici, odnosno došlo je do promijene naziva: Zdravstvenog fakulteta u Zenici u Medicinski fakultet u Zenici, zatim Fakulteta za metalurgiju i materijale u Zenici u Metalurško-tehnološki fakultet u Zenici i Metalurškog instituta „Kemal Kapetanović“ u Zenici u Institut „Kemal Kapetanović“ u Zenici. U izradi je prečišćeni tekst Zakona o Javnoj ustanovi Univerzitet u Zenici.

U 2017. godini donesen je Zakon o naučnoistraživačkoj djelatnosti („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 11/17).

⁴ Ciklusi u visokom obrazovanju i evropski sistem prenosa bodova (u daljnjem tekstu međunarodna oznaka: ECTS)

⁵ Član 15. OZVO u BiH: „Upravni odbor ima između sedam i jedanaest članova od kojih najmanje jednu trećinu imenuje osnivač, a ostale imenuje senat te visokoškolske ustanove u skladu sa statutom.“

⁶ Član 16. Senat visokoškolske ustanove, član 18. Rektor univerziteta i direktor visoke škole.

⁷ Član 19. Pravni subjektivitet i institucionalna autonomija.

Ministarstvo je aktivni učesnik u poduzetim aktivnostima na procesu akreditacije studijskih programa u saradnji sa Agencijom za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta BiH.

1.1.3. Hercegovačko-neretvanski kanton

U toku 2016. i 2017. godine aktivnosti Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona su između ostalog bile usmjerene i na provedbu reforme visokog obrazovanja.

Pored do sada donesenih zakonskih akata, koji reguliraju djelatnost visokog obrazovanja, u toku 2016. i 2017. godine Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta HNK uradilo je nacрте zakonskih akata koji su u proceduri donošenja, i to:

- Zakon o priznavanju i vrednovanju inostranih visokoškolskih diploma u Hercegovačko-neretvanskom kantonu i
- Zakon o naučnoistraživačkom radu u Hercegovačko-neretvanskom kantonu.

Od podzakonskih akata u proceduri donošenja su:

- Pravilnik o načinu vođenja matičnih knjiga-dokumentacije i evidencije;
- Pravilnik o sadržaju diplome i dodatka diplomu;
- Pravilnik o korištenju akademskih titula te stjecanju naučnih i stručnih zvanja.

Vezano za integraciju visokoškolskih ustanova, Sveučilišta u Mostaru i Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Ministarstvo je dobilo sljedeće informacije, i to:

Sveučilište u Mostaru je prethodnih godina u cilju realizacije zakonske obaveze o integraciji Sveučilišta poduzelo niz aktivnosti od kojih su najznačajnije da je Sveučilište usvojilo jedinstveni Statut koji je i potpunosti u skladu sa zakonima o visokom obrazovanju, kako Okvirnim tako i kantonalnim te je donijelo i niz pravilnika i drugih akata koji su jedinstveni za cijelo Sveučilište i kao takvi se primjenjuju, kao i odredbe koje je propisalo Ministarstvo vezano za normative, izbore u zvanja itd.

Sveučilište u Mostaru je od 1. 10. 2017. godine, preuzimanjem dužnosti novog Rektora i uprave Sveučilišta u Mostaru, ušlo u drugu fazu procesa integracije. Na Senatu Sveučilišta 25. 10. 2017. godine, na 3. sjednici, formirana je Komisija za integraciju s ciljem izrade prijedloga daljnje provedbe integracije Sveučilišta u Mostaru u skladu s važećim zakonima. Komisija za integraciju je do sada održala dvije sjednice i intenzivno krenula u proces definiranja aktivnosti i rokova za njihovu provedbu te traženju optimalnog modela integracije, koji ne podrazumijeva centralizaciju nego jednu funkcionalnu integraciju koja će u cijelosti biti u skladu sa zakonskim rješenjima, ali i preporukama akreditacijskih tijela kako Agencije iz BiH tako i međunarodne akreditacije koju je provelo Sveučilište u Mostaru. Sve prijedloge i aktivnosti Komisije za integraciju razmotrit će Senat i druga tijela

Sveučilišta i donositi konačne odluke, u skladu sa svojim nadležnostima te će o istim blagovremeno izvijestiti Ministarstvo.

Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru jeste integrirana visokoškolska ustanova u sistemu visokog obrazovanja u BiH. Model integracije je postojao i ranije, a proces integracije (implementacija modela) na Univerzitetu „Džemal Bijedić“ u Mostaru je u punom kapacitetu ostvaren onda kada su se za to stvorili potrebni uvjeti, u prvom redu zakonski. Usvojeni su određeni dokumenti integriranog Univerziteta, prvenstveno Statut, zatim pravilnici i poslovnici o radu organa Univerziteta, pravilnici koji se odnose na reguliranje određenih procesa unutar Univerziteta, Pravilnik o sistematizaciji radnih mjesta u integriranom Univerzitetu, procedure za osiguranje kvaliteta i drugi interni akti kojim je stvoren okvir za suštinsku integraciju Univerziteta. Određene službe poput npr. informatička, međunarodna saradnja, kvalitet, finansije itd. bile su od ranije integrirane te je tranzicija prema potpuno integriranoj visokoškolskoj ustanovi prošla očekivano i spremno.

Nakon što je stvoren pravni okvir za akreditaciju visokoškolskih ustanova i studijskih programa, tj. donesen Pravilnik za akreditaciju visokoškolskih ustanova i studijskih programa u HNK („Službene novine HNK“, broj: 04/14) i Odluka o troškovima za provođenje postupka institucionalne akreditacije i akreditacije studijskih programa („Službene novine HNK“, broj: 09/14), otpočeo je proces institucionalne akreditacije visokoškolskih ustanova u Hercegovačko-neretvanskom kantonu.

Okončan je postupak institucionalne akreditacije i donesena su rješenja o institucionalnoj akreditaciji:

Javne visokoškolske ustanove:

- Sveučilište u Mostaru, Rješenje o institucionalnoj akreditaciji broj: 05-03-40-1955-5/15 od 11. 6. 2015. godine, izdano na period od četiri (4) godine;
- Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Rješenje o institucionalnoj akreditaciji broj: 05-03-40-1323-12/14 od 11. 6. 2015. godine, izdano na period od četiri (4) godine.

Privatne visokoškolske ustanove:

- Visoka škola „Logos centar“ u Mostaru, Rješenje o institucionalnoj akreditaciji broj: 05-03-40-2016-7/15 od 7. 7. 2015. godine, izdano na period od četiri (4) godine;
- Sveučilište Hercegovina, Rješenje o uvjetnoj akreditaciji broj: 05-0340-1997-11/14 od 19. 12. 2016. godine, izdano na rok od dvije (2) godine.

Visokoškolske ustanove **u postupku akreditacije** su:

- Visoka škola za turizam i menadžment Konjic i
- Univerzitet modernih znanosti - CKM, Mostar.

Članom 5. Pravilnika o akreditaciji visokoškolskih ustanova i studijskih programa („Službene novine HNK“, broj: 04/14) utvrđena je obaveza visokoškolskih ustanova da podnesu zahtjev za akreditaciju studijskih programa za svaki studijski program koji izvode.

Ministarstvo do sada nije zaprimilo nijedan zahtjev za akreditaciju studijskih programa te samim tim nije poduzimalo aktivnosti vezano za proces akreditacije studijskih programa visokoškolskih ustanova koje imaju institucionalnu akreditaciju.

1.1.4. Bosansko-podrinjski kanton Goražde

Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport dostavilo je sljedeće informacije svojim katom od 29. 11. 2017. godine:

1. Zakon o visokom obrazovanju Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, usklađen je sa Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini. U 2017. godini, donesen je Zakon o izmjenama i dopunama zakona o visokom obrazovanju i isti je objavljen u Službenim novinama Bosansko-podrinjskog kantona Goražde broj: 10/17⁸.
2. Na području Bosansko-podrinjskog kantona Goražde egzistira Internacionalni univerzitet u Goraždu koji je u privatnom vlasništvu i njegova akreditacija je planirana u akademskoj 2017/2018. godini.

⁸ Link na kojem se isti može preuzeti je: <http://mo.bpkg.gov.ba/preuzmanja/1496/zakoni-i-propisi>.

2. PREGLED STEPENA I DINAMIKE PROVEDBE REFORME VISOKOG OBRAZOVANJA NA JAVNIM VISOKOŠKOLSKIM USTANOVAMA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE

Od svih šest javnih univerziteta/Sveučilišta u Federaciji BiH zatražili smo dostavljanje informacije o provedbi reforme visokog obrazovanja na VŠU tokom 2016-2017. godine prema sljedećem:

1. Internacionalizacija visokog obrazovanja, uključujući međunarodne projekte u kojima učestvuju i mobilnost studenata i nastavnog osoblja,
2. Poduzeti koraci u oblasti reforme nastavnih planova i programa i njihovo prilagođavanje potrebama tržišta rada, mjere za postizanje bolje zapošljivosti diplomiranih studenata putem dijaloga s poslodavcima i praćenja razvoja njihovih karijera,
3. Osiguranje kvaliteta s osvrtnom na promoviranje evropskog kvaliteta u visokom obrazovanju i
4. Akreditacija studijskih programa uz obrazloženje poduzetih koraka i problema s kojima se suočavaju u postupku ove akreditacije.

U nastavku su odgovori na pitanja svih šest javnih univerziteta u Federaciji BiH:

2.1. Internacionalizacija visokog obrazovanja na javnim VŠU u Federaciji Bosne i Hercegovine

2.1.1. Univerzitet u Sarajevu

U domenu međunarodne saradnje, Univerzitet u Sarajevu ulaže značajne napore da nadzire razvoj Evropskog prostora visokog obrazovanja i svoje učešće u istom. Pri tome, nekoliko je programa koji su zasigurno najviše povezivali pojedince i institucije zemalja Zapadnog Balkana te doprinijeli provedbi reformi srodnih onima što su na partnerskim visokoškolskim institucijama zemalja članica Evropske unije postale standard. Programi kao što su Erasmus+, Erasmus Mundus, Tempus, CEEPUS uveliko su doprinijeli internacionalizaciji Univerziteta te provedbi reformi u skladu sa bolonjskim principima. Učešće u novom programu Erasmus+ doprinijelo je učvršćivanju međunarodne pozicije Univerziteta u Sarajevu u Evropskom prostoru visokog obrazovanja (EHEA).

Na Univerzitetu u Sarajevu u toku je implementacija većeg broja projekata iz programa Erasmus+ i to:

1. Izgradnja kapaciteta, strateško partnerstvo i sport: 16 projekata, od čega je Univerzitet u Sarajevu koordinator u dva projekta, posredstvom svojih organizacionih jedinica i to: Mašinskog fakulteta i Poljoprivredno-

- prehrambenog fakulteta te u statusu pridruženog partnera učešće u jednom projektu iz komponente *Erasmus Mundus Joint Master Degrees* i
2. Mobilnost studenata, nastavnika i saradnika: 100 međuinstitucijskih sporazuma s univerzitetima država članica Evropske unije.

Kroz turski program razmjene studenata, nastavnika i saradnika MEVLANA, Univerzitet u Sarajevu sarađuje s 15 visokoobrazovnih institucija iz Turske.

Kroz Centralnoevropski program razmjene unutar univerzitetskih studija (CEEPUS), organizacione jedinice Univerziteta ostvarile su učešće u ukupno 47 mreža, od kojih su neke trenutno aktivne, a neke u fazi mirovanja.

Univerzitet je kroz Erasmus Mundus program koji je ove studijske godine u završnoj fazi, i u okviru kojeg smo bili jedina institucija iz regije Zapadnog Balkana koja je ostvarila učešće u svih 19 odobrenih projekata, ostvario saradnju s 57 visokoobrazovnih institucija iz Evropske unije i sličnim brojem univerziteta iz regije Zapadnog Balkana.

Ukupan broj studenata koji su u protekloj i ovoj studijskoj godini učestvovali u mobilnosti na evropskim univerzitetima je 215 studenata, dok je naš univerzitet ugostio 188 studenata partnerskih univerziteta. Broj nastavnika i saradnika koji su realizirali studijski/stručni boravak na EU univerzitetima je 257, dok je 124 kolega sa EU univerziteta boravilo na Univerzitetu u Sarajevu.

Pored toga, Univerzitet u Sarajevu realizira saradnju i kroz 188 bilateralnih sporazuma o saradnji te je ukupan broj sporazuma o saradnji kroz sve navedene programe 225 ugovora o međunarodnoj obrazovnoj saradnji.

Što se tiče predstavljanja Univerziteta izvan granica BiH, ističe se 14. Rektorska konferencija održana 23. 6. 2017. godine u Rimu povodom obilježavanja 60. godišnjice potpisivanja Rimskog sporazuma, a glavna tema je bila „Evropska Unija: uloga saradnje univerziteta u promoviranju mira i solidarnosti" u Rimu a pod pokroviteljstvom Vijeća ministara Italije u saradnji s Ministarstvom obrazovanja u Italiji (MIUR), Regionalnim komitetom rektora Univerziteta u Laziu (CRUL) i Rektorskim odborom papinskog univerziteta u Rimu (CRUPR). Sa Univerziteta u Sarajevu je učestvovala prorektorica za međunarodnu saradnju prof. dr. Aleksandra Nikolić, a tu su bili i predstavnici Univerziteta iz Italije, Francuske, Kipra, Malte, Slovenije, Austrije, Srbije, Jordana, Grčke, Rumunije, Albanije, SAD i drugih država širom svijeta. Prorektorica Nikolić je održala prezentaciju na temu „Migracije, integracije, mir - uloga univerziteta", u okviru koje je govorila o uzrocima migrantskih kriza, inkluziji migranata te aktivnostima koje provodi Univerzitet u Sarajevu.

Saradnja s visokoobrazovnim institucijama izvan Evrope odvija se kroz bilateralne sporazume ili posebne projekte gdje su partneri iz zemalja izvan Evrope, a za neke zemlje postoje i posebni projekti saradnje.

Saradnja sa Sjedinjenim Američkim Državama odvija se i kroz obrazovne programe koje finansira Vlada SAD, od kojih je najzastupljeniji Fulbrightov program.

Saradnja s kineskim visokoobrazovnim institucijama odvija se kroz Konfučijev institut koji na Univerzitetu u Sarajevu djeluje od 2016. godine, uz podršku Vlade Kine. Univerzitet je aktivan u Platformi 16+1 - mehanizam za saradnju NR Kine i 16 zemalja Centralne i Istočne Evrope za zajedničko jačanje kapaciteta na univerzitetima u Centralnoj i Istočnoj Evropi i Kini u oblasti visokog obrazovanja, gdje su predstavnici uprave Univerziteta učestvovali u više skupova održanih u regiji i u Kini.

Saradnja s Japanom intenzivna je već 4 godine kroz organizaciju i održavanje kursa japanskog jezika ne samo za studente Univerziteta u Sarajevu, već i druga lica zainteresirana za učenje japanskog jezika i kulture.

Vjerujući da članstvo u mrežama jača evropske istraživačke institucije i doprinosi razvoju međunarodnog profila institucije, Univerzitet je član u 13 međunarodnih mreža i asocijacija.

Kao posebnu aktivnost koja doprinosi jačanju međunarodne saradnje s vladinim i nevladinim predstavništvima, privrednim sektorom i partnerima iz inostranstva, Univerzitet u Sarajevu već 8 godina zaredom organizira Sajem stipendija. U 2017. godini, broj predstavljenih institucija bio je 42, dok je čak 14 univerziteta iz EU partnera Erasmus+ programa namjenski boravilo u BiH radi učešća u ovom sajmu. Ovaj sajam ne posjećuju samo studenti Univerziteta, već i studenti drugih univerziteta, kao i učenici srednjih škola. Studenti Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru svake godine posjete sajam kako bi se, i ovim putem, informirali se o mogućnostima stipendiranja i mobilnosti. Univerzitet u Sarajevu je također bio domaćin i sajma francuskih stipendija u okviru kojeg se uspostavlja ili jača saradnja sa francuskim visokoobrazovnim institucijama.

Svake godine, na početku zimskog i ljetnog semestra, organizuju se dani dobrodošlice i za strane studente koji dođu na Univerzitet, kao i za studente Univerziteta koji idu na strane univerzitete. U okviru orijentacijskog programa, studentima se organizuju adekvatne aktivnosti u cilju lakšeg snalaženja u našoj zemlji i upoznavanja sa njenim znamenitostima, kulturom i historijom te se svakom studentu priključi jedan buddy- naš student koji će mu biti na usluzi. U saradnji s našim Filozofskim fakultetom, organizuje se škola b/h/s jezika za strane studente.

Univerzitet u Sarajevu pridaje veliku pažnju i saradnji sa drugim javnim univerzitetima, što je uvjet za jačanje pozitivnog imidža visokog obrazovanja naše zemlje gdje je neophodno sinergijsko dejstvo svih visokoobrazovnih institucija. Univerziteti iz BiH intenzivno sve ove godine sarađuju kroz brojne Tempus projekte, odnosno sadašnje Erasmus+ projekte, posebno kroz komponentu jačanja kapaciteta. Trenutno se implementira projekat pod nazivom „Jačanje internacionalizacije visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini“, gdje zajedno sa EU partnerima i koordinatorom iz Genta, Belgija, 8 javnih univerziteta zajedno analiziraju i sarađuju na analizi provedbe reforme, razvijaju indikatore za internacionalizaciju i kreiraju strategije internacionalizacije, shodno svojim okruženjima u kojima djeluju. Za Univerzitet u Sarajevu je specifično što je usvojen novi Zakon o visokom obrazovanju te je potrebno harmonizirati trenutne prakse u primjeni sa zahtjevima novog Zakona, u čemu za djelovanje u oblasti internacionalizacije važnu ulogu ima i Odbor za međunarodnu saradnju u saradnji s kojim se radi na pripremi Strategije za internacionalizaciju.

Svoje mjesto u provedbi reforme i saradnji u oblasti internacionalizacije ima i nacionalna grupa stručnjaka za reformu visokog obrazovanja koja nastoji osigurati ekspertizu s ciljem promoviranja reforme i jačanja napretka u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini. Tako je 20. 11. 2017. godine na Univerzitetu u Sarajevu, ekspertica iz Portugala, dr. Tatyana Koryakina Antunes održala radionicu o multinacionalnim budžetima visokoobrazovnih sistema - kriterijima koji definišu budžete, sistemima monitoringa budžeta te finansijskoj autonomiji visokoobrazovnih sistema.

2.1.2. Univerzitet u Tuzli

Aktivnosti međunarodne saradnje Univerziteta u Tuzli odnose se na razvoj međunarodnih odnosa s partnerskim ustanovama u svijetu, poticanje mobilnosti studenata, nastavnika i nenastavnoga osoblja te učešće u međunarodnim programima i projektima s područja visokog obrazovanja. Ured za međuuniverzitetsku saradnju Univerziteta u Tuzli djeluje sa zadaćom da uspostavi, održi i razvija saradnju sa univerzitetima u zemlji i inostranstvu stvarajući preduvjete za razmjenu iskustava i ideja koje jačaju akademsku zajednicu na svim nivoima i u svim poljima. Tokom prethodnog perioda, uspješno je realiziran veliki broj aktivnosti koje su znatno doprinijele jačanju saradnje sa univerzitetima u zemlji i inostranstvu kao i jačanju afirmacije univerziteta na evropskom prostoru visokog obrazovanja.

Proces internacionalizacije od strateške je važnosti za Univerzitet u Tuzli, a posljednjih godina su poduzete brojne aktivnosti s ciljem internacionalizacije kao što su: realizacija programa EU, organiziranje mobilnosti nastavnika i studenata, organiziranje ljetnih škola, Ljetnog Univerziteta, uspostavljanje saradnje sa

univerzitetima u BiH, regiji i svijetu promocija univerziteta na međunarodnom nivou i sl.

Na Univerzitetu u Tuzli aktivni su međunarodni projekti koji su prijavljeni preko Ureda za međuuniverzitetsku saradnju u zemlji i inostranstvu:

Erasmus+ KA1 projekti

Međunarodna kreditna mobilnost (International Credit Mobility – ICM) podrazumijeva ograničeni period studiranja u inostranstvu (u skladu sa tekućim studijskim programom na domaćem univerzitetu) odnosno predavanja i obuke za akademsko i administrativno osoblje.

Univerzitet u Tuzli ima potpisane Sporazume o saradnji u okviru Erasmus+ programa sa sljedećim Univerzitetima:

1. Univerzitet u Granadi,
2. Middle East Technical University (METU),
3. Univerzitet Limerick,
4. Lappeenranta University of Technology,
5. Nova De Lisboa,
6. Masaryk University,
7. Univerzitet u Valensiji,
8. Univerzitet u Pečuhu,
9. Technologiko Ekpaideftiko Idryma (TEI) of Sterea Elladas,
10. Polytechnic Institute of Viana do Castelo,
11. Univerzitet Primorska,
12. Sveučilište u Osijeku,
13. Sveučilište u Splitu,
14. Sveučilište u Zadru,
15. University of Limerick,
16. Lappeenranta University of Technology,
17. Nova De Lisboa,
18. Masaryk University,
19. University of Pecs,
20. Technologiko Ekpaideftiko Idryma (TEI) of Sterea Ellada,
21. Polytechnic Institute of Viana do Castelo,
22. Mehmet Akif Ersoy University,
23. University Primorska.

Erasmus+ KA2 – (Izgradnja kapaciteta u visokom obrazovanju), odobreni projekti u 2016. godini:

1. *Knowledge For Resilient Society*, K-FORCE – „Upravljanje rizicima od katastrofalnih događaja i požara“;

2. *Abc- Assisting Better Communication-* „Pomaganje boljoj komunikaciji“;
3. *Qualifications Framework as Platform for The Development of Learning Outcomes Based Curriculum-QFP* – „Kvalifikacijski okvir kao platforma za razvoj ishoda učenja temeljen na kurikulumu“;
4. *Development and Integration of Social Dimension Strategies in Armenia and BiH Through Cross-Regional Peer Learning* – INCLUSION - „Razvoj i integracija strategija socijalne dimenzije u Armeniji i BiH kroz prekoregionalni 'peer learning'“;
5. *Introducing Competence-Based Preschool Teacher Education Curricula in Bosnia and Herzegovina* –TEACHER;
6. *Western Balkan Academic Education Evolution And Professional's Sustainable Training for Spatial Data Infrastructures* – BESTSDI – Unapređenje akademske nastave iz područja infrastrukture prostornih podataka
7. *Development and Implementation of Social Dimension Strategies in Armenia and Bosnia and Herzegovina through Cross-regional Peer Learning/INCLUSION*, u kojem je partner Pravni fakultet UNTZ, a projektni tim čine: prof. dr Jasmina Alihodžić, koordinator, prof. dr Dženeta Omerdić, član tima, doc. dr Zlatan Begić, član Upravnog odbora INCLUSION projekta i doc. dr Boris Krešić, član tima.

Odobreni su sljedeći Erasmus+ KA2 projekti u 2017. godini:

1. *Boosting the Telecommunications Engineer Profile to Meet Modern Society and Industry Needs* / BENEFIT, Fakultet elektrotehnike, prof.dr. Nermin Suljanović;
2. *Electrical Energy Markets and Engineering Education* – ELEMEND, Fakultet elektrotehnike, prof.dr. Tatjana Konjić;
3. *Strengthening Capacities for Higher Education of Pain Medicine in Western Balkan Countries* (HEPMP), Medicinski fakultet, prof.dr. Jasmina Smajić.

Univerzitet u Tuzlu učestvuje u sljedećim programima mobilnosti:

1. Erasmus+ - Ključna aktivnosti 1 (Međunarodna kreditna mobilnost),
2. Erasmus Mundus – SUNBEAM ,
3. Mevlana,
4. CEEPUS.

MEVLANA sporazumi:

1. Trakya University, Trakya,
2. Ondokuz Mayıs University, Samsun,
3. Akdeniz University, Antalya,
4. Sinop University,
5. Karadeniz Technical University,
6. Yıldız Technical University,
7. Amasya University,
8. Canakkale Onsekiz Mart University,
9. Hasan Kalyoncu University,

- 10. Mehmet Akif Ersoy University,
- 11. Bulent Ecevit University.

Ostali sporazumi:

- Bosanskohercegovačka-Američka Akademija nauka i umjetnosti (BHAAS),
- Centar za društvena istraživanja visokoškolske ustanove Internacionalni Burč Univerzitet,
- Adam Mickiewicz Institute,
- En.A.I.P Friuli Venezia Giulia (IT),
- Yunus Emre Institut,
- Memorijalni centar Srebrenica – Potočari,
- Olimpijski komitet Bosne i Hercegovine,
- Agencija za sigurnost hrane BiH,
- BH Telecom Sarajevo,
- „Bosnalijek“ d.d. Sarajevo,
- JP Gradačaćki sajam,
- Down sindrom centar – Pula,
- Evropski centar za mir i razvoj (ECPD),
- Children's Cancer Research Institute (CCRI),
- Poslovni sistem CIMOS „TMD-Automobilska industrija“ d.o.o. Gradačac,
- TIKA,
- UNET – Univerzitetska mreža.

2.1.3. Univerzitet u Zenici

Međunarodna i međuuniverzitetska saradnja Univerziteta u Zenici jedna je od ključnih premisa u sistemu kvaliteta rada na UNZE. U tom smislu formirani Ured ima zadatak koordinacije aktivnosti i razvoja međunarodnih odnosa s partnerskim univerzitetima i ostalim nastavnim, istraživačkim i drugim partnerskim institucijama i mrežama saradnje iz Evrope i svijeta. Njegova misija jeste jačanje internacionalizacije Univerziteta u Zenici i predstavljanje ove institucije kao savremenog univerziteta saglasno poimanjima ispunjenja uvjeta i standarda kvaliteta u obrazovanju i naučnoistraživačkom radu.

Najznačajniji međunarodni projekti na nivou UNZE, iz domena organizacije nastave i NIR-a, organizacije QA i QMS sistema u 2016. i 2017. godini bili su:

1. *Improvement of Partnership with Enterprises by Enhancement of Regional Quality Management Potentials in WBC* (Jačanje partnerstva sa kompanijama korištenjem potencijala zemalja Zapadnog Balkana); PL: Univerzitet Crne Gore (2013-2016.); Politehnički fakultet UNZE;
2. *Competency Based Curriculum Reform in Nursing and Caring in Western Balkan Universities* (Reforma i baziranje NPP na kompetencijama u studiju sestrinstva u zemljama Zapadnog Balkana); PL: KU Leuven (2013-2016.); Zdravstveni fakultet UNZE;

3. *Fostering Students' Entrepreneurship and Open Innovation in University-Industry Collaboration* (Podsticanje studentskog preduzetništva i pristup inovacijama za univerzitetsko-industrijsku saradnju); PL: Univerzitet u Novom Sadu (2013-2016.); Centar za inovativnost i preduzetništvo UNZE;
4. *Bosnia and Herzegovina Qualification Framework for Higher Education* (Kvalifikacioni okvir za visoko obrazovanje u BiH); PL: University of Paderborn (2013-2016); Ured za osiguranje kvaliteta UNZE;
5. *Renewable Energy Studies in Western Balkan Countries* (Studije obnovljivih izvora energije za zemlje Zapadnog Balkana); PL: University of Hohenheim, Njemačka (2013-2016); Katedra za ekologiju UNZE;
6. *Strengthening of Internationalisation in B&H Higher Education* (Jačanje internacionalizacije u visokom obrazovanju u BiH); PL: KU Leuven (2015-2018); Služba za međunarodnu saradnju UNZE.

Mobilnost studenata i nastavnog osoblja

Razumijevajući mobilnost studenata i nastavnika kao jedan od ključnih aspekata svoje djelatnosti Univerzitet u Zenici nastoji promovirati i aktivno učestvovati u svim programima koji u tom domenu nude finansijsku podršku kao što su Erasmus Mundus, Erasmus +, Mevlana i CEEPUS.

Mobilnost studenata i nastavnika se odvija i na osnovu protokola o saradnji koje Univerzitet ima potpisane sa partnerskim institucijama. Također, velika pažnja se posvećuje programima koje određene zemlje nude putem svojih ambasada u BiH te se periodično organizuje prezentacija istih.

Broj studenata i nastavnika, ali i nenastavnog osoblja, koji učestvuju u programima mobilnosti na Univerzitetu u Zenici je u značajnom porastu u posljednje tri godine, a najveći broj mobilnosti se realizuje kroz Erasmus+ program.

Kako bi proces mobilnosti bio implementiran u skladu sa evropskom praksom i standardima, Univerzitet u Zenici je usvojio potrebne dokumente kojima se jasno definišu koraci pri realiziranju mobilnosti, osigurava transparentnost i omogućuje potpuno priznavanje provedenog perioda mobilnosti i stečenih ECTS studijskih bodova.

Strateški cilj Univerziteta u Zenici je u narednom periodu povećati broj mobilnosti te se u tom smislu intenzivno radi na uspostavljanju novih partnerstava i pripremi aplikacija.

Mevlana sporazumi (program kojeg finansira Vlada Republike Turske):

- Trakya University-Edirne,
- Duzce University,
- Ondokuz Mayis University,

- Yalova University,
- Yuzuncu Yil University,
- Ankara University.

Erasmus+ sporazumi

- University of Presov, Slovačka,
- Tallin Health Care College, Estonija,
- Universidad De Jaen, Španija,
- „1st Decembrie 1918“ University of Alba Iulia, Rumunija,
- Univerza v Mariboru,
- Saarland University, Njemačka
- Vilnius University, Litvanija,
- Sveučilište u Rijeci,
- Odisee University College, Belgija,
- University of Alicante, Španija,
- Hanze University of Applied Sciences Groningen, Holandija,
- University of Poitiers, Francuska,
- Ludwigshafen University of Applied Sciences, Njemačka,
- Sveučilište u Zadru.

2.1.4. Sveučilište u Mostaru

Sveučilište u Mostaru kontinuirano provodi aktivnosti vezane za mobilnost studenata i nastavnog osoblja, rezultat čega je pozitivan trend u brojkama ostvarenih i odobrenih odlaznih i dolaznih mobilnosti, kako studenata, tako i nastavnog osoblja.

Tokom 2016. i 2017. godine mobilnost se kroz programe Erasmus+ i u okviru CEEPUS mreže realizirala sa sljedećim državama: Estonija, Španjolska, Češka, Hrvatska, Austrija. Latvija, Francuska, Turska, Poljska, Portugal, Belgija, Norveška, Nizozemska i Slovenija.

Osim toga, za navedeno razdoblje Sveučilište učestvuje u sedam međunarodnih projekata kroz Erasmus+ programe Capacity Building CBH i HORIZON 2020 te je u 2016. godini potpisano osam, a u 2017. godini šest različitih međunarodnih sporazuma s različitim evropskim i svjetskim institucijama, dok četiri ranije potpisana sporazuma vrijede za navedeno razdoblje. Pored navedenog, Sveučilište učestvuje u aktivnostima šest različitih međunarodnih sveučilišnih mreža (DRC, EUA, RCAA, UniAdrion, Rektorski zbor RH, EUCEN).

2.1.5. Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru

U skladu s misijom i vizijom Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru (Univerzitet),

internacionalizacija je na Univerzitetu prepoznata kao oblast strateškog razvoja. Kreirana je strategija razvoja internacionalizacije Univerziteta za period 2018-2023. Identificirani su strateški ciljevi Univerziteta iz oblasti internacionalizacije u navedenom periodu, kako slijedi:

1. Intenziviranje promotivnih aktivnosti usmjerenih ka unapređenju procesa: saradnje, mobilnosti i razvoja projekata;
2. Unapređenje procesa mobilnosti;
3. Jačanje i unapređenje procesa međunarodne saradnje i internacionalizacije na Univerzitetu;
4. Povećanje broja prijava i participacija na međunarodnim projektima;
5. Unapređenje procesa priznavanja;
6. Unapređenje resursa za provođenje procesa saradnje, mobilnosti i internacionalizacije, i mjere:
 - Intenzivirati promociju aktivnosti i uključivanje u njih studenata i osoblja Univerziteta kako bi se povećala i postigla visoko kvalitetna mobilnost kojom će se ojačati njihove kompetencije, znanja i vještine.
 - Radi povećanja dolazne mobilnosti studenata sva tri ciklusa, kao i dolazne mobilnosti nastavnika, povećati broj predmeta na kojim se nastava izvodi na engleskom ili drugom stranom jeziku.
 - Učiniti atraktivnijim studijske programe sva tri ciklusa, unaprijediti i internacionalizirati kurikulume te organizirati veći broj međunarodnih kratkih programa, uz intenzivnije uključivanje u njih Unije studenata.
 - Na web stranicu Univerziteta i fakulteta staviti promotivni materijal o Mostaru i Univerzitetu te iskustva dolaznih studenata nakon okončanja boravka na Univerzitetu.
 - Radi olakšanja odlazne mobilnosti provoditi usvojene programe aktivnosti za internacionalizaciju i promoviranje mobilnosti uključujući sve aktere u ovim procesima, u prvom redu studente te istraživače u ranoj fazi, nastavnike i drugo osoblje.
 - Veće učešće u mobilnosti podsticati formalnim priznavanjem kompetencija domaćih nastavnika stečenih u inostranstvu, atraktivnim mehanizmima i osiguravanjem odgovarajućih radnih uvjeta za mobilno osoblje.
 - Poduzimati mjere radi organizovanja zajedničkih studijskih programa, s jednim ili više stranih univerziteta, multilateralnih ljetnih škola i regionalnih oblika visokoškolske saradnje radi uspostavljanja ravnoteže u tokovima mobilnosti.
 - Radi uravnoteženja mobilnosti studenata poduzimati aktivnosti u vezi s priznavanjem diploma i prenosa bodova, čime će se u isto vrijeme postići jačanja Evropskog prostora visokog obrazovanja.
 - Sistemski podsticati prijavljivanje i vođenje međunarodnih istraživačkih projekata i uključivanje u njih većeg broja osoba, naročito mlađih istraživača, između kojih će se vršiti podjela poslova (ideja, pisanje projekta, administracija, finansijski i pravni poslovi i sl.).

- Ohrabrivati učešće istraživača u međunarodnim istraživačkim projektima i vrednovati postignute rezultate u istraživačkom radu.
- Kreirati i koristiti kvalitetan informatički sistem praćenja i analize ostvarenih mobilnosti, a provođenjem ankete utvrđivati njihov kvalitet.

Ključne karakteristike internacionalizacije na Univerzitetu jesu međunarodna i međuuniverzitetska saradnja, mobilnost i projekti.

U domenu saradnje Univerzitet je aktivni član u sljedećim mrežama:

- EUA - *European University Association* / Evropska univerzitetska asocijacija - predstavnik evropskih univerziteta i državnih rektorskih konferencija, krovna organizacija visokog obrazovanja u Evropi, broji 777 članova iz 45 zemalja;
- UniAdriion - Univerzitetska mreža koja ima cilj održavati trajnu saradnju među univerzitetima i istraživačkim centrima u jadransko-jonskom bazenu;
- IUC Dubrovnik - regionalna mreža univerziteta sa sjedištem u Dubrovniku;
- AINSEE - Akademska informacijska mreža za jugoistočnu Evropu, koja osigurava podatke o visokom obrazovanju u jugoistočnoj Evropi - o stipendijama, programima i sl.;
- Europa World of Learning - međunarodni vodič kroz visokoškolske institucije.

Visokoškolske ustanove s kojima Univerzitet ima potpisane međuinstitucionalne ugovore o razmjeni studenata i nastavnika u okviru Erasmus+ KA 107, a na osnovu kojih studenti, nastavno i administrativno osoblje mogu da ostvaruju mobilnost u 2017/2018. akademskoj godini su:

1. Univerzitet u Almeriji,
2. Univerzitet u Lleidi,
3. Univerzitet u Leonu,
4. Univerzitet u Granadi,
5. Katolički Univerzitet u Lili,
6. Univerzitet Claude Bernard 1 u Lionu,
7. Univerzitet u Mariboru,
8. Mare Nostrum,
9. Univerzitet Nova de Lisboa,
10. Mobile+, Univerzitet u Portu,
11. Univerzitet u Saarlandu,
12. Univerzitet nauke i tehnologije u Vroclavu,
13. Univerzitetski koledž poduzetništva i administracije u Lublinu,
14. Silesian Tehnološki Univerzitet, Gliwice,
15. Alexandru Ioan Cuza Univerzitet u Jašiju,
16. Univerzitet u Ankoni,
17. KU Lueven,
18. Univerzitet u Kirklareliju,

19. Karl Franzens Univerzitet u Gracu,
20. JAMK Univerzitet,
21. Univerzitetski koledž u jugoistočnoj Norveškoj.

U okviru Erasmus Mundus Akcije 2. Univerzitet je član četiri mreže:

1. TECH WB, podnosilac aplikacije Univerzitet u Vigu (Španija),
2. SUNBEAM, podnosilac aplikacije Politehnički Univerzitet u Marchi (Italija),
3. SIGMA A podnosilac aplikacije Univerzitet u Varšavi (Poljska) i
4. EUROVVEB podnosilac aplikacije Malardalen Univerzitet (Švedska).

Univerzitet učestvuje i u MEVLANA programu razmjene. Studenti i akademsko osoblje Univerziteta kroz ovaj program razmjene sa visokoškolskim institucijama u Turskoj mogu da apliciraju na razmjenu na visokoškolske ustanove u Turskoj. Univerzitet ima potpisane protokole Mevlana programa razmjena sa devet visokoškolskih institucija u Turskoj:

1. Akdeniz Univerzitet,
2. Omer Halisdemir Univerzitet u Nigdeu,
3. Ondokuz Mayıs Univerzitet u Samsunu,
4. Erdžijes Univerzitet u Kajzeriju,
5. Uludag Univerzitet u Bursi,
6. Trakija Univerzitet u Jedrenu,
7. Balikesir Univerzitet,
8. Kirikale Univerzitet,
9. Kahramanmaraş Sutcu Imam Univerzitet u Kahramanmarašu.

Trenutno se radi na potpisivanju protokola Mevlana programa razmjene sa Kirklareli Univerzitetom, Yilderim Bayazit Univerzitetom u Ankari.

Potpisani su sljedeći sporazumi o saradnji:

1. Univerzitet u Granadi, Španija,
2. Univerzitet Novi Sad, Srbija i Crna Gora,
3. Akdeniz University in Antalya, Turska,
4. Univerzitet u Kragujevcu, Srbija i Crna Gora,
5. Univerzitet Novi Pazar, Srbija,
6. Norwegian University of Life Sciences/Norveški Univerzitet prirodnih nauka UMB, Norveška,
7. Alexandria University Aleksandrija, Egipat,
8. University of Jyväskylä, Finska,
9. University of Ljubljana, Slovenija,
10. UniMediteran, University of Podgorica, Crna Gora,
11. FH Joanneum Gessellschaft mbH University of Applied Sciences/Univerzitet primijenjenih nauka u Gracu, Austria (2007),
12. Italian Universities, Italija; kreiranje mreže italijanskih i bh. univerziteta,
13. The National and Kapadistrian University of Athens, Univerzitet u Ateni,

Grčka,

14. Univerzitet u Trieru, Njemačka,
15. International Univerzitet u Sarajevu, BiH,
16. Univerzitet u Veroni, Italija,
17. Univerzitet Alexander Dubcek, Trencin, Slovačka,
18. Univerzitet u Prištini, Kosovo,
19. Univerzitet Federico II u Napulju,
20. Međunarodni Univerzitet u Strugi,
21. Mediteranski Univerzitet u Albaniji,
22. Univerzitet za trgovinu, Istanbul,
23. Koc Univerzitet, Turska,
24. Politehnički Institut Porto, Portugal,
25. International Development Norway,
26. Univerzitet u Trakiji, Turska,
27. Ondokuz Mayıs Univerzitet, Samsun, Turska,
28. Univerzitetski koledž jugoistočne Norveške, Norveška,
29. Silesian tehnološki Univerzitet, Poljska.

Potpisivanjem Ugovora s Univerzitetskim koledžom jugoistočne Norveške studentima je omogućeno apliciranje na Quota program stipendija. Također je uspostavljena saradnja s Tempus *Public Foundation, Study in Hungary*.

Saradnja postoji i sa sljedećim univerzitetima:

- Univerzitet u Paderbornu, Njemačka;
- Erdžijes Univerzitet, Turska;
- Yilderim Bayazit Univerzitetom u Ankari, Turska;
- Hadžetepe Univerzitetom u Ankari Turska;
- Univerzitetom u Padovi, Italija.

Univerzitet je također usvojio i Procedure međunarodne i međuuniverzitetske saradnje koje uređuju osnove vezane za inicijativu za međunarodnu i međuuniverzitetsku saradnju, korake za realizaciju saradnje, potpisivanje Sporazuma o saradnji, uvjete potpisivanja, saglasnosti za potpisivanje, diskreciono pravo rektora na potpisivanje, zakazivanje sastanaka, hijerarhiju obavješćavanja, dolazne i odlazne posjete, praksu dodjeljivanja poklona, slanja čestitki i politiku prihvatanja i odbijanja poziva za saradnju.

Rad na **međunarodnim projektima** u prvoj fazi je podrazumijevao uključivanje u projektne aktivnosti na način da se Univerzitet institucionalno ojača i otkloni eventualne tehničke pretpostavke. Završena je registracija za CEEPUS, HORIZON 2020. Imenovan je LEAR (imenovani zastupnik pravnog subjekta) za H2020, imenovan je institucijski koordinator za CEEPUS i Mevlana program razmjene. Imenovan je Erasmus+ KA 107 institucijski koordinator. Administrator mreža je referent za međunarodnu saradnju. Svaki fakultet je imenovao

koordinatora za Erasmus+ KA 107 akciju. U cilju poboljšanja rada i vidljivosti Kancelarije za međunarodnu saradnju, urađena je Facebook stranica Kancelarije, također su kreirane zatvorene Facebook grupe UNMO *buddy system* za dolazne i UNMO *outgoing students* za odlazne studente.

Univerzitet je registriran na: newsletter *National Contact Point for EU Framework Programmes in Bosnia and Herzegovina, The Western Balkan Countries INCO-NET, Cross border Institutional Building, DANUBE INCO NET*. Također je uspostavio dobru saradnju i komunikaciju prvenstveno s Erasmus+ uredom u BiH, zatim federalnim i kantonalnim ministarstvima, ambasadama SAD, Italije, Njemačke, Austrije, Švicarske, Češke, Egipta, Turske, Mađarske, Japana, Bugarske, zatim American Council for Higher Education u BiH, Francuskim kulturnim centrom u Mostaru, DAAD u BiH, itd.

Stalno se radi na pripremama aplikacijama za: Erasmus+ *Capacity Building i International Credit Mobility*, IPA fondove, IPA Adriatic, projekte Federalnog ministarstva obrazovanja, SCOPES, WUS projekte, projekte Ambasade SAD-a u BiH, USAID, projekte, projekte s regionalnim uredom Austrijske kooperacije, projekte za TIKU.

Najznačajniji tekući projekti u 2016/2017. godini su:

I - U okviru poziva za Erasmus+ za 2017. godinu:

1. Western Balkans Urban Agriculture Initiative – čiji je glavni nosilac Univerzitet u Sarajevu,
2. Next Destination Balkans: Agritourism Landscapes Development - čiji je glavni nosilac Visoka poljoprivredno-prehrambena škola strukovnih studija Prokuplje.

II – U okviru poziva za Erasmus+ za 2016. godinu:

1. Strengthening Capacities for Tourism Changes in WB - Building Competences for Quality – glavni nosilac Univerzitet u Novom Sadu,
2. Qualifications Framework as Platform for the development of learning outcomes based curriculum – glavni nosilac Univerzitet u Limericku, Irska.

III – U okviru poziva za Erasmus+ za 2015. godinu:

1. Modernising geodesy education in Western Balkan with focus on competences and learning outcome – glavni nosilac Kungligatekniska Hoegskolan, Švedska,
2. Creating the Network of Knowledge Labs for Sustainable and Resilient – glavni nosilac Univerzitet u Mitrovici,
3. Strengthening of Internationalisation in B&H Higher Education – glavni nosilac KU Leuven.

IV - Erasmus Mundus – Action 2 Strand 1 –

1. SUNBEAM -Structured UNiversity mobility between the Balkans and Europe for the Adriatic-ionian Macro- region- Strand II Lot 2 (Albania, Bosnia & Herzegovina, Kosovo, Montenegro, Serbia)ž
2. TECH-WB-GREEN TECH WB -GreenTech: Smart and Green Technologies for Innovative and Sustainable Societies in Western
3. SIGMA Agile - Critical Skills Learning for Innovation, Sustainable Growth, Mobility and EmployAbility in the Multicultural Environment of the Western Balkans
4. EUROWEB-European Research and Educational Collaboration with Western Balkans (EUROWEB+)

V - COST - European Cooperation in Science – FITFISH.

Broj međunarodnih istraživačkih projekata čiji nosilac je Univerzitet je relativno mali. Na svim Erasmus+ projektima Univerzitet „Džemal Bijedić“ može biti samo partner jer dolazi iz partnerske a ne programskih država, tj. država Evropske unije ili onih koje su u postupku pridruženja istoj, čiji univerziteti mogu biti koordinatori projekta.

Univerzitet je time je u nezavidnoj poziciji jer zavisi od interesa koje visokoškolske institucije u inostranstvu imaju u pogledu saradnje na polju nauke i istraživanja. Situaciju dodatno otežava i činjenica da na njihovoj implementaciji rade pojedinci ili manje grupe ljudi, koji nisu uvijek dovoljno osposobljeni, stručni i sa dovoljno raspoloživog vremena. Pored toga, ovakvom stanju vjerovatno doprinosi i nedovoljno vrednovanje, na Univerzitetu i organizacionim jedinicama, učešća u ovim projektima i dostignuća istraživačkog rada. Također tu je uvijek i pitanje znanja engleskog jezika koji je preduvjet da se uopće i započne priča o naučnoistraživačkim projektima.

Univerzitet je partner u Erasmus+ projektu pod nazivom „Jačanje internacionalizacije u visokoškolskim institucijama u BiH“, kraće STINT. Širi cilj projekta je jačanje i unapređenje internacionalizacije na BH univerzitetima. Projekat je u svojoj prvoj godini realizacije te će se njegov uticaj i iskustva stečena njegovom pravilnom implementacijom, osjetiti u daljem razvoju ove oblasti na Univerzitetu. U posljednje četiri godine aktivan je bio samo jedan međunarodni naučnoistraživački projekt SEEWIND.

Mobilnost u okviru međunarodnih programa o mobilnosti dostupnih Bosni i Hercegovini se odvija u skladu sa procedurama konkretnih programa na kojima Univerzitet ima pravo da učestvuje. To su prije svega Erasmus+, CEEPUS, MEVLANA, itd. Univerzitet je regulirao pitanje mobilnosti Pravilnikom o mobilnosti koji je javno dostupan na službenoj stranici Univerziteta. Pravilnikom o mobilnosti uređuju se osnovna načela mobilnosti dolaznih ili gostujućih i odlaznih studenata, akademskog i administrativnog osoblja na Univerzitetu, vrsta i trajanje mobilnosti, postupak prijave, osnovne isprave, prava i obaveze studenata, akademskog i

administrativnog osoblja, kao i druga pitanja vezana za provedbu programa mobilnosti.

Osobama koje žele biti uključene u mobilnost bilo koje vrste i na bilo kom nivou stavljeni su na raspolaganje svi resursi, podrška pri apliciranju, njihovo praćenje te organiziranje informativnog sastanka po njihovom povratku.

Programe mobilnosti na nivou Univerziteta provode i administriraju Kancelarija za međunarodnu saradnju i studentske službe fakulteta u saradnji sa Kancelarijom za osiguranje kvaliteta. Ako je student ispunio sve obaveze iz sklopljenog ugovora o učenju/stručnoj praksi matična institucija dužna mu je priznati ostvareni uspjeh u studijskom programu u skladu sa Ugovorom, bez provođenja posebnog dodatnog postupka priznavanja. Ako se mobilnost ostvarila bez prethodno sklopljenog ugovora o učenju/stručnoj praksi, dekan matičnog fakulteta će u saradnji sa rukovodiocem studijskog odsjeka odlučiti na osnovu obrazložene molbe te poređenja i procjene usklađenosti programa ostvarenog na instituciji domaćinu i onog matične institucije donijeti odluku o priznavanju razdoblja mobilnosti (ECTS bodove, položene predmete, ocjene i praksu) u skladu sa odredbama Pravilnika o mobilnosti. Odluka kojom se odbija priznavanje razdoblja mobilnosti mora biti obrazložena.

Broj nastavnika, saradnika i studenata koji se uključuju u projekte i programe mobilnosti je u porastu, ali u odnosu na mobilnost odlazećih studenata i nastavnika još uvijek iza one postignute na evropskim i regionalnim univerzitetima. Broj dolaznih mobilnosti varira u različitim periodima studija i semestrima (godinama), mada dolazne mobilnosti također zavise i od napora koji fakultetski koordinatori na fakultetu domaćinu ulože kako bi se dolazni student imao potrebnu podršku ne samo po pitanju rješavanja administrativnih procedura vezano za boravak u BiH nego i u pogledu akademskog.

Stanje u 2016/2017. godine je predstavljeno tabelom u nastavku:

Program	Odlazna mobilnost			Dolazna mobilnost		
	Studenti	Osoblje	Ukupno	Studenti	Osoblje	Ukupno
Mevlana	13	0	13	4	0	4
EMA 2	7	0	7	1	1	2
Erasmus+ KA 107	43	28	71	14	29	43
CEEPUS	0	0	0	1	0	1
FREEOVER	0	0	0	1	0	1
Ukupno	63	28	91	21	30	51

Radi povećanja dolazne mobilnosti, odnosno omogućavanja stranim studentima - gostima da u okviru semestra tokom kojeg borave na Univerzitetu ostvare minimalan broj od 30 ECTS bodova, na Univerzitetu se nastava iz pojedinih predmeta u okviru postojećih studijskih programa izvodi na engleskom jeziku.

Broj predmeta koji se nude dolaznim studentima se povećava, što pokazuju podaci za akademsku 2017/2018. godinu:

Fakultet	Agromediteranski fakultet	Ekonomski fakultet	Fakultet informacijskih tehnologija	Fakultet humanističkih nauka	Građevinski fakultet	Mašinski fakultet	Nastavnički fakultet	Pravni fakultet
Broj predmeta	BSc 29 MSc 7	BSc 11	BSc 34	Engleski jezik + 12 predmeta na ostalim odsjecima	BSc 10 MSc 11	BSc 5 MSC 4	BSc 67 Msc 3	BSc 51 MSc 15

Broj predmeta ponuđenih na engleskom jeziku za dolazne studente povećava se iz godine u godinu, ali on još uvijek zavisi od niza faktora, poput znanja engleskog ili drugih stranih jezika nastavnog osoblja, ali i interesa onih profesora koji znaju engleski ili neki drugi strani jezik da svoju nastavu makar i konsultativno izvode na engleskom jeziku. Bitan je i faktor administrativnog osoblja koje uslijed nedovoljnog poznavanja engleskog jezika ne može kvalitetno i na adekvatan način da prati dolaznog studenta. Dolazne mobilnosti su direktno povezane sa vidljivošću univerziteta i njegovom promocijom kao destinacije za studiranje. Jednom kada se vrate na matičnu instituciju, ti studenti ustvari su ambasadori Univerziteta i ta slika uveliko zavisi i od toga kakvo su iskustvo imali.

Dolazna i odlazna mobilnost studenata, kao i mobilnost nastavnog i administrativno-stručnog osoblja normirana je Pravilnikom o mobilnosti. Prema ovom Pravilniku mobilnost se odvija u okviru međunarodnih programa o mobilnosti dostupnih Bosni i Hercegovini odvija se u skladu s procedurama konkretnih programa (ERASMUS, CEEPUS, MEVLANA itd.), koje su jasne, transparentne i javno dostupne na službenoj stranici Univerziteta.

Podaci o mobilnosti prate se i analiziraju jedanput godišnje. Kancelarija za međunarodnu saradnju o svom radu redovno na dnevnoj i sedmičnoj osnovi izvještava Prorektora za međunarodnu saradnju.

Bitno je naglasiti da Univerzitet konstantno jača kapacitete u ovoj oblasti. Putem Kancelarije za međunarodnu saradnju uposlenici Univerziteta učestvovali su na konferencijama vezanim za implementaciju bolonjskog procesa; prisustvovali su raznim programima za pisanje projekata. Saradnja sa REDAH-om, Delegacijom za evropske integracije, OSCE-om, CBIB-om, IOM-om, AIESEC-om, *Delegation of Deutschen Wirtschaft* in BiH, CBC-om BiH, EUCP-om, RRPP-om, AINSEE-om omogućila je bolju uključenost u programe i projekte koji se tiču visokog obrazovanja, razvoja i istraživanja na akademskom nivou.

Kancelarija je pomogla u organiziranju posjete gostujućih profesora iz Irana, Velike Britanije, SAD-a, Španije, Egipta, Pakistana, Norveške, Turske, Poljske, Italije, Slovačke, SR Njemačke, itd.

2009. godine aktivno se počelo raditi na formiranju baze podataka studenata i profesora. Dok se od 2011. godine radi na kreiranju baze podataka stipendija dostupnih studentima i nastavnicima Univerziteta. Krajnji cilj ovih aktivnosti jeste povećanje vidljivosti Kancelarije među studentima. Ovo je svakodnevna aktivnost koja zahtijeva direktne kontakte sa studentima, objašnjavanje koristi od uključivanja u vannastavne aktivnosti, apliciranje na stipendije, ljetne škole, seminare ili studentske konferencije. Studenti Univerziteta aktivno su učestvovali na MOSTIMUN-u; ZAGIMUN-u; Model *International Criminal Court* simulaciji u Krzizovi, Poljska, raznim predavanjima; Belgrade Youth Summit-u i dr. U saradnji sa Unijom studenata Univerziteta organizuje se odlazak studenata na Sajam stipendija u Sarajevu.

Kancelarija je u svrhu povećanja aktivnosti od 2009. godine započela s aktivnošću gdje svaki petak je studentski dan kada studenti mogu doći u kancelariju kako bi studenti informirali o programima razmjene. Objašnjava im se kako se piše *Curriculum Vitae*, motivacijsko pismo, kako popuniti aplikacije.

Sistemska podrška Kancelariji za međunarodnu saradnju data je kroz instituciju Prorektora za međunarodnu saradnju, koji osigurava da se rad Kancelarije odvija nesmetano. Podrška Prorektora veoma je značajna jer omogućuje brzinu u reagiranju kao i vezu sa Rektorom i menadžmentom Univerziteta, što olakšava rad Kancelarije na način da se Kancelarija može fokusirati isključivo na operativu i administrativni rad.

Relevantne informacije se objavljuju na web stranici Univerziteta, Facebook *accountima* Kancelarije za međunarodnu saradnju i Univerziteta i dostavljaju putem e-maila nastavnom i administrativno-stručnom osoblju te studentima, tako da svi imaju priliku doći do relevantnih informacija, a u Kancelariji za međunarodnu saradnju dobiti potrebnu pomoć. Svaki petak je dan otvorenih vrata kada svi studenti i nastavnici mogu doći i informirati se o programima koji ih interesuju.

Značajan segment rada Kancelarije za međunarodnu saradnju predstavlja rad studenta asistenata. Njihovi zadaci podrazumijevaju: kontakte sa studentima i profesorima; objavljivanje novosti (obavještenja, stipendija, konkursa, projekata, aktuelnosti); redovne administrativne poslove; asistiranje pri organiziranju posjeta i predavanja delegacija koje dolaze u zvaničnu posjetu Univerzitetu; asistiranje pri organiziranju info-sesija; prevođenje; pomoć studentima prilikom apliciranja na različite programe mobilnosti studenata; rad na povećanju vidljivosti Kancelarije i animiranju studenata i dr. Trenutno u radu Kancelarije za međunarodnu saradnju pomažu dva studenta, angažirana „*part-time*“. Međutim, Univerzitet ističe da još uvijek postoji potreba za resursima i podrškom kako u osoblju tako i finansijama.

2.1.6. Univerzitet u Bihaću

Internacionalizacija Univerziteta u Bihaću u posljednjih nekoliko godina jedan je od segmenata rada Univerziteta koji bilježi pozitivne pomake, a ogleda se najprije u mobilnosti studenata i osoblja na partnerske univerzitete izvan Bosne i Hercegovine, saradnja na međunarodnim razvojnim, naučnoistraživačkim i istraživačkorazvojnim projektima te potpisivanje bilateralnih ugovora opet sa ciljem razmjene znanja i istraživanja kroz mobilnost i projekte.

Jedan od najvažnijih koraka koje je Univerzitet poduzeo u posljednje dvije godine kada je u pitanju unapređenje internacionalizacije jeste prihvatanje partnerstva u Erasmus+ projektu „Jačanje internacionalizacije na visokoškolskim ustanovama u BiH - STINT" koji je otpočeo u decembru 2015. godine, a ima za cilj razvoj strategije internacionalizacije na partnerskim univerzitetima u BiH, što podrazumijeva određivanje strateških ciljeva i ključnih indikatora te strateških aktivnosti i programa. Osim toga projektom se predviđa razvoj pravilnika za akademsko priznavanje te vodiča za internacionalizaciju i priznavanje. Ured za međunarodnu saradnju Univerziteta u Bihaću već je ranije inicirao razvoj Pravilnika o mobilnosti na Univerzitetu u Bihaću, koji je usvojen krajem 2014. godine, čime je uređen segment akademskog priznavanja perioda mobilnosti za studente i nastavnike Univerziteta u Bihaću. Također, u ranijem periodu razvijen je i Pravilnik o procedurama za podršku međunarodnim aktivnostima Univerziteta u Bihaću, kojim se pobliže regulira način apliciranja na projekte i uspostavljanje saradnje, iako ovaj dokument zahtijeva dodatno usklađivanje sa današnjim izmijenjenim procedurama po pojedinim programima finansiranja. Kada je u pitanju izrada Strategije internacionalizacije Univerziteta u Bihaću, Senat Univerziteta u Bihaću na svojoj XII sjednici održanoj 21. marta 2017. godine imenovao je Komisiju za izradu dokumenta „Strategija internacionalizacije Univerziteta u Bihaću" koja trenutno radi na izradi ovog dokumenta i do kraja 2017. godine se očekuje završetak ove aktivnosti. Osim toga, Strategija razvoja Univerziteta u Bihaću 2017-2022. jasno naglašava međunarodnu saradnju kao strateški cilj, čija će se realizacija provoditi kroz sljedeće strateške zadatke, i to:

1. Međunarodna saradnja
2. Formiranje centra za nauku i razvoj (CENIR)
3. Aplikacijski programi prema fondovima EU
4. Pristup bazama podataka
5. Uspostava studijskih programa na engleskom jeziku
6. Povećanje i promoviranje mobilnosti studenata.

Kroz nekoliko aktivnosti postignut je i značajan napredak u promociji internacionalizacije i mobilnosti na Univerzitetu u Bihaću. U prvom redu to se odnosi na podizanje svijesti o značaju internacionalizacije među osobljem i studentima Univerziteta, a nakon što se stvori povoljno okruženje moći će se aktivnije raditi na privlačenju stranih studenata. Aktivnosti promocije odnose se najprije na info sesije koje Ured za međunarodnu saradnju organizira po potrebi na organizacionim jedinicama (otvoreni pozivi za mobilnost i projekte, druženja u Uredu za

međunarodnu saradnju, priznavanje mobilnosti, itd.). Osim toga, veoma važan segment jeste i promocija internacionalizacije uz pomoć društvenih mreža, službene internet stranice Univerziteta i fakulteta, lokalnih internet portala i javnih medija. Ured u posljednje dvije godine vodi i redovno ažurira Facebook stranicu Ureda na kojoj se objavljuju pozivi za učešće u razmjeni, prijave na projekte, kao i druge aktivnosti Ureda, ali i studenata i osoblja fakulteta koje se tiču internacionalizacije. Veoma zanimljiva aktivnost je promocija mobilnosti kroz serijal uspješnih priča o mobilnosti pod nazivom „Međunarodna saradnja Univerziteta u Bihaću - neprocjenjiva iskustva naših studenata i osoblja". Serijal se objavljuje na lokalnim web portalima, a priče pripremaju studenti i osoblje univerziteta koji su imali priliku da učestvuju u mobilnosti i koji su voljni da svoju priču i fotografije podijele sa drugima.

Mobilnost studenata i nastavnika

Mobilnost studenata i nastavnika na Univerzitetu u Bihaću se u 2016. i 2017. godini odvijala u sklopu nekoliko programa mobilnosti: Erasmus+ ICM program, Erasmus Mundus, CEEPUS, Mevlana, UNET, programi koje finansira Ambasada SAD-a u BiH (Fulbright i Global UGRAD) te drugi programi (bilateralna saradnja između BiH i Crne Gore te između BiH i Slovenije).

Iako je Erasmus Mundus program završio 2015. godine, još uvijek je u toku realizacija projekta SIGMA Agile do jula 2018. godine u okviru kojeg je Univerzitet ostvario sljedeće mobilnosti: 3 jednosemestralne mobilnosti (Varšava, Lisabon, Salzburg); 1 *full-degree master* stipendija (Varšava); jednomjesečna obuka za administrativno osoblje (City London); post-doc istraživanje-6 mjeseci (City London); 3 dvosemestralne stipendije (Barselona, Salzburg).

U okviru Erasmus+ ICM programa, u 2016. godini realizirane su mobilnosti sa sljedećim univerzitetima: Univerzitet u Mariboru (Slovenija), Univerzitet u Varšavi (Poljska), Univerzitetu Nova de Lisboa (Portugal). U akademskoj 2016/17. godini ostvarena je saradnja i urađena aplikacija za sredstva sa sljedećim univerzitetima: Cukurova University (Adana, Turska), Islamic University of Rotterdam (Nizozemska), D.A. Tsenov Ekonomska akademija (Bugarska), Silesian Tehnološki Univerzitet (Poljska), Univerzitet u Milanu (Italija), Univerzitet u Latviji, Calabria Univerzitet (Italija), Univerzitet u Valenciji (Španija), Poznan Univerzitet živih sistema, Šumarski fakultet (Poljska), Wroclaw univerzitet (Poljska), Mare Nostrum Consortium (Portugal). Sredstva nisu odobrena samo za D.A. Tsenov Ekonomska akademija (Bugarska), Univerzitet u Latviji, Calabria Univerzitet (Italija), Poznan Univerzitet živih sistema te Šumarski fakultet (Poljska).

Realizacija mobilnosti s univerzitetima za koje su odobrena sredstva je trenutno u toku. U akademskoj 2017/18. godini za sredstva je aplicirano sa Munzur Univerzitetom (Turska) i Univerzitetom u Portu (Portugal), a u toku su razgovori sa još nekim partnerskim univerzitetima. Na univerzitetima sa kojima su ostvarena sredstva za finansiranje mobilnosti boravilo je više studenata kroz jednosemestralne razmjene, dok još uvijek nisu prisutne dolazne mobilnosti studenata sa ovih

univerziteta. Kada je u pitanju mobilnost osoblja, zabilježene su i odlazne i dolazne mobilnosti za gostujuća predavanja i obuke u trajanju od pet i sedam dana.

U okviru CEEPUS program osoblje i studenti Univerziteta u Bihaću učestvuju kroz ugovorene mreže, ali i kroz *freemover* program. Kada su mreže u pitanju, Univerzitet učestvuje u tri mreže: na Biotehničkom fakultetu Poljoprivreda i okoliš u 21. stoljeću - @groen, na Pedagoškom fakultetu Slavenska filologija i njeni kulturalni konteksti i na Tehničkom fakultetu Ars-Techne: Dizajn i razvoj multifunkcionalnih proizvoda. U 2016. i 2017. godini studenti i osoblje Univerziteta u Bihaću ostvarili su jednosemestralne stipendije na Karl-Franzens Univerzitet u Grazu (1), Univerzitetu u Mariboru (2), više kratkih ekskurzija kroz *freemover* program na univerzitete u Austriji, gostujuća predavanja na Univerzitetu u Mariboru i Univerzitetu u Ljubljani, kratka istraživanja na Univerzitetu Crne Gore u Podgorici itd.

Mevlana program jedan je od prvih programa mobilnosti na Univerzitetu u Bihaću i u 2016. i 2017. godini ostvarena je saradnja sa 7 univerziteta. U zimskom semestru 2016/17. godine odobrene su stipendije za 6 studenata i njima je Ured finansirao putne troškove iz sredstava Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke namijenjenih za mobilnost studenata. Međutim, 3 studenta iz privatnih razloga nisu realizirali svoju stipendiju. U istoj akademskoj godini odobrena je jedna stipendija za nastavnika u trajanju od 15 dana, ali nije realizirana. Ostvarene su i dvije dolazne mobilnosti za zimski semestar 2016/17. godine i obje su realizirane. U akademskoj 2017/18. godini odobrena je stipendija za jednog studenta sa Univerziteta u Bihaću, ali nije realizirana iz razloga što je student ostvario i Erasmus Mundus stipendiju. Za ovu akademsku godinu odobreno je 6 dolaznih mobilnosti za Univerzitet u Bihaću, koje će biti realizirane u narednom semestru.

UNET mreža uspostavljena je kroz sporazum 11 univerziteta sa područja Balkana, a troškove mobilnosti snose sami studenti, odnosno matične ustanove. Ured za međunarodnu saradnju je u 2015. godini ostvario sredstva kod Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke za finansiranje mobilnosti kroz ovu mrežu, iz čega su u zimskom semestru 2016/17. godine finansirane dvije jednosemestralne mobilnosti na Sveučilište u Zadru.

Na osnovu programa koje finansira Ambasada SAD-a Univerzitet u Bihaću je u 2016/17. i 2017/18. godini ostvario jednu jednosemestralnu mobilnost za studente kroz Global UGRAD program i dvije mobilnosti nastavnika - jedan dolazna mobilnost kroz Fulbright program u trajanju od 6 mjeseci i jedna odlazna mobilnost kroz Fulbright program u trajanju od 10 mjeseci.

Ostali programi - osoblje i studenti Univerziteta u Bihaću u nekim slučajevima ostvaruju stipendije za finansiranje mobilnosti kroz programe koji nisu direktno vezani za naš Univerzitet, poput individualnih aplikacija za finansiranje bilateralne saradnje npr. između BiH i Slovenije i BiH i Crne Gore. U 2016. i 2017. godini i toku je realizacija takva dva projekta na kojima učestvuju dva nastavnika Univerziteta u

Bihaću. Ostvarena je i jedna stipendija kroz Erasmus Mundus projekat Green-Tech-WB za nastavnike u trajanju od mjesec dana.

Projekti Univerziteta u Bihaću u 2016. i 2017. godini

U 2016. i 2017. godini, Univerzitet je aplicirao s 85 projekata kod različitih domaćih i međunarodnih donatora kao koordinator ili kao partner kada su u pitanju međunarodni izvori finansiranja. To se u prvom redu odnosi na Evropsku uniju i programe Erasmus+ Ključna aktivnost 1 i 2 te Eureka program. Osim EU, prisutni su i projekti koje finansiraju ambasade u BiH poput Ambasade SAD-a te Turska vojna misija u BiH, Fondacija Mercator iz Švicarske, Fondacija ERSTE Austrija, Raiffeisen Banka.

Drugi potprogram Erasmus+ programa - ključna aktivnost 2 nastavak je Tempus programa i kao takav omogućuje realizaciju projekata koji se tiču modernizacije studijskih programa sa ciljem njihove akreditacije, jačanja internacionalizacije univerziteta, stvaranje kurikuluma zasnovanih na ishodima učenja, usklađivanje kvalifikacija sa evropskim kvalifikacijskim okvirom i si. Trenutno se kroz ovaj potprogram realiziraju projekti u partnerstvu sa Univerzitetom u Limeriku, Univerzitetom u Travniku,

Univerzitetom u Kosovskoj Mitrovici i Katoličkim univerzitetom u Leuvenu: Kvalifikacijski okvir kao platforma za razvoj kurikuluma zasnovanih na ishodima učenja, Uvođenje kurikuluma zasnovanih na kompetencijama za obrazovanje nastavnika predškolskog obrazovanja, Jačanje internacionalizacije u visokom obrazovanju BiH, Implementacija studijskog programa Digitalno emitiranje i širokopojasne tehnologije.

U 2016. godini Univerzitet je uzeo učešće i u EUREKA programu kojeg finansira Evropska unija, kroz projekat kojeg Tehnički fakultet realizira u saradnji sa privrednicima sa Unsko-sanskog kantona uz koordinaciju Univerziteta u Beogradu.

PATTERNS Lectures je program koji podržava razvoj novih kolegija na univerzitetima u centralnoj i jugoistočnoj Evropi. Isti je pokrenula fondacija Erste Stiftung, a provodi ga WUS Austria od 2009. godine. Glavni cilj programa je razvoj novih kolegija/predmeta iz oblasti umjetničkog istraživanja, historije umjetnosti, kulturološke teorije i studija u centralnoj, istočnoj i Jugoistočnoj Evropi. Nadalje, potiče i međunarodnu akademsku razmjenu na način da omogućava predavačima međunarodne studijske posjete, kao i dolazak gostujućih predavača. Tekstilni odsjek Univerziteta u Bihaću učestvuje u ovom programu sa jednim projektom pod nazivom Kolegij Dizajn i kriza, koji je također omogućio mobilnost profesora i istraživača na Univerzitet u Bihaću sa Univerziteta u Mičigenu, Hrvatskog dizajnerskog društva Zagreb, The New School New York, Sveučilišta u Zagrebu, Muzeja za umjetnost i obrt Zagreb i mnogih drugih.

U 2016/2017. godini Švicarska fondacija Mercator već drugi put za redom finansirala je projekat „Innovation School Sprungbrett“ koji je namijenjen studentima

i njihovom praktičnom radu te prezentaciji studentskih naučnih radova iz oblasti tehnologija i dizajna namještaja i proizvoda od drveta. Koordinator projekta je Visoka škola za arhitekturu, drvo i građevinu Univerziteta u Bernu, a u toku trajanja projekta studenti Tehničkog fakulteta su učestvovali u više različitih konferencija i radionica kojima se potiče njihov naučni rad i primjena teorijskih znanja u praksi.

Osim međunarodnih izvora finansiranja projekata i naučnoistraživačkog rada na Univerzitetu u Bihaću, veliki broj projekata finansira se i iz domaćih institucija, gdje je naročito bitno istaći Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, koje svake godine izdvaja sredstva za finansiranje naučnoistraživačkih aktivnosti na visokoškolskim ustanovama u FBiH kroz Ugovor o finansiranju projekata iz oblasti nauke od značaja za Federaciju BiH. Osim toga, Federalno Ministarstvo finansira i projekte koji se tiču i naučnoistraživačkih i istraživačkorazvojnih projekata te projekata unapređenja studentskog standarda. U 2016. i 2017. godini Ministarstvo finansira četiri naučnoistraživačka projekta na Univerzitetu u Bihaću te jedan projekat za proširenje studentskog standarda. Osim Federalnog ministarstva obrazovanja, podršku projektima Univerziteta pružaju i druga ministarstva na kantonalnom nivou, u najvećoj mjeri Ministarstvo za građenje, prostornog uređenje i zaštite okoliša te na nivou Federacije BiH Ministarstvo kulture i sporta, Ministarstvo poduzetništva i obrta, itd. U 2016. godini Ministarstvo građenja USK finansiralo je dva projekta na Biotehničkom fakultetu. Ministarstvo kulture i sporta FBiH u 2016. godini sufinansiralo je jedan projekat izgradnje sale Pedagoškog fakulteta.

U 2017. godini Pedagoškom fakultetu odobrena su sredstva iz Raiffeisen Bank programa Društveno smo odgovorni za projekat pod nazivom „Ulažem u savremene tehnologije - ulažem u različitost". Na istom fakultetu realiziran je i projekat „Modernizacija i opremanje Instituta za kineziologiju Univerziteta u Bihaću" kojeg finansira Turska vojna misija u Bosni i Hercegovini.

2.2. Poduzeti koraci u oblasti reforme nastavnih planova i programa i njihovo prilagođavanje potrebama tržišta rada, mjere za postizanje bolje zapošljivosti diplomiranih studenata putem dijaloga s poslodavcima i praćenja razvoja njihovih karijera

2.2.1. Univerzitet u Sarajevu

Univerzitet u Sarajevu je nakon donošenja novog Zakona o visokom obrazovanju u Kantonu Sarajevo (Službene novine Kantona Sarajevo, broj 33/17) poduzeo niz koraka koje će u konačnici osigurati bolju povezanost Univerziteta sa tržištem rada. Zakon o visokom obrazovanju, u članu 50, stav 2. predviđa obavezu usvajanja i

kontinuiranog prilagođavanja nastavnih planova i programa tako da su ishodi učenja definirani i usklađeni sa generičkim deskriptorima kvalifikacijskih nivoa sadržanim u Odluci o usvajanju osnova kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 31/11) te članom 50. stav 3 propisuje da je Senat visokoškolske ustanove obavezan usvojiti opći akt kojim će propisati postupak izrade nastavnog plana i programa u skladu sa odlukom iz stava 2 najkasnije u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona.

U skladu s tim Univerzitet je formirao Komisiju za izradu Pravilnika o postupku predlaganja, ocjene, usvajanja i izmjena studijskih programa i nastavnih planova i programa na Univerzitetu u Sarajevu. Komisija je završila svoj rad i uputila u javnu raspravu nacrt Pravilnika te se očekuje njegovo skoro usvajanje od strane Senata Univerziteta u Sarajevu u kojem je naznačeno da prilikom izrade studijskog programa elaborat obavezno mora sadržavati podatke o usklađenosti s misijom Univerziteta i strategijom predlagača studijskoga programa kao i sa aktuelnim strateškim dokumentom Univerziteta, usporedivosti studijskoga programa s programima akreditiranih srodnih studijskih programa u Bosni i Hercegovini i zemljama Evropske unije, mogućnostima mobilnosti studenata u domaćem i međunarodnom prostoru visokoga obrazovanja, povezanosti sa društvenom zajednicom, usklađenosti sa zahtjevima strukovnih udruženja kao i podatke o mogućim partnerima izvan visokoškolskoga sistema. Dodatno, elaborati će sadržavati podatke o kvalifikacijama koje se stiču po okončanju programa (uz direktno izraženu vezu sa kvalifikacijskim okvirom) te u kontekstu predmetnog pitanja analizu mogućnosti zapošljavanja studenata po završetku studijskih programa koja uključuje mišljenje ili službeno objavljene dokumente organizacija vezanih za tržište rada o primjerenosti predviđenih kvalifikacija koje se stiču završetkom studija. Činjenica koje će bitno unaprijediti kvalitet je obaveza eksternog recenziranja elaborata studijskog programa od čega najmanje jedna recenzija mora biti međunarodna.

Kao pripremu za unapređenje elaborata Univerzitet je u sklopu implementacije programa cjeloživotnog učenja na Univerzitetu u Sarajevu u aprilu 2017. godine održane su dvije radionice pod zbirnim naslovom „Od studija ka zaposlenju“. Prva radionica je organizirana sa ciljem upoznavanja učesnika sa osnovnim odrednicama, značenjem i važnosti kvalifikacijskog okvira. Na tom osnovu ukazano je na značenje i važnost pravilne izrade standarda kvalifikacije i standarda zanimanja (proces izrade, relevantne strane, ciljevi). U toku radionice istaknuta je važnost ispravnog kreiranja studijskih programa (kao i svih njegovih segmenata) te osiguranja kvaliteta nastave i studijskih programa, kao i koncepta konstruktivnog usklađivanja u nastavi. Teme druge radionice su se odnosile na opis procesa i pojedinih koraka u kreiranju kurikulumu i studijskog programa (uz osvrt na elaborat o osnivanju). Detaljno je predstavljen koncept konstruktivnog usklađivanja u nastavi (kreiranje ishoda učenja, metode učenja i poučavanja, procjena znanja). Posebna pažnja je posvećena prvom konstruktumu - ishodima učenja (definicije, važnost, uloga, principi i pravila kreiranja), kao i saradnji sa privredom i društvenim okruženjem.

Značajan doprinos povezivanju sa privredom može najbolje ilustrirati zajednički studij Menadžmenta i informacionih sistema koji zajedno provode Ekonomski fakultet i Microsoft. Program Ekonomskog fakulteta u Sarajevu u saradnji sa Microsoftom BiH je kreiran s ciljem pružanja jedinstvenog programa koji povezuje teorijska znanja univerzitetskih profesora i praktična iskustva certificiranih Microsoft trenera. Zamišljen je na način da će osigurati cjelovit sadržaj koji će buduće kandidate voditi kroz osnove upravljanja i značaja informacionih tehnologija u današnjem društvu, pa sve do specifičnih znanja iz oblasti podrške odlučivanju, razvoja softvera te systemske i mrežne administracije. Program master studija Menadžment i informacioni sistemi namijenjen je fakultetski obrazovanim osobama sa završenim trogodišnjim ili četverogodišnjim dodiplomskim studijem (u zavisnosti od toga da li se upisuju na studijski program „+2“ ili „+1“), koje se već praktično bave ili su zainteresirane za razvoj vlastite karijere na polju menadžment informacionih sistema ili žele usvojiti specifična znanja, vještine i kompetencije. Program služi kao dodatno obrazovanje/specijalizacija u području primjene informacionih tehnologija u savremenom biznisu u funkciji poboljšanja kompetitivnosti firme, korištenju i kreiranju poslovnih aplikacija, IT-menadžmentu (systemske i mrežne administracije), implementaciji poslovnih informacionih sistema. Naglasak je na primjeni praktičnih rješenja u području menadžment informacionih sistema koje u svom programu nudi Microsoft.

Kada je u pitanju praćenje razvoja karijera diplomanata i magistranata Univerziteta u Sarajevu, Univerzitet je pokrenuo alumni platformu na društvenoj mreži LinkedIn, koja je poslovna društvena mreža namijenjena povezivanju poslodavaca i ljudi koji traže zaposlenje. Ova mreža je nastala s ciljem efikasnog predstavljanja profesionalnih sposobnosti njenih članova, povezivanja i što bržeg spajanja poslodavaca sa posloprimcima. LinkedIn je, pored ostalog, najveća svjetska profesionalna poslovna društvena mreža na kojoj poslovni ljudi razmjenjuju iskustva, učestvuju u raspravama, dijele zanimljive sadržaje i, naravno, pronalaze nove poslodavce. U momentu pisanja ovog izvještaja, na LinkedIn mreži je registrirano 8.107 alumnusa i alumni Univerziteta u Sarajevu, a 10.835 *followersa* na mreži LinkedIn.

Nadalje, Univerzitet posebnu pažnju usmjerava na studente sa posebnim potrebama/invaliditetom te je u tom smislu toku implementacija projekta uspostave Ureda za podršku studentima sa posebnim potrebama/invaliditetom koji uključuje i karijerno savjetovanje.

2.2.2. Univerzitet u Tuzli

1. Na Akademiji dramskih umjetnosti je inoviran plan i program studijskog programa I ciklusa gluma 2016/2017. akademske godine i tada je obavljen razgovor s direktorima kulturnih institucija te je ishod razgovora imao udjela u inoviranom planu

i programu. Na Akademiji već nekoliko godina postoji bijenalni moratorij što podrazumijeva da se svake druge godine upisuju studijski programi gluma i produkcija. U saradnji s Zavodom za zapošljavanje grada Tuzle dobila sam podatke o trenutnoj nezaposlenosti sedam glumaca i devet producenata iako su i oni povremeno angažirani na određenim projektima u kulturnim institucijama.

2. Obrazovanje stručnjaka iz oblasti edukacijsko-rehabilitacijskih nauka u Bosni i Hercegovini ima dugogodišnju tradiciju te permanentno prati savremene trendove i razvoj ovih disciplina u svijetu. Diploma je prepoznata u velikom broju razvijenih zemalja. Svake 4 godine inoviraju se nastavni planovi i programi. Od akademske 2003/2004. godine do danas Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet je više puta harmonizirao svoje studijske programe u skladu sa programima sličnih studija u Evropi. Pretposljednja i najveća reforma nastavnih planova i programa učinjena je akademske 2011/2012. godine. Novi nastavni planovi i programi rađeni su prema „Vodiču dobre prakse za izradu nastavnih planova i programa“ iz 2011. godine koji je pripremljen od strane stručnjaka Vijeća Evrope, a koji je prvenstveno namijenjen da se koristi u bosanskohercegovačkom obrazovnom kontekstu, uzimajući u obzir trenutno stanje sa resursima i pitanjima strukturološke prirode. Pri konstruiranju nastavnog plana i programa vodilo se računa da se stvori i održi međunarodna uporedivost standarda, posebno u unutarinstitucionalnom, međuinstitucionalnom, regionalnom i evropskom kontekstu i da se olakša mobilnost za sve (studente, akademsko i neakademsko osoblje) te da se jasnim opisom kvalifikacija, u smislu ciklusa/nivoa, ishoda učenja i bodova, eliminira nekonzistentnost i konfuzija među visokoškolskim kvalifikacijama.

U tom smjeru promijenjeni su dotadašnji nazivi studijskih programa „Logopedija i surdoaudiologija“ u „Logopedija i audiologija“ i „Edukacija i rehabilitacija“ u prepoznatljiv i jasan naziv „Specijalna edukacija i rehabilitacija“. U ovom domenu ugledali smo se na slične programe u nekim zemljama Evrope i SAD-a u kojima je obrazovanje logopeda i audiologa najrazvijenije u svijetu. Zanimanje audiolog i logoped je definirano u Međunarodnoj standardnoj klasifikaciji zanimanja ISCO-08 pod brojem 2266, čijim se preuzimanjem osigurava usporedivost podataka o zanimanjima u državama članicama Evropske unije i ostalim državama svijeta.

Također, nazivi diploma su usklađeni sa sličnim nazivima u razvijenim zemljama te se završetkom I ciklusa studija dobiva lako prepoznatljiv i uporediv stepen bachelor (120 ECTS), a završetkom II ciklusa master/magistar (60 ECTS).

Uz izdavanje novih diploma započeo je i proces izdavanja dodatka diplomi (*Diploma Supplement*) koji svršenom studentu treba da pruži dovoljno nezavisnih podataka da unaprijedi internacionalnu „transparentnost“ i pravedno akademsko i profesionalno priznavanje kvalifikacije, da pruži opis prirode, nivoa, konteksta, sadržaja i statusa kojeg je student pohađao i uspješno završio.

Posljednja inovacija nastavnih planova i programa na Fakultetu učinjena je za generaciju studenata upisanu od akademske 2015/16. godine. Nastavni plan i program je jasnije fokusiran na studente i sadrži većinu komponenti koje su u skladu sa bolonjskim procesom kao što su: ishodi učenja ukupne kvalifikacije, kompetencije i vještine koje se stiču, metode podučavanja i učenja, objašnjenje o provjeri znanja, generički kriteriji provjere znanja, zapošljavanje i prenosive vještine, veza sa eksternim referentnim tačkama, opis modula (silabus) sa svim nužnim elementima (ECTS, ciljevi modula, ishodi učenja, sadržaj modula, metode učenja i provjere znanja, kriteriji provjere znanja, popis literature itd).

Kontinuirano se provode mjere za postizanje bolje zapošljivosti diplomiranih studenata putem dijaloga sa poslodavcima i studenti su svakodnevno u školama, zavodima, domovima, ministarstvima, raznim centrima i udruženjima, nevladinom sektoru itd. u kojima aktivno učestvuju u realizaciji nastave u skladu sa nastavnim planovima i programima te obavljaju ferijalnu praksu po dogovoru i potrebama istih. Istražujemo potrebe tržišta rada kroz razne projekte počevši od 2006. godine kada je urađeno istraživanje „Detekcija i identifikacija djece sa posebnim potrebama u redovnim osnovnim školama na Tuzlanskom kantonu“ finansiranog od strane Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke i Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona. Kao što smo već spomenuli većina poslodavaca su i nastavne baze Fakulteta što je i potvrda kontinuiranog praćenja potreba poslodavaca za našim kadrom. Također, prati se razvoj karijera naših diplomiranih studenata koji svoje mjesto nađu svugdje u svijetu te se dodatno obrazuju kroz drugi ili treći ciklus na Fakultetu, a po potrebi ih angažira i u nastavi bilo kao izabrane u saradnička zvanja ili stručnjake iz prakse. Uključeni su u izradu Strategije za uključivanje djece sa poteškoćama u razvoju u obrazovanje sa sedmogodišnjim Planom implementacije u Tuzlanskom kantonu a koja sadrži smjernice za promjene i trajno unapređivanje odgoja i obrazovanja djece sa poteškoćama u razvoju kao nositelja razvoja ljudskih potencijala i inkluzivnih praksi. Važnost donošenja Strategije prepoznalo je i Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, koje je na 87. sjednici održanoj 29. 12. 2016. godine usvojilo Informaciju o evaluaciji provedbe strateških pravaca razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini (2018-2024) te je zaključilo kako je važno pokrenuti aktivnosti donošenja strateških dokumenata za sve nivoe i vrste obrazovanja.

3. Ekonomski fakultet u Tuzli, nudi 2 studijska programa na I ciklusu studija, 2 studijska programa na II ciklusu studija i 1 studijski program na III ciklusu studija. Na I ciklusu studija, imamo studijske programe: „Ekonomija“ i „Poslovna ekonomija“. Pri tome od akademske 2016/17. godine u primjeni je inovirani studijski program za I ciklus studija „Ekonomija“. Sa druge strane, od 2017/18. akademske godine u primjeni je inovirani studijski program za I ciklus studija „Poslovna ekonomija“. Inovirani studijski programi su poboljšani, prevashodno kroz uključivanje stručne prakse kao obavezne za studente završnih godina Fakulteta. To sa druge strane doprinosi njihovom boljom obučenosti i zapošljivosti.

Na II ciklusu studija „Ekonomija“, od akademske 2016/17. godine u primjeni je inovirani studijski program. Isto tako, na II ciklusu „Poslovne ekonomije“ u primjeni je inovirani studijski program od akademske 2016/17. godine. Bitno je naglasiti da se već skoro godinu dana, radi na uvođenju novog studijskog programa na II ciklusu koji bi bio na engleskom jeziku. Procedura njegovog uvođenja je u završnoj fazi.

Na III ciklusu studija, nije bilo inoviranja studijskog programa u posmatranom vremenskom periodu od 2016. do kraja 2017. godine.

Kada je u pitanju prilagođavanje studijskih programa zahtjevima tržišta rada, u 2017. godini na fakultetu imaju:

- provedenu studiju „Jačanju povezanosti Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Tuzli sa privredom“ te
- ICEI 2017. koja čini naučnoistraživački skup u okviru kojeg će biti organiziran Biznis forum koji upravo ima za cilj razmotriti različite moguće aspekte povezivanja tržišta rada, privrede i Ekonomskog fakulteta u Tuzli.

Pored navedenog, Ekonomski fakultet ima bazu privrednih lica sa kojima ostvaruje poslovnu saradnju kroz slanje studenata na studentsku praksu, promociju i druge zajedničke aktivnosti. Ta baza, je u posmatranom vremenskom periodu znatno proširena, sklapanjem novih ugovora o saradnji.

4. Studij na Fakultetu elektrotehnike iz oblasti elektrotehnike i računarstva (studijski programi „Elektrotehnika i računarstvo“) usklađen je sa Bolonjskim procesom prema principu 4+1+3. Prvi ciklus vodi do akademskog zvanja bachelor inženjer elektrotehnike, stečenog nakon četiri godine studija i koji se vrednuje sa 240 ECTS bodova. Po završetku drugog ciklusa studija u trajanju od 1 godine student stiče zvanje magistra iz oblasti elektrotehnike, dok po završetku trećeg ciklusa – doktorskog studija stiče se zvanje doktora tehničkih nauka iz oblasti elektrotehnike. Od akademske 2012/2013. godine, unutar Studijskog programa studenti imaju mogućnost da se specijaliziraju u određenoj oblasti elektrotehnike i računarstva izborom jednog od pet ponuđenih usmjerenja studijskog programa:

- Automatika i robotika (AR)
- Elektroenergetske mreže i sistemi (EEMS)
- Elektrotehnika i sistemi konverzije energije (ESKE)
- Računarstvo i informatika (RI)
- Telekomunikacije (TK)

Studijski program je baziran na organizaciji predmeta po sistemu preduvjeta, a da bi student okončao studij potrebno je da ostvari ukupno 240 ECTS bodova. Od akademske 2016/2017. godine u primjeni je inovirani studijski program „Elektrotehnika i računarstvo“.

Od samog formiranja, Fakultet elektrotehnike je prepoznao svoj društveni značaj, kao i značaj saradnje sa akterima u okruženju te je ostvario značajan angažman u ovom segmentu kroz saradnju sa privrednim subjektima, organizacijama nevladinog sektora i državnim institucijama. Među najznačajnijim aktivnostima na ovom polju jeste uspostavljena saradnja sa uspješnim kompanijama u Bosni i Hercegovini kao što su BIT centar, Elektroprivreda BiH, BH Telecom i drugih. Pored zajedničkih aktivnosti u organiziranju različitih naučnih i stručnih skupova i simpozijima, izradi studija, jedan od bitnih rezultata je i prepoznavanje potrebe tržišta za znanjima i kadrovima iz određenih stručnih oblasti te izmjena i prilagođavanje nastavnih planova i programa Fakulteta elektrotehnike tim zahtjevima. Zbog svega navedenog, obrazovni ciljevi studijskih programa sva tri ciklusa studija usklađeni su sa zahtjevima određene oblasti i tržišta rada i privrednog razvoja i definirani su u skladu sa definiranim kvalifikacijskim okvirom, usmjereni na razvoj akademskih, profesionalnih i umjetničkih vještina.

Veliki broj firmi i organizacija stalno iskazuje potrebu za bachelor inženjerima, magistrima i doktorima elektrotehnike te se nerijetko obraćaju direktno Fakultetu elektrotehnike za preporuke za zapošljavanjem naših diplomiranih studenata. Veliki broj studenata treće i četvrte godine već uspijeva naći određeni poslovni angažman i prije stjecanja odgovarajuće diplome, što je izuzetno korisno za studente, jer se i na ovaj način ostvaruje neposredna saradnja s privredom. Fakultet elektrotehnike od svog osnivanja ima saradnju s industrijom koja se ogleda u transferu znanja. U zadnjih nekoliko godina je realiziran značajan broj istraživačkorazvojnih projekata. Saradnja sa industrijom kao i istraživačke aktivnosti imaju vrlo veliki uticaj u oblikovanju studijskih programa svih ciklusa studija tako da obrazovni ciljevi u studijskim programima prate normativne i stručne propise u oblasti za koju se obrazuju studenti svih ciklusa studija na Fakultetu elektrotehnike.

Prilikom kreiranja svih studijskih programa uzeta je u obzir zapošljivost studenata, odnosno osigurano je da studenti sa stečenim znanjima, vještinama i kompetencijama mogu odgovoriti na zahtjeve u struci. Potvrda ispravnog planiranja, kreiranja i donošenja studijskih programa na Fakultetu elektrotehnike je činjenica da unazad veći broj godina na evidencijama službi za zapošljavanje skoro da nema kadrova sa stečenim kvalifikacijama u okviru studijskih programa na Fakultetu elektrotehnike.

U skladu sa Zakonom o visokom obrazovanju TK, kao i Statutom UNTZ definirana je obaveza inoviranja nastavnih programa svake četiri godine, sa ciljem aktueliziranja sadržaja u skladu sa razvojem naučnih disciplina, ali i zahtjeva ekonomije, društva, međunarodnih trendova i potreba tržišta rada, što je Fakultet elektrotehnike ispunio inoviranjem studijskog programa "Elektrotehnika i računarstvo" koji je u primjeni od akademske 2016/2017. godine.

U procesu prilagođavanja plana i programa do sada nije postojala utemeljena formalna procedura i kriteriji koji bi osigurali da se provodi u saradnji sa drugim

relevantnim institucijama (izvan akademske zajednice) i da su u proces donošenja studijskog programa i izmjena studijskog programa uključeni svi potrebni akteri (predstavnici poslodavaca-privrednog okruženja, društvene zajednice, alumni-asocijacije itd.). Međutim, u svim dosadašnjim procedurama usvajanja i izmjena studijskih programa Fakultet elektrotehnike je obavljao kontinuirane kontakte sa odgovarajućim predstavnicima stručnih oblasti i tržišta rada i privrednog razvoja na koje se odnose studijski programi.

Fakultet elektrotehnike u Tuzli u okviru svojih studijskih programa na svim ciklusima studija nema formalno predviđeno obavljanje studentske/stručne prakse koja bi nosila određeni fond sati nastave i imala nosioca te vrednovala sa određenim brojem ECTS bodova. Međutim, kroz realizaciju određenih oblika nastave (laboratorijskih vježbi) u skladu sa silabusima određenih predmeta I ciklusa studija te načina stjecanja ECTS bodova na II i III ciklusu studija nastoji se u toku studija realizirati što više praktičnog rada za studente iz raznih oblasti i na raznim usmjerenjima kroz koja se realiziraju studijski programi. U skladu s tim, nastoji se motivirati studente i dati im podršku da u skladu sa svojim mogućnostima i slobodnim vremenom, a naročito u vrijeme pauza između semestara, pokušaju odraditi bilo koji vid studentske prakse koji će im omogućiti napredovanje u stručnom, profesionalnom i svakom drugom pogledu. Jedan od takvih primjera dobre saradnje je i učešće znatnog broja naših studenata u programu „Moja praksa“ koji se nekoliko godina unazad realizirao u saradnji sa BIT Centrom Tuzla.

Na Fakultetu elektrotehnike je pokrenuto osnivanje alumni asocijacije koja će po svom uspostavljanju svakako biti uključena u proces donošenja i izmjena studijskih programa, a putem koje će se također pratiti zapošljivost diplomiranih studenata te praćenje daljeg razvoja njihovih profesionalnih karijera.

Trenutno Fakultet elektrotehnike učestvuje u evropskom projektu modernizacije studijskih programa iz oblasti ICT-a, i dalje će pratiti potrebe tržišta i usklađivati studijske programe, a također smo spremni i na otvaranje novih ukoliko se za to ukaže potreba.

5. Dio nastavnih planova i programa Fakulteta za tjelesni odgoj i sport je inoviran (posljednje inoviranje za akademsku 2017/18) u mjeri da su dva studijska programa, od 5 aktivnih, izmijenjeni u dijelu načina izvođenja nastave, kako bi proces nastave bio lakše dostupan i studentima koji su aktivni sportaši ili su već zaposleni. Za učenje na daljinu urađena je obuka administratora koji je imenovan Odlukom NNV-a te su osigurani svi tehničko-tehnološki preduvjeti za izvođenje ove nastave. Fakultet je inicirao izradu Pravilnika o učenju na daljinu, uradio njegov nacrt, a u daljoj proceduri Komisija ga je predložila Senatu na usvajanje te je on kao takav podloga za njegovu implementaciju. Inoviranje uvođenjem 50% nastave putem učenja na daljinu na studijskom programu I ciklusa studija, studijski program „Sportski trener“. Inoviranje studijskog programa II ciklusa „Tjelesni odgoj i sport“ uvođenjem 30% nastave učenjem na daljinu. Inovirani programi su osigurali zainteresiranost studenata za

upis, tako da su u I godinu na studijskom programu „Sportski trener“ upisana maksimalno odobrena kvota. Upisani studenti su većinom aktivni sportaši – takmičari i angažirani u BiH, ali i u inozemstvu.

Povezanost edukacijskog dijela sa praksom je vidljiva kroz uključivanje studenata I ciklusa studija na odsjeku „Tjelesni odgoj i sport“ u realizaciju niza Sporazuma i Ugovora sa sportskim udruženjima i klubovima (sportska dijagnostika, testiranje i mjerenje sportaša) te angažmanom jednog dijela zaposlenika u programu praćenja aktivnosti rukometnog saveza BiH i reprezentacije BiH.

Fakultet je Inicirao izradu Pravilnika o cjeloživotnom učenju i Pravilnik o osnivanju naučno – istraživačkih Instituta i Centara. Uspostavljanjem ovih podorganizacijskih cjelina Fakulteta (planirano je sa početkom akademske 2018/19) jača se veza između teorije i prakse i kontakta sa studentima i nakon završetka studija kroz realizaciju usvojenih projekata.

6. U cilju provođenja reforme visokog obrazovanja, Farmaceutski fakultet Univerziteta u Tuzli je inovirao nastavni plan i program postojećeg studijskog programa, kao i izvršio pripremu novog studijskog programa za akademsku 2017/2018., u skladu sa potrebama tržišta rada. Međutim, plan i program nije mogao krenuti u realizaciju sa ovom akademskom godinom, jer su uočene zakonske prepreke. Nadamo se da će one biti otklonjene i usklađene u toku ove akademske godine, kako bi isti programi mogli biti realizirani u narednoj akademskoj godini.

Farmaceutski fakultet je najmlađa članica Univerziteta u Tuzli i u ovoj akademskoj godini je završila deveta generacija studenata. Uvođenjem novih programa, kao i inoviranjem postojećeg programa u skladu sa Evropskom asocijacijom Farmaceutskih fakulteta (EAFP), čiji smo član već treću godinu, pokušavamo se prilagoditi potrebama tržišta rada.

Farmaceutski fakultet ima organiziran i treći ciklus studija, pa praćenjem studenata trećeg ciklusa, prati se i razvoj njihovih karijera.

7. Filozofski fakultet je inovirao osam od jedanaest studijskih programa 2015/2016. godine. Inovirajući studijske programe nastojali uskladiti naše studijske programe sa srodnim akreditiranim studijskim programima u regionu. Željeli smo našim studentima pružili jednake mogućnosti za sticanje znanja, ali im i omogućiti da barem jedan semestar u toku školovanja provedu na nekom univerzitetu u inostranstvu i na taj način još više prodube svoja znanja i doprinesu boljitku našeg fakulteta, ali i šire društvene zajednice. U studijske programe je u skladu s mogućnostima uvedeno više prakse na odsjecima za Socijalni rad i Žurnalistiku, dok se praksa na nastavničkim odsjecima izvodi u okviru metodičke i pedagoške prakse. Kako bismo osigurali praksu za studente Pedagogije-Psihologije i Socijalnog rada potpisali smo sporazum s Odgojnim centrom TK koji će svojim studentima staviti na raspolaganje svoje

kapacitete. Ono što smatraju posebno važnim je reguliranje procedura osnivanja Alumni asocijacija na nivou Univerziteta jer se primjenjuju različite prakse, a svjesni su važnosti alumni ne samo za akreditaciju već i za razvoj univerziteta.

8. S ciljem provedbe reforme visokog obrazovanja, odnosno bolonjskog procesa poduzeti koraci u oblasti reforme nastavnih planova i programa prvog drugog i trećeg ciklusa studija su prilagođavanje silabusa nastavnih predmeta potrebama turbulentnog tržišta. Osim navedenog, u inovirani nastavni plan i program prvog ciklusa studija uvedena je obavezna industrijska praksa, kako bi studenti osim teoretskih znanja stekli praktična znanje, kako bi imali priliku dijaloga sa poslodavcima, kako bi pratili implementaciju novih tehnologija u privrednim subjektima a samim time otvarali sebi mogućnosti zapošljavanja.

Iz navedenih razloga Mašinski fakultet Univerziteta u Tuzli ima dugu tradiciju saradnje sa privrednim subjektima u okruženju, a može se pohvaliti i činjenicom da je u posljednjih 10-tak godina nekoliko renomiranih privrednih subjekata u Tuzlanskom kantonu, svoj izraziti poslovni uspjeh doživjelo između ostalog zahvaljujući mladom i ambicioznom kadru koji je potekao sa Mašinskog fakulteta u Tuzli. To mu daje za pravo da i dalje kreira politiku saradnje sa privredom i tržištem rada, kako bi se ovaj trend nastavio i u budućnosti, a samim tim pratio karijere svojih diplomaca koji su zaposleni. Veza visokog obrazovanja s tržištem rada podrazumijeva pitanja u vezi sa osiguranjem broja kadrova određenih profila, kao i usklađenosti kompetencija koje studenti stiču u toku obrazovanja sa potrebama tržišta rada.

Kao i ranijih godina, a s ciljem upoznavanja budućih bruceša Mašinski fakultet je još početkom kalendarske 2017. god. krenuo sa organiziranjem niza aktivnosti na promociji Univerziteta u Tuzli i Mašinskog fakulteta, sa ciljem da srednjoškolcima približi i pojasni studij mašinstva te da privuče one koji žele ili su neodlučni, da studiraju na našem Fakultetu. U tabeli je dat spisak srednjih škola iz osam općina, kao i dva sajma fakulteta na kojima su nastavnici/asistenti prisustvovali s ciljem promocije.

Ističe se da je u narednom periodu također potrebno uspostaviti jaču saradnju sa Mašinskim fakultetima i Univerzitetima iz BiH, regije i šire te potpisati sporazumi o bilateralnoj saradnji kojim bi se regulirala razmjena profesora i studenata i omogućila zajednička priprema naučnoistraživačkih i stručnih projekata finansiranih putem EU fondova.

9. Medicinski fakultet je inovirao studijski program općeg studija medicine 2014/2015. godine. Inoviranje je izvršeno u skladu sa studijskim programima medicinskih fakulteta u BiH i susjednih država u okruženju.

Inoviranjem studijskog programa nastojalo se uskladiti sa srodnim akreditiranim studijskim programima u regionu. Usklađivanjem nastavnih programa omogućili su

studentima da najmanje jedan semestar u toku školovanja provedu na nekom univerzitetu u inostranstvu i pri tome steknu nova iskustva i znanja iz medicine.

2013/2014. akademske godine inovirano je pet studijskih programa Odsjeka zdravstvenih studija te u skladu s mogućnostima uvedeno je više kliničke prakse i kliničkih vještina, praksa se izvodi u nastavnim bazama Fakulteta (JZU UKC Tuzla, Dom zdravlja Tuzla i Zavod za javno zdravstvo Tuzlanskog kantona).

S obzirom na vrijeme njegovog inoviranja neophodno bi bilo pristupiti novom inoviranju i ostalih studijskih programa.

U toku je usvajanje inoviranog studijskog programa za Studij sestrinstva pri Odsjeku zdravstvenih studija u okviru projekta *ProSes* a prema smjernicama i direktivama EU za visoko obrazovanje. Neophodno je uraditi kataloge kliničkih vještina za sve kliničke predmete i time uspostaviti kontrolu znanja i vještina studenata medicine na kliničkim predmetima.

10. Opseg i kvaliteta naučnog rada prate se sistematski na nekoliko načina na Pravnom fakultetu na kojem postoji i aktivno djeluje: Odbor za unapređenje kvaliteta, kojega su sastav i nadležnosti propisane Pravilnikom o sistemu za kvalitetu Univerziteta u Tuzli. Nastavnici i drugi stručnjaci Pravnog fakulteta u Tuzli vrlo su aktivni u različitim tijelima Univerziteta u Tuzli te time direktno utiču na budući razvoj Univerziteta i zastupanje interesa našeg Fakulteta. Naši nastavnici u svojstvu pravnih eksperata učestvuju u izradi nacrtu ustavnih, zakonskih i drugih pravnih propisa na različitim nivoima vlasti; angažirani su kao edukatori Centra za edukaciju sudija i tužilaca u FBiH te kao predavači na postdiplomskim i doktorskim studijama na drugim pravnim fakultetima u zemlji i okruženju. Na temelju podataka proizašlih iz samoanalize međunarodnu saradnju Pravnog fakulteta u Tuzli možemo smatrati primjerenom. No, svakako ima prostora i za njeno daljnje poboljšanje posebno u smislu mobilnosti profesora, studenata i osoblja.

Bosanskohercegovački pravni fakulteti su tokom reforme izabrali cjeloviti četverogodišnji studij koji završava stjecanjem zvanja bachelor prava (ranije diplomirani pravnik) što se smatra optimalnim modelom za uvođenje u studijski program svih potrebnih teorijskih, stručnih, uporednih, međunarodnih i evropskih sadržaja potrebnih za obavljanje pravničke djelatnosti u BiH i širem evropskom kontekstu. Također, vodi se stalna briga za poboljšanje postojećih studijskih programa konstantnim obnavljanjem i evropeizacijom njihovih sadržaja, kao i uvođenjem novih nastavnih metoda. Drugim riječima, studijski programi pravnog obrazovanja kompatibilni su s pravnim studijem u drugim evropskim državama. U tom smislu u kontekstu samoanalize Fakulteta izvršena je usporedba s nastavnim planovima i programima kako inostranih, tako i domaćih pravnih fakulteta. Ta je analiza pokazala da se studijski programi na našem Fakultetu bitno ne razlikuju od studijskih programa na pravnim fakultetima u državama usporedbe (Italija, Austrija, Mađarska, Slovenija ...). Tome u prilog govore oblici nastavnog procesa: predavanja,

vježbe, seminari i klinička nastava. Kad je pak riječ o usporedbi studijskog programa Fakulteta s ostalim pravnim fakultetima u BiH, potrebno je naglasiti da su studijski programi svih fakulteta u velikoj mjeri usklađeni što je posljedica prihvatanja zajedničke minimalne jezgre. Uređenje i rad Pravne klinike za pružanje besplatne pravne pomoći što se planira u narodnom periodu otvorio bi mogućnost za nove, interdisciplinarne projekte i istraživanja na Fakultetu koja svojim rezultatima mogu doprinosti izgradnji pravne i socijalne države.

Fakultet je uradio značajne napore u saradnji sa Univerzitetom u Tuzli na izradi internih propisa kojima se uređuje kontrola i praćenje kvaliteta nastave te uređenje i nadležnost tijela koja su nositelji tih aktivnosti, kao i na usklađivanju postojećih propisa sa relevantnim zakonima, podzakonskim aktima i propisima. Odlukom NNV Pravnog fakulteta formiran je tim za akreditaciju studijskog programa I, II, i III ciklusa sa zadatkom da pristupi aktivnostima vezano za akreditaciju navedenog studijskog programa u Skladu sa Strategijom razvoja UNTZ i PF i drugim općim aktima vezano za akreditaciju, uputstvima /smjernicama Centra za osiguranje kvaliteta Univerziteta u Tuzli.

11. Prirodno-matematički fakultet (PMF) se uključio u 4 COST EU projekta te učestvuje u jednom ERASMUS projektu i jednom FP7 projektu. Maksimalna pažnja se daje internacionalizaciji te se obavio posjet 4 univerziteta u Velikoj Britaniji te jednom u SR Njemačkoj, sa kojima ima potpisan i ugovor o saradnji. Mobilnosti studenata i nastavnika se pridaje najveća pažnja i ove godine je PMF po prvi put uspio poslati jednog studenta na ERASMUS razmjenu a da se priznaju svi predmeti koje će ista slušati u Sloveniji na Univerzi na Primorskem u Kopru. PMF vrši ekstenzivnu promjenu studijskih programa te će svesti ukupni broj na 5, koliko ima i odsjeka (biologija, fizika, matematika, hemija i geografija), ali sa studijskim usmjerenjima. U sve to su uključeni i eksperte iz prakse i realnog sektora te njihovi već brojni internacionalni partneri.

Fakultet pridaje maksimalnu pažnju provođenju modernih metoda elektronskog anketiranja studenata i nastavnika kako bi se kvalitet osigurao i povećao, uz informatizaciju i modernizaciju naučnog i nastavnog procesa. Posebno veliku važnost ponovno tu pridaje iskustvu sa svih međunarodnih univerziteta s kojima je uspješno ostvarena saradnja u zadnjih godinu dana.

Akreditacija nije sprovedena, osim probne akreditacije studijskih programa na odsjeku za hemiju. Tek po donošenju novih programa ćemo pristupiti istoj, uz eventualno uključivanje i internacionalnih akreditacijskih kuća.

12. Nastavni planovi i programi Rudarsko-geološko-građevinskog fakulteta Univerziteta u Tuzli su inovirani za period akademska 2015-2019. godina i trenutno je u toku njihova primjena na trećim godinama svih studijskih programa, osim Geologije. Slijedeće godine započinje inoviranje svih studijskih programa za period 2019-2023. Studijski programi koji su u primjeni su prilagođeni potrebama tržišta

rada, o čemu će se voditi računa i kod inoviranja studijskih programa za naredni period. Studijski program Geologija je inoviran za akademsku 2017/2018. godinu i usvojen je na NNV-u, dostavljen je Senatu na dalje postupanje. Svi studijski programi II ciklusa su inovirani akademske 2016/2017. Studijski program III ciklusa „Hidrotehnika“ sa primjenom od 2018/2019. godine dostavljen je Senatu na dalje postupanje. Studijski program III ciklusa „Geologija“ s primjenom od akademske 2018/2019. godine je usvojen na NNV-u i dostavljen Senatu na dalje postupanje. Što se tiče dijaloga sa poslodavcima za postizanje bolje zapošljivosti diplomiranih studenata i praćenja razvoja njihovih karijera, potpisani su ugovori s privrednim organizacijama u kojima se inače obavlja praktična nastava. Glavna problematika sa kojom se susreće je poboljšanje uvjeta studiranja, a koja se ogleda u nedostatku materijalno-tehničkih sredstava i kadrovska popuna administrativnog osoblja, nastavničkog i saradničkog osoblja. Prije par mjeseci organizacija Akademac organizirala je susret i dijalog sa poslodavcima. Što se tiče reformi Zakona o visokom obrazovanju, odnosno Bolonjskog procesa, sve što se tiče nastave se provodi u skladu sa ovim aktima, od Plana realizacije nastave (od aprila do danas), rasporeda predavanja (sa svim informacijama koje stoje u Zakonu), rasporeda redovnih, popravnih i apsolutnih ispita i termina konsultacija.

13. U periodu od 2010. godine do danas, u pogledu reforme nastavnih planova na Tehnološkom fakultetu sprovedene su slijedeće aktivnosti:

- Akademske 2011/2012. godine inoviran je nastavni plan i uvedena su nova usmjerenja: Hemijsko inženjerstvo i tehnologija, Prehrambena tehnologija, i Inženjerstvo zaštite okoline. Navedeni nastavni planovi su inovirani u akademskoj 2015/2016. godini, usklađeni s potrebama tržišta rada te shodno tome je na studijskom odsjeku Inženjerstvo zaštite okoline otvoreno usmjerenje Zaštita na radu, a na ostalim studijskim usmjerenjima nastavni planovi su usklađeni do 20%, što je dozvoljeno Zakonom o visokom obrazovanju.
- U akademskoj 2015/2016. godini, pokrenuta su nova usmjerenja: Kvalitet i sigurnost hrane na studijskom odsjeku Prehrambena tehnologija i Hemija i inženjerstvo materijala na studijskom odsjeku Hemijsko inženjerstvo i tehnologije, a što je rezultat rada i kontinuiranog praćenja zahtjeva tržišta rada.
- U akademskoj 2012/2013. godini, pokrenut je studijski program Agronomija, s dva studijska usmjerenja: Biljna proizvodnja i Animalna proizvodnja. U akademskoj 2016/2017. godini je inoviran u skladu sa Zakonom o visokom obrazovanju. Svi studenti koji su do sada završili ovaj studijski program su dobili posao.
- Fakultet je stalno u kontaktu sa privredom i privrednim subjektima. Posebno je potrebno istaći činjenicu da svi studenti obavljaju praksu u trajanju od mjesec dana, nakon treće, odnosno četvrte godine, u zavisnosti od studijskog programa. Kroz praksu studenti stiču praktična znanja te dobivaju informacije od poslodavca šta im je potrebno za uspješno obavljanje poslovnih aktivnosti.

Ovo je jedan od najboljih i najjednostavnijih načina usklađivanja zahtjeva tržišta rada i prilagođavanja nastavnih planova i programa.

Tehnološki fakultet ima potpisane ugovore o saradnji sa mnogim privrednim subjektima te se na taj način ostvaruje saradnja u smislu praćenja privrede, praćenja svršenih studenata, bilo da su pripravnici ili su već našli stalni posao.

Dosadašnji način rada je pokazao da su uspješni, jer većina svršenih studenata odmah pronalaze posao u struci u velikim i malim kompanijama.

Tehnološki fakultet ima dobru saradnju i potpisane ugovore o saradnji sa mnogim fakultetima i Univerzitetima u regiji, kao što su Sveučilište u Osijeku, Sveučilište u Zagrebu, Tehnološki fakultet u Novom Sadu, Fakultet u Trondheimu (Norveška), itd., gdje u stalnim komunikacijama, studijskim praksama, i razmjenom osoblja, nastavnika i saradnika, poboljšava svoje nastavne planove i programe.

U narednom periodu, Tehnološki fakultet će raditi na stalnom poboljšanju nastavnih planova i usklađivanju istih sa potrebama tržišta rada, a sve u cilju postizanja bržeg zapošljavanja svršenih studenata, kroz intenziviranje dijaloga sa poslodavcima, povećanje perioda prakse u kompanijama (najmanje 2 mjeseca), stvaranje baze za praćenje karijera naših svršenih studenata, i sl.

2.2.3. Univerzitet u Zenici

Inoviranje nastavnih planova i programa (kurikuluma), osnivanje novih odsjeka i fakulteta praćeno je sveobuhvatnim sagledavanjem potreba za istim, ali i maksimalnom fleksibilnošću menadžmenta Univerziteta i drugih upravljačkih struktura prema inicijatorima jasno utemeljenih i opravdanih prijedloga za otvaranjem nekog novog fakulteta/odsjeka.

UNZE je želio i ostaje u namjeri da bude kreator novog akademskog okruženja u regionu i stoga jasno anticipira i prihvata inicijative za otvaranjem odsjeka/fakulteta „netipičnih“ za dosadašnji „*image*“ regije kao npr. akademije umjetnosti, studija agrobiznisa, politehničkog studija, metrologije, mehatronike i dr. U nekim namjerama je uspio (politehnika, metrologija), a od drugih još nije odustao. Kroz maksimalno razvijenu i podržanu međunarodnu saradnju omogućit će se i adekvatan transfer znanja koja u nekim oblastima u BiH ne postoje, a koje će se na ovaj način podržavati i razvijati.

Sadržaj nastavnih planova i programa podliježe redovnom inoviranju koje su OJ obavezne da rade u skladu sa zakonskim odredbama i Statutom UNZE. Za sadržaj inoviranih ili novih NPP odgovorne su katedre koje realiziraju nastavno-naučni proces. U tom smislu u posljednjih nekoliko godina na svim OJ rađene su intenzivne aktivnosti inoviranja NPP posebno u segmentu razvoja učenja prema traženim

(projektiranim i željenim) kompetencijama (znanjima, vještinama i sposobnostima). Tokom 2016. godine na nivou Univerziteta usvojena je Procedura za preispitivanje i inoviranje studijskih programa, a na njenim principima izvršeno je inoviranje na Mašinskom, Politehničkom, Ekonomskom, Filozofskom fakultetu, kao i uvođenje novih studijskih program na II ciklusu studija na Mašinskom i Politehničkom fakultetu.

S ciljem da se dođe do odgovora koja su ključna očekivanja svakog od učesnika u procesima visokog obrazovanja i NIR-a urađene su i brojne analize/upitnici alumija, poslodavaca, studenata i nastavnog osoblja. Za ove namjene od posebnog značaja za UNZE je bio Tempus projekt *Competence* koji je vodio UNZE, a u kojem su učestvovali univerziteti iz Gentha, Girone, Graza, Podgorice, Skopja i Novog Sada te Studija tržišta radne snage u ZDK koju je za potrebe Vlade ZDK radio Ekonomski fakultet UNZE.

Prvi fakulteti u Zenici nastali su u modelu Triple-Helix (privreda-akademija-vlast) tako da tradicionalno UNZE i njegovi fakulteti su imali i danas imaju odlične veze sa poslovnim okruženjem. Pogoni i prostori velikih privredno-poslovnih sistema u gradu Zenica i regiji Srednje Bosne (Željezara, Mittal, FAD Jelah, Natron Maglaj, Cementara i TE Kakanj, Rudnici Zenica i Kakanj, Prevent grupacija, Kantonalna bolnica Zenica, FIS, ECOS i Economic Vitez, BNT Novi Travnik, Alloy-Wheels Jajce, Unico Tešanj, Aerodrom Sarajevo i dr.) oduvijek, a i danas su dopunske laboratorije za realizaciju dijela nastavnog procesa (posebno praktičnih vježbi) studenata svih fakulteta. U tom smislu jača i angažman zaposlenih u ovim kompanijama na UNZE, a UNZE se na projektnom principu jače uvezuje sa ovim kompanijama. U posljednje vrijeme ponovo je oživjela i jedno vrijeme zamrla obavezna praksa u ljetnim mjesecima studenata viših godina studija koja uz obavezno mentorsko vođenje opet postaje jedan od značajnih elemenata u postizanju adekvatnih izlaznih rezultata učenja i traženih kompetencija (tzv. *learning outcomes*).

2.2.4. Sveučilište u Mostaru

Nastavni planovi i programi koji se izvode na Sveučilištu u Mostaru inovirani su i usklađeni s Bolonjskim procesom od akademske 2005/2006. godine. Od tada se programi kontinuirano unapređuju i prilagođavaju osnovnim načelima i pretpostavkama Bolonjskog procesa, a tokom 2016. i 2017. godine realizirane su sljedeće redovne aktivnosti:

- studijski programi se temelje na ishodima i kompetencijama te se isti redovno revidiraju i usklađuju na svim nivoima, prateći standarde kvalifikacije, zakone o reguliranim profesijama, Osnove kvalifikacijskog okvira BiH i(li) Evropski kvalifikaciji okvir, ovisno o znanstvenom području ili polju kojem studijski program pripada te ovisno o referentnim studijskim programima u zemlji i inozemstvu; kao rezultat aktivnosti traženi unaprijeđeni ishodi i kompetencije su integrirani kroz studijske programe, a objavljene su i određene publikacije;

kao posljedica aktivnosti je bolja pripremljenost studenata za tržište rada i promjene koje se na njemu događaju;

- u tijelima sistema za osiguranje kvaliteta na nivou Sveučilišta učestvuju predstavnici gospodarstva, što omogućuje razmjenu iskustava i praksi, a pri pokretanju novih studijskih programa ili reviziji postojećih organiziraju se javne rasprave na kojima mogu učestvovati sve zainteresirane stranke;
- karijere završenih studenata prate se kroz aktivnosti Alumni klubova/centara/udruga na nivou sastavnica Sveučilišta, dok studenti 1. i 2. ciklusa imaju stručnu podršku pri planiranju buduće karijere kroz Karijerno savjetovalište, koje redovno organizira tematske radionice.

2.2.5. Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru

Studijski programi na Univerzitetu su relativno dobro strukturirani, u skladu s reformskim zahtjevima. Konstantno se mijenjaju, usavršavaju i dopunjuju u skladu s utvrđenim procedurama. Definirani su jedinstvenom strukturom kurikuluma koja se sastoji od obaveznih i izbornih predmeta, praktične nastave, stručne prakse i završnog rada. Svi predmeti definirani su preko ishoda učenja i imaju jasno formulirane ciljeve, metode nastave i načine ispitivanja. Profili koji se obrazuju svim navedenim studijskim programima predstavljaju kadrove koji su relevantni za tržište rada, ali i za dalje obrazovanje na postdiplomskim akademskim studijama. Prijedlog poboljšanja ili inoviranja studijskog programa prolazi kroz definiranu proceduru od izrade nacрта, konsultacija sa zainteresiranim stranama do usvajanja. Procedure za izradu novih studijskih programa kao i izmjenu i dopunu postojećih sa pratećim tabelama su usvojene na nivou Univerziteta i jedinstvene su za sve fakultete. Studijski programi imaju niz definiranih ciljeva koji vode formiranju dobro obučених stručnjaka, koji imaju nužna teorijska i bogata praktična znanja i vještine za obavljanje svoje profesije i sposobni su da po prijemu na radno mjesto efikasno, brzo i pouzdano prihvate odgovornost za povjereni posao, da samostalno ili u timu, daju svoj puni stručni doprinos prosperitetu u radnom okruženju i društvu u cjelini.

Univerzitet odnosno fakulteti nastavu u potpunosti ili njen dio u skladu sa studijskim programom i DL sistemom studiranja izvode u Mostaru, u svojim prostorijama. Dislociranu nastavu u Goraždu izvodi Mašinski fakultet.

Ciljevi svakog studijskog programa identificirani su u elaboratu, a ciljevi svakog predmeta su definirani silabusom.

Studiji su akademski i stručni. Način izvođenja u skladu je s Zakonom: redovni, vanredni i distance learning (DL). Svi fakulteti upisuju redovne i vanredne studente, a studente koji studiraju po DL-načinu studiranja upisuju Fakultet informacijskih tehnologija i Mašinski fakultet. Vrsta studija i način izvođenja definirani su Pravilima studiranja na prvom, drugom i trećem ciklusu studija.

Svaki predmet koji se izučava na bilo kojem studijskom programu na Univerzitetu ima određenu bodovnu vrijednost određenu nastavnim planom i silabusom. Jednom ECTS-u odgovara, u pravilu, oko 25 sati rada studenta. Student ima radnu sedmicu od 40 sati. Po semestru, student ima opterećenje oko 30 ECTS i godišnje 60 ECTS. Ukupni obim obaveza mora biti usklađen sa opterećenjem predviđenim na predmetu i broju ECTS-bodova.

Shodno zakonskim propisima i internim aktima, periodično se vrši revizija nastavnog plana i programa na osnovu iskustava stečenih u njegovoj realizaciji. Sadržaj nastavnog plana i programa podložan je promjenama, u smislu njegova osavremenjivanja i prilagođavanja aktuelnim naučnim shvaćanjima i zahtjevima iz prakse. Na najčešće tematskim sjednicama nastavno-naučnih vijeća fakulteta raspravlja se o nastavnim planovima i programima i predlaže njihova inovacija u cilju unapređenja kvaliteta studija. Ta inovacija postiže se zamjenom pojedinih „zastarjelih“ predmeta drugim, savremenijim, uvođenjem novih nastavnih pomagala, novih nastavnih sadržaja, i sl. U nastavni plan i program uvode se predmeti za koje se procijeni da su aktuelni i zanimljivi za izučavanje s obzirom na postojeće društveno-ekonomske prilike u BiH i ekonomsko, pravno i političko okruženje u kojem se BiH nalazi i kojem teži. Inovacija nastavnog plana i programa obuhvata i promjenu sadržaja pojedinih predmeta i povećanje ili smanjenje broja sati nastave za pojedine predmete. Odluku o izmjeni nastavnog plana i programa donosi nastavno-naučna vijeća fakulteta, uz saglasnost Senata Univerziteta.

Izmjene i dopune studijskih programa se vrše po usvojenoj Proceduri za izmjeni i dopunu studijskih programa koja pobliže uređuje sistem odgovornosti prilikom izmjene i dopune studijskog programa bilo kojeg ciklusa na Univerzitetu. Procedure su javne, transparentne i dostupne na www.unmo.ba.

U cilju osiguranja kvaliteta i približavanja studijskog programa zahtjevima prakse, Senat najmanje jednom u 4 (četiri) godine, vrši evaluaciju studijskih programa i stepena radi usklađivanja s novim naučnim saznanjima.

Redovno, a najmanje jedanput prije raspisivanja konkursa za upis studenata, prate se podaci i analize Zavoda za zapošljavanje HNK pomoću njihove službene web-stranice i biltena koje objavljuju, kao i drugih statističkih agencija unutar gravitacionog područja Univerziteta.

Kao rezultat internih analiza raspoloživih kapaciteta i resursa i prilagođavanja potrebama tržišta rada, na svim fakultetima su inovirani studijski programi. Na pojedinim fakultetima uvedeni su novi (atraktivniji) studijski programi, u skladu sa zahtjevima okoline, zainteresiranošću studenata i vlastitim kapacitetima. Došlo je i do racionalizacije u smislu objedinjavanja sličnih studijskih programa i jednu cjelinu, sa jasnom i definiranom strukturom. Otvoren je doktorski studij Politehnika u čije izvođenje su uključeni Mašinski i Građevinski fakultet i Fakultet informacijskih tehnologija.

Kontinuiranim preispitivanjem nastavnih planova i programa te praćenjem trendova i potreba privrede i poslovnog okruženja, Univerzitet nastoji profilirati odgovarajuća zanimanja. Tržište rada kontinuirano apsorbira veći broj svršenih studenata, što ukazuje na izraženu potrebu za kadrovima koji se na Univerzitetu obrazuju.

Sve članice Univerziteta imaju potpisane ugovore, sporazume i sl. s firmama iz okruženja, institucijama i nevladinim organizacijama iz oblasti.

Na mjesečnoj bazi prati se i analizira broj i struktura nezaposlenih na Zavodu za zapošljavanje u FBiH i HNK (<http://www.zzz-mostar.ba/ba/>).

Univerzitet smatra ključnim istaći činjenicu da prilikom kreiranja novih studijskih programa bilo kojeg ciklusa studija, kao i većim izmjenama postojećih formira se posebna komisija koja u svom sastavu obavezno ima predstavnika privrede i prakse, što direktno utiče na kvalitet samog studijskog programa i jačanje veza Univerziteta sa poslovnim okruženjem i okolinom uopće.

Fakulteti članice Univerziteta također usko sarađuju s tržištem rada.

U narednom periodu će se nastaviti, zajedno s okolinom i partnerima, osigurati da nastavni planovi i programi studijskih programa koji se izučavaju na članicama Univerziteta i u budućnosti prate tehničko-tehnološki razvoj privrede u cjelini i kroz saradnju Univerziteta s privredom (bilo kroz saradnju sa industrijom, firmama, korporacijama i si.) i osigurati vitalni izvor informacija za njihove revizije i razvoj. Stoga je od izuzetne važnosti napraviti pažljiv i detaljan pregled najboljih metoda postizanja svestrane koristi. Planira se razviti mehanizam efikasne i obostrano zadovoljavajuće saradnje Univerziteta s okolinom na osnovu:

- poznavanja uvjeta rada, poslova i praćenja karijere svršenih studenata (informacije o polju rada, informacije o preduzećima i kompanijama gdje su svršeni studenti zaposleni);
- istraživanje mogućnosti za uspostavu savjetodavnog tijela za razvoj i evaluaciju kurikuluma koje će biti sastavljeno od svih zainteresiranih u procesu saradnje Univerzitet - okolina; glavne aktivnosti ovog tijela bile bi: evaluacija postojećih nastavnih planova i programa, davanje primjedbi i preporuka za postojeće programe, kao i za otvaranje novih programa.

Saradnju se planira posmatrati kroz nekoliko faza:

- uključivanje i ispitivanje svršenih studenata putem upitnika, intervju a i drugih oblika socioloških istraživanja i analiza; uključivanje i ispitivanje poslodavaca;
- uključivanje preporuka i mišljenje ispitanika o reviziji i otvaranju novih studijskih programa, itd.

Na pojedinim fakultetima se periodično prati zadovoljstvo poslodavaca kadrom koji je educiran na Univerzitetu, i zadovoljstvo svršenih studenata nastavnim planom i programom. Ova se problematika prati i analizira kroz sporazume sa firmama, otvaranjem profila na društvenoj mreži, pomoću alumni organizacije, i si.

Usko sarađujući sa svim *stakeholdersima* iz oblasti visokog obrazovanja izvršena je reforma studijskih programa na Univerzitetu, kreiraju se novi studijski programi i mijenjaju postojeći.

2.2.6. Univerzitet u Bihaću

Univerzitet je u toku 2017. godine izradio Strategiju razvoja Univerziteta 2017-2022. i u izradi prijedloga tog dokumenta konsultirao je veliki broj bitnih aktera, među kojima posebno ističe udruženje poslodavaca, odnosno Privrednu komoru USK. Interesi, očekivanja i zahtjevi ove zainteresirane strane su uvršteni u Strategiju razvoja Univerziteta te se predviđa još intenzivniji dijalog s poslodavcima.

Također, Univerzitet je s ciljem približavanja svojim diplomantima i praćenja njihovih karijera predvidio, aplicirao i realizira projekt Alumni centra koji ima primarni zadatak da uspostavi komunikaciju sa bivšim studentima, prati karijere svojih diplomanata i prikuplja informacije o potrebama tržišta rada i unapređenja zapošljivosti svojih studenata.

Kao odgovor na već uočene potrebe privrede, Univerzitet je u 2017. godini izvršio inoviranje svih svojih studijskih programa I ciklusa te su shodno Pravilniku o procedurama za predlaganje, prihvatanje, provođenje i praćenje realizacije studijskih programa Univerziteta u Bihaću prilikom izmjena svakog studijskog programa u razvoj uključeni i predstavnici poslodavaca i bivših studenata. Ovo su konkretni koraci koje je Univerzitet poduzeo, ali je na ovom mjestu nužno istaći da za ovako složeno pitanje Univerzitet nije jedini niti najhitniji akter, ali svakako preuzima i ispunjava svoj dio odgovornosti i uloge u procesu zapošljavanja svojih diplomanata i odgovara na potrebe tržišta rada.

2.3. Osiguranje kvaliteta s osvrtom na promoviranje evropskog kvaliteta u visokom obrazovanju

2.3.1. Univerzitet u Sarajevu

Univerzitet u Sarajevu, oslonom na dugogodišnju strategiju za ostvarivanje visokih standarda kvaliteta, opredjeljuje se za sistematičan, strukturiran, cjelovit i transparentan način uspostavljanja, održavanja i kontinuiranog poboljšavanja osiguranja i upravljanja kvalitetom u registriranim djelatnostima Univerziteta/organizacionih jedinica. S ciljem uspostave sistema osiguranja i upravljanja kvalitetom Univerzitet u svoje akte ugrađuje i uvažava: Standarde i smjernice za osiguranje kvaliteta u evropskom prostoru visokog obrazovanja, strateške i pravne akte koji uređuju područje sistema osiguranja i upravljanja kvalitetom, odnosno relevantne zakonske odredbe i propise, koji se odnose na visoko

obrazovanje u Bosni i Hercegovini. Polazna normativna osnova sistema osiguranja i upravljanja kvalitetom su opći akti Univerziteta.

Na Univerzitetu je, u vezi sa implementacijom zakonske obaveze o uspostavi i razvoju sistema osiguranja kvaliteta na visokoškolskim ustanovama, proizašlo iz temeljnih ciljeva i pravaca reforme visokog obrazovanja u skladu sa bolonjskom principima, učinjen značajan napredak. To se u prvom redu ogleda upisom Univerziteta u Sarajevu u Državni registar akreditiranih visokoškolskih ustanova u BiH, kojim se potvrđuje ispunjenost minimalnih standarda i kriterija osiguranja kvaliteta, utvrđenih od strane Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranja kvaliteta Bosne i Hercegovine (Rješenje Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo o institucionalnoj akreditaciji Univerziteta u Sarajevu, br. 11-05-38-32838-5/14 te Rješenje Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranja kvaliteta BiH, br. 05-33-1-370-9/14 od 26. 9. 2014. godine).

Nakon sticanja Rješenja o akreditaciji nastavljen je rad na podizanju dostignutih standarda i unapređivanju sistema osiguranja i upravljanja kvalitetom na Univerzitetu u Sarajevu:

- Odlukom Senata Univerziteta u Sarajevu o izmjenama i dopunama Statuta Univerziteta, br. 01- 5679/16 od 28. 9. 2016. godine, na Univerzitetu u Sarajevu je, prema članu 69, stav (1), alineja f) Statuta Univerziteta u Sarajevu, uspostavljen resor i funkcija prorektora za kvalitet, čiji je djelokrug rada određen članom 73b Statuta Univerziteta u Sarajevu;
- Odlukom Senata Univerziteta u Sarajevu, br. 01-96/17 od 28. 12. 2016. godine imenovan je 4. saziv Odbora za upravljanje kvalitetom na Univerzitetu u Sarajevu, kao stručnog i savjetodavnog tijela Senata, čije su nadležnosti utvrđene članom 83 Statuta Univerziteta;
- Na članicama Univerziteta u Sarajevu su imenovani članovi odbora za osiguranje kvaliteta i uspostavljena je univerzitetska mreža osiguranja i upravljanja kvalitetom a u skladu sa Pravilnikom o upravljanju kvalitetom na Univerzitetu u Sarajevu;
- Formirana je centralna Služba za osiguranje kvaliteta, čije su nadležnosti utvrđene Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta na Univerzitetu u Sarajevu;
- Odlukom Senata Univerziteta u Sarajevu, br. 01-2365/17 od 29. 3. 2017. godine usvojen je Plan rada Odbora za upravljanje kvalitetom na Univerzitetu u Sarajevu za 2017 godinu;
- Odlukom Senata Univerziteta u Sarajevu, br. 01-2368/17 od 29. 3. 2017. godine pokrenuta je procedura 5. redovne institucionalne evaluacije Univerziteta u Sarajevu te izrade Samoevaluacijskog izvještaja Univerziteta u Sarajevu;
- Odlukom Senata Univerziteta u Sarajevu, br.01-4948 od 19. 7. 2017. godine usvojen je Akcioni plan za poboljšanje i unapređenje sistema kvaliteta na Univerzitetu u Sarajevu.

2.3.2. Univerzitet u Tuzli

Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju je naglašeno da „Bosna i Hercegovina prihvata strateške ciljeve u oblasti visokog obrazovanja izražene u Deklaraciji evropskih ministara visokog obrazovanja iz Bolonje, kao i kasniji razvoj Bolonjskog koncepta“ koji se temelji na:

- Unapređenju mobilnosti studenata, profesora, znanstvenika i administrativnih uposlenika;
- Prihvatanju sistema utemeljenog na preddiplomskoj, diplomskoj i poslijediplomskom nivou studija;
- Uvođenju dodatka diplomi (Diploma Supplement) kako bi se unaprijedilo zapošljavanje evropskih građana i međunarodna konkurentnost evropskog sistema visokog obrazovanja;
- Uvođenju ECTS bodovnog sistema;
- Unapređenje cjeloživotnog učenja i obrazovanja;
- Stvaranju mogućnosti za fleksibilnije načine učenja, što uključuje i postupke za priznavanje prethodnog učenja (stečenog znanja, ili prethodno naučenog);
- Razvoju nacionalnih kvalifikacijskih okvira kompatibilnih s usvojenim kvalifikacijskim okvirom za evropsko područje visokog obrazovanja;
- Uspostavljanju čvršćih veza između Evropskog prostora visokog obrazovanja i Evropskog istraživačkog prostora;
- Unapređenju zapošljivosti;
- Jačanju socijalne dimenzije;
- Unapređenju evropske saradnje u osiguravanju kvaliteta u cilju razvijanja usporedivih kriterija i metodologija;
- Unapređenju evropske dimenzije u visokom obrazovanju u smislu razvoja nastavnih programa i međuinstitucionalne saradnje.

Planom implementacije, u okviru ciljeva koji se odnose na visoko obrazovanje, između ostalog, određuje se provođenje implementacije Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini te određeno je da se završi proces uključivanja u Evropski prostor visokog obrazovanja i istraživanja, sa efikasnim stopama upisa i završavanja i dovoljnim fondovima za istraživanje i međunarodnu obrazovnu i naučnu saradnju i razmjenu te povećan upis studenata na 32%.

Imajući u vidu da se radi o Okvirnom zakonu i da visoko obrazovanje nije u nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine, u članu 63. Okvirnog zakona, propisana je obaveza da se zakoni Republike Srpske i kantonalni zakoni iz oblasti visokog obrazovanja usklade sa odredbama ovog Zakona. Zakon o visokom obrazovanju Tuzlanskog Kantona broj 7/23 (2016) usuglašen je sa Okvirnim Zakonom o visokom obrazovanju te se u samom uvodnom dijelu članu 2. Osnovni pojmovi, može uočiti stremljenje ka ispunjavanju ciljeva bolonjske reforme.

Osiguranje kvaliteta Univerziteta u Tuzli je dio državnog sistema osiguranja kvaliteta i preduvjet je usporedivost diploma i kvalifikacija u okviru jedinstvenog Evropskog prostora visokog obrazovanja.

Osiguranje kvaliteta na Univerzitetu i njegovim organizacionim jedinicama usklađeno je s principima kvaliteta u Evropskom području visokog obrazovanja, Evropskim standardima i smjernicama za osiguranje kvaliteta i zakonskim dokumentima donesenim na nivou Bosne i Hercegovine.

Osiguranje kvaliteta je ključni institucionalni mehanizam koji omogućuje menadžmentu Univerziteta da na osnovu usvojene strategije razvoja, sistemski prati, koordinira, vrednuje i kontinuirano poboljšava sve procese rada na Univerzitetu te osiguranjem i kontrolom kvaliteta procesa i usluga postiže dosljedan standard.

Područja djelovanja sistema osiguranja kvaliteta Univerziteta predstavljaju svi procesi, resursi, organizaciona struktura i odgovornosti koje obuhvaćaju sljedeća prioriteta područja:

- Kvalitet studijskih programa,
- Kvalitet učenja, podučavanja i provjera znanja,
- Kvalitet prijema studenata, njihovo napredovanje kroz studije, priznavanje i certifikacija,
- Kvalitet nastavnog osoblja,
- Kvalitet naučnoistraživačkog rada,
- Kvalitet internacionalizacije,
- Kvalitet udžbenika, literature, bibliotečnih i informatičkih resursa,
- Kvalitet nastavne i nenastavne podrške,
- Kvalitet prostora i opreme,
- Kvalitet finansiranja,
- Kvalitet upravljanja informacijama i informiranja javnosti i
- Kvalitet praćenja i periodične revizije kvaliteta.

Organizacionu strukturu osiguranju kvaliteta na nivou Univerziteta čine Centar za osiguranje kvaliteta i Odbor za upravljanje kvalitetom.

U proteklom periodu nakon institucionalne akreditacije Univerzitet u Tuzli je sa ciljem približavanja Evropskom prostoru visokog obrazovanja donio je niz dokumenata koji su usvojeni od strane Senata Univerziteta u Tuzli, a sve s ciljem unapređenja kvaliteta:

1. Akcioni plan za provođenje preporuka o akreditaciji Univerziteta u Tuzli 2017-2022.⁹
2. Strategija osiguranja kvaliteta¹⁰ i

⁹ http://www.untz.ba/uploads/file/promocije/2016-17/AKCIONI_PLAN_ZA_PROVODJENJE_PREPORUKA_O_AKREDITACIJI_UNIVERZITETA_U_TUZLI_2017-2022/AKCIONI_PLAN_ZA_PROVODJENJE_PREPORUKA_O_AKREDITACIJI_UNIVERZITETA_U_TUZLI_2017-2022.pdf

¹⁰ http://www.untz.ba/uploads/file/akti/2016-17/STRATEGIJA_osiguranja_kvaliteta_Univerziteta_u_Tuzli_2017-2022.pdf

3. Pravilnik o osiguranju kvaliteta Univerziteta u Tuzli¹¹.

2.3.3. Univerzitet u Zenici

Mreža razvijenog sistema kvaliteta na UNZE započinje s Odborom za kvalitet koji objedinjuje QA menadžere svih OJ s QA menadžerom UNZE i prorektorom za QA te Forumom *stakeholdera*. Svaka OJ ima svoj odbor za kvalitet (QA menadžer OJ + menadžment + administracija OJ + studenti OJ).

Zadatak svih aktera procesa rada na UNZE, a posebno osoba iz domena nosilaca procesa za unutrašnje osiguranje kvaliteta, jesu da žive sa svakodnevnom potrebom unapređivanja svih procesa rada na UNZE. Ipak, fokus unapređenja u prethodnom periodu bio je na slijedećim elementima:

- Povećanje efikasnosti studija/skraćenje prosječnog vremena studiranja,
- Povećanje fleksibilnosti studija, s više izlaznih profila u skladu s potrebama tržišta (uz svijest o svim manjkavostima i ograničenjima koja proizilaze iz stanja ekonomije regionu),
- Prilagođavanje evropskim standardima kontrole kvaliteta/uvođenje sopstvene procedure i standarda kvaliteta i mehanizama interne akreditacije/pripreme za eksternu akreditaciju koja se predviđa u konceptu nove zakonske regulative,
- Usavršavanje jedinstvenog informacionog sistema na nivou UNZE i cjelokupnog sistema visokog obrazovanja/prikupljanje i obrada podataka kao osnove strateškog planiranja, Povećanje atraktivnosti univerzitetskog obrazovanja za studente svih nivoa i oblika studija (e-learning, ej doživotno učenje i dr.),
- Povećanje izlaznih znanja i vještina diplomanata iskazanih višim nivoom kompetencija.

Kao važan element sistema kvaliteta je bilo osiguranje nedvosmislene procedure koja će garantirati izbor kvalitetnih nastavnika. Pri tome kvalitet treba da se procjenjuje prema nekoliko osnovnih elementa (kriterija) kvaliteta nastavnika:

- kvalitet nastavnika kao naučnog radnika: broj relevantnih publikacija, broj relevantnih projekata (npr. broj registriranih patenata, novih tehnoloških rješenja, inovacija i dr.), kvalitet nastavnika kao edukatora: rezultat studentske evaluacije predavanja i drugih formi poduke, permanentni rad nastavnika sa studentima kroz seminarske radove, konsultacije, uključivanje studenata u naučne i istraživačke projekte i si.; kvalitet nastavnika kao promotora nauke i istraživanja: učešće u postdiplomskom studiju, broj doktoranata i magistranata, sposobnost formiranja naučnog podmlatka na katedri, odsjeku i sl.;

¹¹ http://www.untz.ba/uploads/file/akti/2016-17/PRAVILNIK_o_osiguranju_kvaliteta_Univerziteta_u_Tuzli_05_07_2017.pdf

- kvalitet nastavnika kao promotora unapređenja vlastitih sposobnosti i kapaciteta: učešće nastavnika (posebice mladih ljudi) u raznim vidovima sistematskog treninga s ciljem unapređenja, prije svega, didaktičkih znanja, ali i drugih koja su bitna za dostizanje i osiguranje promoviranog nivoa kvaliteta,
- učešće samih studenata u ocjenjivanju nastavnika i njihovog rada u toku semestra ili godine.

Periodična samoprocjena (*self-evaluation*) u prethodnim godinama uključivala je i elemente:

- NPP (*curriculum*) mora biti u potpunosti evaluiran u svim aspektima najmanje u toku jednog perioda izvođenja (3 ili 4 godine).
- Rad nastavnika treba biti permanentno ocjenjivan od strane studenata. Osnova za tu procjenu treba da su periodične profesionalno pripremljene ankete o radu svakog nastavnika (najmanje svake godine - poželjno svakog semestra). Treba naglasiti da ova procjena ne smije ostati «mrtvo slovo na papira». Nastavnik treba jasno pokazati na koji je način dobivene informacije iskoristio da unaprijedi svoj nastavni proces.
- Kvalitet nastavnika, što se provodi redovnim i jasno definiranim pravilima izbora nastavnika (habilitacije) u određenim vremenskim periodima, definiranim Zakonom o visokom obrazovanju i drugim dokumentima.
- Kvalitet infrastrukture na Univerzitetu (npr. unapređenje rada studentskih službi koje treba da prihvate sistem razmišljanja da postoje radi studenata a ne obrnuto, kvalitet opreme i prostora na kojoj i s kojom rade studenti, unapređenje pristupa IKT i dr.)
- Kvalitet studentskog života i rada na Univerzitetu.

Metodologija analize postojećeg stanja/samoevaluacija, na osnovu sopstvenih iskustava u dosadašnjem toku reforme, uključivala je sljedeće korake:

- Analiza efikasnosti studija na nivou studijskih programa i na nivou pojedinačnih predmeta,
- Analiza opterećenja studenata na postojećim programima primjenom metodologije ECTS,
- Analiza postojeće metodologije izvođenja nastave/načina ocjenjivanja.

2.3.4. Sveučilište u Mostaru

Način djelovanja sistema za osiguranje kvaliteta na Sveučilištu definirano je internim aktima 2008. godine, na nivou sveučilišta i na nivou sastavnica. Razvoju sistema osiguranja kvaliteta na Sveučilištu u Mostaru značajno su doprinijeli i međunarodni projekti na kojima kontinuirano učestvuju predstavnici Sveučilišta.

Tokom 2016. i 2017. godine aktivnosti sistema za osiguranje kvaliteta uglavnom se odnose na prikupljanje i obradu podataka za godišnje samoevaluacijske izvještaje na

nivou sastavnica i na nivou sveučilišta, kao pripremu za (re)akreditacijske procese i osnovu za odlučivanje i upravljanje i sveučilištem i sastavnicama.

Osim navedenih aktivnosti, sistem kvaliteta je kontinuirana podrška svim procesima na sveučilištu, na način da redovnim ili pojedinačnim aktivnostima unapređuju i opće i specifične segmente iz područja visokog obrazovanja, s posebnim naglaskom na studijske programe.

Tijela sistema za osiguranje kvaliteta referiraju se na aktivnosti i prakse ostalih visokoškolskih ustanova u zemlji i inozemstvu te pokušavaju pratiti međunarodne standarde iz područja osiguranja kvaliteta.

2.3.5. Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru

Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru nastoji graditi i širiti kulturu kvaliteta u svakom segmentu svoga rada i poslovanja. Internim dokumentima (Pravilnik o sistemu kvaliteta, deklaracija kvaliteta, politika kvaliteta, strateški pravci razvoja, kvaliteta, itd.) smo nastojali identificirati oblasti vrednovanja i nosioce aktivnosti unutar našeg sistema internog osiguranja kvaliteta.

Organizacionu strukturu sistema kvaliteta na Univerzitetu čine:

- Odbor za kvalitet Univerziteta;
- Ured za kvalitet Univerziteta; te
- Osobe zadužene za kvalitet organizacionih jedinica Univerziteta

Organizacione jedinice u sistema djeluju integrirano i dijele odgovornost za osiguranje, upravljanje i unapređenje kvaliteta u svim područjima djelovanja Univerziteta. Odbor za kvalitet na Univerzitetu je zadužen za: uspostavu, razvoj i upravljanje sistema Univerziteta; strateško planiranje i donošenje odluka o smjernicama i postupcima osiguranja i poboljšanja kvaliteta; predlaganje konkretnih projekata i aktivnosti radi osiguranja i poboljšanja kvaliteta; osiguranje djelotvornosti postupaka unapređenja kvaliteta i nadziranje efikasnosti provedbe internih mehanizama za osiguranje i poboljšanje kvaliteta na organizacionim jedinicama.

U domen rada Kancelarije za osiguranje kvaliteta spadaju slijedeći poslovi i zadaci:

- analizira postojeće stanje u oblasti osiguranja kvaliteta na Univerzitetu, a u skladu sa Standardima i smjernicama za osiguranje kvaliteta u BiH i drugim pozitivnim propisima u BiH;
- koordinira aktivnosti prilikom provođenja institucionalne samoevaluacije;
- učestvuje u aktivnostima prilikom provođenja samoevaluacije studijskih programa; učestvuje u procesu akreditacije i re-akreditacije institucije;
- učestvuje u procesu akreditacije i re-akreditacije studijskih programa;
- organizira periodične informativne i edukativne događaje iz oblasti osiguranja kvaliteta;

- razvija sistem evaluacija na Univerzitetu ;
- koordinira i implementira studentsku evaluaciju kvaliteta izvođenja nastave u skladu s usvojenim Pravilnikom;
- osigurava preduvjete za uspostavljanje sistema kvaliteta u oblasti visokog obrazovanja i uspostavljanja standarda evropskog sistema studiranja;
- utvrđuje kvalitet inputa (kadrovskih resursa, biblioteke, kompjuterske i druge tehničke opreme, nastavnih planova, kvalitet i kvalifikacije nenastavnog osoblja, kvalitet nastavnika, kvalitet studenata, kvalitet udžbenika, kvalitet laboratorija, itd.);
- utvrđuje kvalitet procesa koji se izvode na Univerzitetu (nastavnog procesa, evaluacijskog procesa, prisustva nastavi, uključenost studenata ,itd);
- utvrđuje kvalitet outputa (stečene kompetencije, znanja i vještine svršenih studenata, zadovoljstvo svršenih studenata, zadovoljstvo poslodavaca i dr.);
- sarađuje sa sličnim centrima za osiguranje kvaliteta na visokoškolskim ustanovama u BiH i okruženju te s Agencijom za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta; izrađuje analitičke izvještaje i informira upravljačke strukture Univerziteta sa postignutim rezultatima;
- predlaže i razvija projekte iz oblasti osiguranja kvaliteta;
- koordinira i implementira projekte iz oblasti osiguranja kvaliteta na Univerzitetu u kojima je Univerzitet partner;
- promovira ECTS u instituciji i van nje i osigurava izvršavanje obaveza institucije prema ECTS principima i mehanizmima;
- stara se o izvršavanju obaveza preuzetih sporazumima koji se odnose na ECTS, priznavanje i prepoznavanje kvalifikacija i perioda studiranja;
- aktivno učestvuje u reformi i u izmjenama ECTS na fakultetima;
- učestvuje u implementaciji ECTS-a i pruža podršku fakultetima;
- savjetuje i informira studente o ECTS-u i koordinira pripremu, izradu i distribuciju informacionih paketa;
- obavlja i druge poslove po nalogu rektora i prorektora za naučno-nastavna pitanja.

Područja vrednovanja sistema kvaliteta na Univerzitetu su:

- pravila i procedure u osiguranju i promociji kulture kvaliteta na Univerzitetu;
- primjena sistema osiguranja kvaliteta (QA) na svim nivoima vanjske i unutrašnje provjere (samoprovjere);
- status studijskih programa;
- upis studenata u studijske programe;
- naučno-nastavni proces;
- proces vrednovanja studentskog rada;
- informiranost;
- opremljenost za obrazovanje i naučnoistraživačku djelatnost;
- biblioteka djelatnost;
- informatička opremljenost i aktuelnost informacionog sistema;
- administrativno-tehnički resursi;

- nadogradnja u primjeni akademskih standarda; te
- javnost djelovanja.

Našom deklaracijom o kvalitetu, smo nastojali da jasnije odredimo naš put kroz građenje i širenje kulture kvaliteta. Deklaracija glasi: "Univerzitet „Džemal Bijedić" u Mostaru, kao nastavno-naučna, naučnoistraživačka, umjetničko-istraživačka i stručna institucija služi građanima Hercegovačko-neretvanskog kantona, Bosni i Hercegovini i svijetu.

Kroz nastavu i nastavne programe, naučnoistraživačke, umjetničko-istraživačke i stručne aktivnosti i kontinuirano traganje za znanjem svi zaposlenici rade i stalno će raditi na održavanju i unapređenju kvaliteta nastavnog, naučnoistraživačkog i umjetničkoistraživačkog procesa, kao i na primjeni naučnih rezultata u praksi, u cilju zadovoljenja potreba i očekivanja svih zainteresiranih subjekata.

Svi zaposlenici su upoznati sa ovom deklaracijom i prihvaćaju je kao izraz kolektivnog opredjeljenja na kontinuiranim nastojanjima za unapređenje vlastitih doprinosa općem dobru."

Definirani su i osnovni ciljevi kvaliteta u radu Univerziteta „Džemal Bijedić" u Mostaru:

- služiti građanima kroz nastavu, istraživanje i pružanje drugih intelektualnih usluga;
- pomagati studentima kako bi ostvarili svoje optimalne potencijale;
- privući, uposliti, razvijati i zadržati kvalitetno nastavno i drugo osoblje;
- proširiti kapacitete i poboljšavati nastavne planove i programe u skladu sa zahtjevima subjekata u okruženju Univerziteta;
- obogatiti nastavne, bibliotečke, laboratorijske, informatičke i druge kapacitete Univerziteta;
- proširiti obim saradnje s okruženjem putem poboljšanja kvaliteta studenata, nastave, istraživanja i usluga;
- povećati obim saradnje sa domaćim i inostranim obrazovnim i naučnoistraživačkim institucijama na svim poljima u cilju uklapanja u svjetske tokove obrazovanja i razvoja;
- povećati obim rada u međunarodnim istraživačkim programima.

Senat Univerziteta usvojio je Politiku kvaliteta Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru koja predstavlja osnovu za projektiranje postupaka razvoja procesa rada na Univerzitetu, a u skladu sa kantonalnim/nacionalnim propisima i principima EHEA. U provođenju Politike kvaliteta Univerzitet ostvaruje saradnju sa studentima i korisnicima rezultata nastavnog, naučnog, umjetničkog i stručnog rada Univerziteta, kao i sa visokoškolskim ustanovama i institucijama visokog obrazovanja u zemlji i inozemstvu.

Ispunjavajući zahtjeve korisnika u procesima obrazovanja, istraživanja i uspješne

primjene naučnih i umjetničkih dostignuća u procesima i metodama rada i poslovanja svrha Univerziteta jeste da osigura povjerenje i zadovoljstvo korisnika kvalitetom svojih usluga i servisa.

Univerzitet teži da se razvije u modernu evropsku visokoškolsku instituciju prepoznatljivu po svojim nastavnim, naučnim i stručnim dostignućima svršenih studenata i da se kao ravnopravni partner uključi u evropske obrazovne i istraživačke tokove.

Univerzitet provodi nastavni, naučnoistraživački i umjetnički proces stalnim inoviranjem nastavnih sadržaja i primjenom savremenih metoda i tehnika u obrazovanju, naučnoistraživačkom i umjetničkom radu na način kompatibilan sa trendovima obrazovanja u Evropi i svijetu, u skladu sa zahtjevima korisnika visokog obrazovanja uz stalno unapređenje kvaliteta svojih procesa, aktivnosti i usluga.

Univerzitet gradi svoj nastavni, naučnoistraživački, umjetnički razvoj i uspjeh ostvarivanjem svojih osnovnih operativnih ciljeva:

- osiguranje kvaliteta studijskih programa, nastavnih planova i programa;
- optimizacija broja studenata i povećanje interesiranja za studije na Univerzitetu;
- praćenje i unapređenje znanja i kompetencija nastavnog i nenastavnog osoblja;
- optimalno korištenje materijalnih i ljudskih resursa;
- unapređenje kvaliteta naučnoistraživačkih i umjetničkih aktivnosti;
- unapređenje kvaliteta bibliotekarskih i informatičkih resursa;
- unapređenje kvaliteta uvjeta rada i fizičkih resursa (prostora i opreme);
- unapređenje kvaliteta postojeće i izrada nove dokumentacije;
- jačanje uloge zaposlenih i studenata u samovrednovanju i ocjeni kvaliteta;
- povećanje nivoa kvaliteta procesa upravljanja;
- izgradnju i širenje kulture kvaliteta.

Organi upravljanja Univerziteta obezbjeđuju razumijevanje, primjenu i održavanje politike kvaliteta na svim organizacionim nivoima na Univerzitetu. Pravo i obaveza svih zaposlenih na Univerzitetu i organizacionim jedinicama u okviru Univerziteta je da provode politiku kvaliteta, unapređuju kvalitet i da svojim radom doprinose naučnom i stručnom ugledu Univerziteta. Zaposleni i studenti odgovorno provode Politiku kvaliteta i daju prijedloge za dalje unapređenje kvaliteta.

U skladu sa Statutom Univerziteta, Univerzitet osigurava kontinuirani razvoj sistema kvaliteta u svim aspektima svoga djelovanja. Univerzitet u okviru nastavnog i naučnoistraživačkog procesa organizira i provodi aktivnosti na osiguranju kvaliteta visokog obrazovanja, u skladu s principima kvaliteta u Evropskom području visokog obrazovanja, Evropskim standardima i smjernicama za osiguranje kvaliteta i

propisima u Bosni i Hercegovini, smjernice o internom osiguranju kvaliteta dogovorene na državnom (Rektorska konferencija BiH, Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta BiH) i međunarodnom (Evropska univerzitetska asocijacija, *European University Association* - EUA, Evropska asocijacija za osiguranje kvaliteta *European Association for Quality Assurance in Higher Education*, i dr.) nivou. Principi internog osiguranja kvaliteta su usklađeni sa principima institucionalne autonomije i pružaju osnovu za stvarnu odgovornost Univerziteta u okvirima domaćih i međunarodnih standarda kvaliteta u oblasti visokog obrazovanja.

Principi internog osiguranja kvaliteta usklađeni su s principima institucionalne autonomije i pružaju osnovu za stvarnu odgovornost Univerziteta u okvirima domaćih i međunarodnih standarda kvaliteta u oblasti visokog obrazovanja.

2.3.6. Univerzitet u Bihaću

Univerzitet je pitanju osiguranja kvaliteta pristupio potpuno odgovorno i kao verifikacija ispravnog i odgovarajućeg pristupa služi činjenica da je Univerzitet dobio Institucionalnu akreditaciju 2015. godine.

Kako su važeći propisi u BiH, odnosno, na području USK usklađeni sa Evropskim standardima i smjernicama za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju, tako je i sistem osiguranja kvaliteta na Univerzitetu izgrađen u duhu evropskih normi i zahtjeva.

Univerzitet je nakon akreditacije pristupio izradi Akcijskog plana te je u navedenom periodu već izradio jedan Izvještaj o realizaciji Akcijskog plana. Ovo predstavlja zahtjev sistema akreditacije, ali istovremeno ilustrira primjenu evropskih standarda u osiguranju kvaliteta u visokom obrazovanju u BiH.

Sistem internog osiguranja kvaliteta na Univerzitetu obuhvata samoevaluacije i interne evaluacije, provodi se na nivou studijskog programa i institucije.

2.4. Akreditacija studijskih programa uz obrazloženje poduzetih koraka i problema s kojima se VŠU suočavaju u postupku ove akreditacije

2.4.1. Univerzitet u Sarajevu

Na Elektrotehničkom i Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu je izvršena akreditacija studijskih programa od strane inostranih agencijskih kuća. Od 2012.

godine su studijski programi Prvog ciklusa na Elektrotehničkom fakultetu u Sarajevu dobili međunarodni certifikat od akreditacijske agencije za studijske programe ASIIN iz Njemačke, čime ova akreditacijska agencija potvrđuje da su studijski programi Prvog ciklusa iz oblasti iz automatike i elektronike, elektroenergetike, računarstva i informatike i telekomunikacija po svom sadržaju i načinu izvođenja u potpunosti podudarni sa normama visokog obrazovanja koje vrijede u Evropskoj uniji.

Na sjednici EPAS *Accreditation Board*-a, 10. 6. 2015. godine, usvojeni su izvještaj i preporuke *Peer Review Team*-a te je Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu oficijelno odobrena reakreditacija program seta I ciklusa studija „*Financial Management i Marketing Management*“ na dodatne tri godine (2015-2018. godina). Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu je implementirao interni sistem upravljanja kvalitetom za područje studija, učenja i dalje edukacije koji je koji je pregledan i ocijenjen kao djelotvoran od strane Focus Audit-a. Ova procjena je provedena od strane međunarodne recenzije/Peer Review u skladu sa AQA standardima kvaliteta. UNSA-EFSA ima pravo na posjedovanje AQA certifikata na maksimalni period od šest godina. Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu (EFSA) je u augustu 2015. godine, nakon više od deset godina akreditacijskog procesa, postigao još jednu međunarodnu akreditaciju te je postao član zajednice od pet posto (5%) najboljih poslovnih škola i fakulteta u cijelom svijetu, EFSA je na ovaj način postala prva visokoobrazovna institucija u Bosni i Hercegovini sa AACSB institucionalnom akreditacijom.

S ciljem što bolje pripreme za akreditaciju svojih studijskih programa i institucionalnu reakreditaciju te podizanja nivoa znanja i promidžbe kulture kvaliteta Univerzitet u Sarajevu je organizirao seminar pod nazivom „Osiguranje sistema kvaliteta na visokoškolskim institucijama: Primjeri dobre prakse”.¹²

Učesnici u seminaru su imali priliku čuti sljedeća izlaganja:

- Standardi i smjernice za osiguravanje kvaliteta,
- ESG, 2015,
- Postupak reakreditacije,
- Reakreditacija visokoškolskih institucija - provedene aktivnosti i budući planovi te utjecaj na sistem visokog obrazovanja i
- Vrednovanje studijskih programa u svjetlu Hrvatskog kvalifikacijskog okvira.

U organizaciji Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta BiH, dana 7. 11. 2017. godine, na Ilidži, održana je Radionica o temi pokretanja procesa akreditacije studijskih programa na univerzitetima iz Bosne i Hercegovine.

Cilj Radionice bilo je predstavljanje propisa i modela institucionalne akreditacije/reakreditacije VŠU iz BiH, propisa i modela akreditacije/reakreditacije studijskih programa VŠU iz BiH te Prijedloga finansijskog okvira za provođenje

¹² Održan u Rektoratu UNSA 04.07.2017. godine

postupaka akreditacije u skladu sa zakonom. U radu Radionice učešće su uzeli prorektor za kvalitet i svi uposlenici službe za osiguranje kvaliteta na Univerzitetu u Sarajevu.

Univerzitet u Sarajevu, na temelju dobivenih preporuka od strane Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta BiH započinje proces interne evaluacije svojih studijskih programa.

2.4.2. Univerzitet u Tuzli

Dokumenti koji čine sastavni dio Odluke Vijeća ministara BiH o usvajanju dokumenata potrebnih za implementaciju bolonjskog procesa u BiH¹³ su:

- a. Okvir za visokoškolske kvalifikacije u BiH,
- b. Provođenje Okvira za kvalifikacije za visoko obrazovanje u BiH,
- c. Standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju u BiH,
- d. Preporuke za implementaciju osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju u BiH,
- e. Državni akcioni plan za priznavanje kvalifikacija u BiH,
- f. Model Dodatka diplomi za BiH,
- g. Priručnik za korisnike modela Dodatka diplomi za BiH.

Osnove kvalifikacijskog okvira u BiH¹⁴ (2011) su početni dokument procesa izgradnje i uspostave kvalifikacijskog okvira u BiH, a na osnovu Evropskog kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje i dokument koji predstavlja strateško opredjeljenje Bosne i Hercegovine na planu razvoja standarda kvalifikacija koji će omogućiti brži društveno-ekonomski napredak i održivost tog napretka.

Kvalifikacijski okvir u Bosni i Hercegovini stvara pretpostavke za napredak društva u evropskim integracijama ispunjavanjem ciljeva iz Strategije EU 2020 povećanjem mobilnosti, prilagodljivosti i konkurentnosti radne snage, boljim povezivanjem obrazovanja i tržišta rada omogućujući građanima evropsku i regionalnu prohodnost njihovih kvalifikacija.

Kvalifikacijski okvir u Bosni i Hercegovini je instrument nužan za osiguravanje jednakog korištenja i primjene standarda: obrazovanja i zanimanja, ishoda učenja, kvalifikacija, stručnosti i certificiranja pružatelja obrazovnih usluga. Kvalifikacijski okvir određuje standarde ishoda učenja koji se očekuju od učenika i odraslih koji su stekli određenu kvalifikaciju. Kvalifikacijskim okvirom istovremeno se jamči jednakost i pouzdanost kvalifikacija za poslodavce i za one koji uče.

¹³ „Službeni glasnik BiH“ broj 13/08

¹⁴ Dokument čini sastavni dio Odluke Vijeća ministara BiH o usvajanju navedenog dokumenta. Odluka je objavljena u „Službenom glasniku BiH“, broj 31/11, a izmjene Odluke u „Službenom glasniku BiH“ broj 39/12.

Opći ciljevi Kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini prepoznaju se kroz četiri glavna smjera djelovanja:

1. povezivanje, olakšavanje komunikacije i stvaranje partnerstva među svim relevantnim zainteresiranim stranama;
2. povezivanje s Evropskim kvalifikacijskim okvirom za cjeloživotno učenje (EQF) i Kvalifikacijskim okvirom evropskog prostora visokog obrazovanja (QF-EHEA) te na taj način s kvalifikacijskim okvirima drugih zemalja, čime se stvara osnova za jednostavnije priznavanje kvalifikacija iz Bosne i Hercegovine u drugim zemljama, i kvalifikacija iz drugih zemalja u Bosni i Hercegovini;
3. reforma obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini, što uključuje izradu i uvođenje ishoda učenja u nastavne programe, uspostavu i unapređenje sistema osiguranja kvaliteta, povezivanje s potrebama tržišta rada, mobilnost te druge potrebe pojedinca i društva;
4. razvoj sistema vrjednovanja i priznavanja neformalnog i informalnog učenja, u okviru cjeloživotnog učenja.

Centar za osiguranje kvaliteta ima koordinirajuću ulogu u osiguranju kvaliteta te provođenje redovne obuke nastavnog i administrativnog osoblja u cilju osiguranja kvaliteta, o čemu se podaci vode u centralnoj bazi podataka Centra za osiguranje kvaliteta.

Pod eksternom ocjenom sistema osiguranja kvaliteta podrazumijevaju se institucionalna akreditacija i akreditacija studijskih programa.

Univerzitet u Tuzli, u okviru nastavnog i naučnoistraživačkog procesa, organizira i provodi aktivnosti na osiguranju kvaliteta visokog obrazovanja u skladu sa principima u Evropskog područja visokog obrazovanja, Evropskim standardima i smjernicama za osiguranje kvaliteta i propisima u BiH. Univerzitet sprovodi postupak samovrednovanja i ocjenjivanja kvaliteta svojih studijskih programa, nastave i uvjeta rada u intervalima od najviše tri godine. U postupku provjere kvaliteta uzima se u obzir i ocjena studenata o studijskim programima. Osiguranje kvaliteta se provodi u sva tri ciklusa studija i naučnoistraživačkom radu, uz adekvatno učešće studenata.

Na Univerzitetu se provodi eksterna evaluacija, uz prethodnu saglasnost Senata te interna evaluacija od strane nadležnih organa Univerziteta i fakulteta/Akademije. Organizacione jedinice jednom godišnje mogu vršiti internu evaluaciju ispunjenja usvojene misije i usvojene politike osiguranja kvaliteta.

Senat jednom u tri godine vrši ocjenu provedene evaluacije fakulteta/Akademije u sastavu Univerziteta. O provedenoj evaluaciji sačinjava se pismeni izvještaj.

NNV/UNV fakulteta/Akademije je dužno osigurati da nastavnici i saradnici koji učestvuju u nastavnom procesu zadovoljavaju standarde, da su kvalificirani i kompetentni u predmetnoj oblasti, da su u cijelosti upoznati sa nastavnim planovima

i ciljevima učenja te da permanentno sprovode iste. Fakulteti/Akademija vode evidenciju na osnovu koje se može ustanoviti zadovoljenje standarda kvaliteta nastavnog osoblja u smislu prethodnog stava.

Univerzitet jednom godišnje krajem kalendarske godine sprovodi postupak institucionalne samo evaluacije i ocjene kvaliteta uvjeta rada, gdje obuhvata tekuću kalendarsku godinu i prethodnu akademsku godinu.

Fakulteti/akademija najmanje jedanput godišnje sprovode postupak samo evaluacije i ocjene kvaliteta svojih studijskih programa, nastave i uvjeta rada.

Univerzitet i fakulteti/akademija sprovode postupke samo evaluacije i ocjene kvaliteta svojih studijskih programa, nastave i uvjeta rada u skladu sa politikom za osiguranje kvaliteta Univerziteta, kriterijima za akreditaciju visokoškolskih ustanova i studijskih programa na nivou BiH, donesenih od strane Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta BiH, kao i u skladu sa Pravilnikom o postupku akreditacije visokoškolskih ustanova i studijskih programa Tuzlanskog kantona.

Organizacione jedinice u provođenju ovih postupaka djeluju u skladu sa ovim Pravilnikom i uputama Centra za osiguranje kvaliteta i internu evaluaciju te Odbor za upravljanje kvalitetom.

Samoevaluacija i ocjena kvaliteta predstavlja skup aktivnosti sistematskog nadzora i periodične provjere putem kontinuiranog i sistematskog prikupljanja potrebnih informacija o osiguranju kvaliteta na Univerzitetu u obimu koji obuhvata kriterije za akreditaciju visokoškolskih ustanova u BiH propisane od strane Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta Bosne i Hercegovine.

Menadžment Univerziteta u Tuzli u je upoznat sa kriterijima za akreditaciju studijskih programa propisanim od strane Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta te prijedlogom modela **Akreditacija/reakreditacija studijskih programa** i najveći izazov u ovom procesu čini:

1. Način kako će se vršiti odabir i recenzija studijskih programa grupiranih u klastere po naučnim oblastima ukoliko se ovakav model usvoji i postane praksa
2. Ispunjavanje kriterija **2.4. Ishodi učenja su utvrđeni i navedeni na svakom nivou studijskog programa te su povezani sa standardima kvalifikacija, Kvalifikacijskim okvirom u BiH i Okvirom kvalifikacija Evropskog prostora visokog obrazovanja (FQ-EHEA)** – kada je poznato da nemamo usvojen Kvalifikacijski okvir niti sektorska vijeća niti standarde kvalifikacija, tako da je praktično nemoguće ispuniti ovaj kriterij.

2.4.3. Univerzitet u Zenici

U septembru 2018. godine Univerzitetu u Zenici ističe rok važenja dodijeljene

institucionalne akreditacije. Shodno zakonskoj obavezi, evropskim trendovima u osiguranju kvaliteta (QA), ali i strateškom opredjeljenju Univerziteta kao i dosadašnjim pozitivnim iskustvima neophodno je izvršiti reakreditaciju. U prilog ovog opredjeljenja su i obaveze pristupanja BiH Evropskoj uniji. Naime, stupanjem na snagu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica, sa jedne strane, i BiH sa druge strane, 1. 6. 2015. godine, članom 100., BiH se obavezala da će „*prioriteti za sisteme visokog obrazovanja biti da postignu ciljeve iz Bolonjske deklaracije u okviru međuvladinog Bolonjskog procesa*“. To naravno podrazumijeva i jasno opredjeljenje u pogledu daljnjeg razvoja QA u visokom obrazovanju BiH shodno trendovima njegovog razvoja u evropskom području visokog obrazovanja (EHEA), sa nastavkom evaluacionog i akreditacionog postupka kao osnovom za osiguranje i poboljšanje kvaliteta.

Zbog svega navedenog očigledno je da se Univerzitet, po isteku roka važenja postojećeg Rješenja o akreditaciji, treba reakreditirati. S obzirom da je proces reakreditacije suštinski identičan postupku akreditacije, a zbog njene složenosti i učešća većeg broja aktera (studenti, nastavno i administrativno osoblje, predstavnici Ministarstva, *stakeholderi*) neophodno je izvršiti adekvatne pripreme za ovaj proces. Sa ovim procesom na Univerzitetu se već počelo pri čemu su definirane i planirane potrebne aktivnosti, identificirani njihovi nosioci i učesnici te terminirani vrijeme i rokovi realizacije.

Istovremeno u sklopu predstojeće institucionalne reakreditacije, izazov koji očekuje Univerzitet je akreditacija studijskih programa (SP). Naime, u Odluci o usvajanju prioriteta za razvoj visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini za period 2016-2026. koju je usvojio Savjet ministara Bosne i Hercegovine, u dijelu koji se odnosi na osiguranje kvaliteta, precizno je navedeno da je potrebno uspostaviti preduvjete i sprovesti efikasan, transparentan i pristupačan proces akreditacije studijskih programa.

Shodno ovom opredjeljenju, Agencija je izradila model akreditacije studijskih programa, prema kojem su koraci u akreditaciji studijskih programa isti, kao i kod akreditacije visokoškolskih ustanova, s tim da će biti neophodno posebno definirati proceduralna pitanja, uključujući i finansijski aspekt ovih postupaka.

U međuvremenu Agencija je donijela i Odluku o kriterijima za akreditaciju studijskih programa prvog i drugog ciklusa studija u Bosni i Hercegovini te su time stečeni uvjeti i za akreditaciju studijskih programa. Stanovište Agencije je da se u narednom 'krugu akreditacija/reakreditacija' istovremeno sa institucionalnom akreditacijom/reakreditacijom vrši i postupak akreditacije studijskih programa prema modelu za koji se opredijeli VŠU (svi studijski programi, selektirani programi ili klasterirani programi). S tim u vezi, Univerzitet u sklopu priprema za akreditaciju treba razjasniti navedene dileme vezane za akreditaciju studijskih programa (što će direktno uticati i na finansijske aspekte ovog procesa), dodatno osigurati adekvatne

interne evaluacije za studijske programe prema odabranom modelu i izvršiti neophodne pripreme osoblja za proces njihove akreditacije. U tom smislu, neophodno je u saradnji sa Ministarstvom i Agencijom razriješiti navedena pitanja, u skladu sa njihovim zakonskim zadacima i propisanim nadležnostima.

Za predstojeći postupak reakreditacije vezano je nekoliko ozbiljnih dilema. One su uzrokovane revizijom ESG 2015. godine uslijed čega je došlo i do usvajanja konsolidiranih kriterija za akreditaciju VŠU u Bosni i Hercegovini. Izmijenjeni kriteriji po prirodi stvari zahtijevaju korekcije u izradi interne evaluacije stanja kao preduvjeta za proces eksterne evaluacije. Uslijed toga Univerzitet treba izvršiti prilagođavanje sadržaja Interne evaluacije stanja (IES) aktuelnim kriterijima za akreditaciju, a sam sadržaj evaluacije treba sadržavati podatke od posljednje akreditacije do momenta podnošenja zahtjeva za reakreditaciju, odnosno za period 2014-2017. godina. Procjena je da, s obzirom na kontinuitet provođenja IES na Univerzitetu, ovo neće predstavljati ozbiljniji problem i da se može efikasno uraditi do momenta podnošenja zahtjeva.

S druge strane, ozbiljniji problem može biti najavljena istovremena akreditacija SP. Zbog većeg broja SP (27 samo na I ciklusu studija), a strateške potrebe da se izvrši akreditacija svih SP na Univerzitetu te prilično malo vremena do podnošenja zahtjeva za reakreditaciju, problem može nastati na pripremi dokumentacije (prije svega IES) i drugih elemenata evaluacije SP, kao i potrebnih finansijskih sredstava za akreditaciju svih SP pojedinačno. Naime, prema informacijama dobivenih od predstavnika Agencije procjena je da će cijena akreditacije jednog SP iznositi cca 600-1.000 KM te bi u tom slučaju bilo nerealno očekivati osiguranje finansijskih sredstava za akreditaciju svih SP. Također, ukoliko bi se pristupilo izboru pojedinih SP za akreditaciju to bi gotovo sigurno dovelo do oštih polemika i nezadovoljstva na Univerzitetu uslijed 'davanja ekskluziviteta' SP kojima bi se omogućila finansijska podrška akreditaciji.

Zbog toga, ali i zbog dosadašnjih pozitivnih iskustava u provođenju redovnih godišnjih internih evaluacija na Univerzitetu putem organizacionih jedinica (OJ) smatramo da je optimalan način akreditacije studijskih programa, odnosno prihvatljivije rješenje, njihova klasifikacija po OJ Univerziteta.

Na taj način bi bilo efikasnije uraditi IES kao osnovni preduvjet za eksternu evaluaciju, ili njihovu eventualnu recenziju od strane komisije stručnjaka, a lakše bi bilo organizirati i aktivnosti tokom njihove posjete zbog procjene/provjere navoda iz IES za svaki SP.

S ciljem smanjenja troškova akreditacije SP, njihova klasifikacija se može izvršiti i prema naučnim oblastima. U tom slučaju bi se unutar jedne grupacije/klastera nalazio veći broj studijskih programa od dozvoljenog. U preporuci Agencije je navedeno da se može izvršiti klasterizacija SP tako da u jednom klasteru bude od 3 do 5 studijskih programa.

Očigledno da klasterizacija po organizacionim jedinicama (fakultetima) najvećim dijelom zadovoljava preporuke Agencije o broju SP. Naravno, sve ovo se odnosi samo SP na I ciklusu studija te se dodatno pitanje akreditacije SP na II ciklusu studija mora definirati i razjasniti tokom razgovora sa predstavnicima Agencije i Ministarstva. Generalno, ukupan broj SP na I ciklusu studija po predloženom modelu klasifikacije iznosi 8 (9), a ukoliko bi se posebno tretirali SP na II ciklusu studija onda bi ukupan broj SP za akreditaciju bio 16 (18).

2.4.4. Sveučilište u Mostaru

Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta BiH donijela je Rješenje o upisu Sveučilišta u Mostaru u *Državni registar akreditiranih visokoškolskih ustanova u BiH* 1. 7. 2015. godine te se na osnovu preporuka Komisije stručnjaka u 2016. izradio akcijski plan, da bi se tokom 2016. i 2017. provodile aktivnosti vezane za njegovo ostvarivanje.

Pored toga, kao rezultat saradnje s Agencijom za visoko obrazovanje Republike Hrvatske, u 2017. godini je proveden postupak institucionalne reakreditacije od navedene agencije, što je podrazumijevalo pisanje samoevaluacijskih izvještaja na nivou sveučilišta i na nivou sastavnica tokom 2016. i 2017. godine te posjet Stručnog povjerenstva u svibnju 2017. godine. U julu 2017. godine Sveučilište je primilo izvještaje Stručne komisije uz ocjenu kvaliteta za sve sastavnice i za Sveučilište. Reakreditacija od Agencije za visoko obrazovanje Republike Hrvatske ostvarena je, između ostalog, i u svrhu bolje pripreme Sveučilišta za institucionalnu reakreditaciju i akreditaciju studijskih programa od Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta BiH, budući da Sveučilište ima obvezu podnijeti zahtjev za institucionalnu reakreditaciju i akreditaciju studijskih programa u prosincu 2018. godine.

Trenutno se na Sveučilištu provode sve potrebne aktivnosti u svrhu što bolje pripreme, pri čemu su otežavajuće okolnosti sljedeće:

- kratko vrijeme za prilagodbu novousvojenim aktima vezanima za navedeni proces,
- još uvijek nedefiniran službeni obrazac samoevaluacijskog izvještaja i
- relativno velik broj studijskih programa na Sveučilištu koji trebaju proći akreditaciju između dva institucionalna reakreditacijska procesa, s posebnim naglaskom na pitanje finansija.

2.4.5. Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru

Univerzitet je akreditirana visokoškolska ustanova. Akreditacija studijskih programa u BiH kasni, stoga, između ostalih problema, okolnosti koje su mimo Univerziteta nam ne dozvoljavaju da istu započnemo. Univerzitet poduzima konkretne korake u

pripremama studijskih programa za akreditaciju, ne čekajući druge partnere u procesu akreditacije da odluče maksimalno se posvetiti ovoj problematici.

Na Univerzitetu „Džemal Bijedić“ u Mostaru u okviru EU Tempus projekta ESABIH¹⁵ (*European standards in evaluation and accreditation procedures on study programs at BH Universities* - EU Standardi u akreditaciji i evaluaciji studijskih programa na BH univerzitetima 4 studijska programa su uspješno prošla eksternu evaluaciju u skladu sa važećim kriterijima i po postupku definiranom od strane Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta u Bosni i Hercegovini¹⁶.

Studijski programi koji su prošli eksternu evaluaciju i dobili preporuku za akreditaciju su:

Pravni fakultet, studij I ciklusa; Fakultet humanističkih nauka, Odsjek za engleski jezik i književnost, studij I ciklusa; Agromediterranski fakultet, Voćarsko vinogradarski smjer, studij I ciklusa; i Fakultet informacijskih tehnologija, studij I ciklusa i DL studij.

Iako je kompletna procedura urađena u skladu sa zahtjevima Agencije, i iako su navedeni studijski programi dobili pozitivno mišljenje za akreditaciju ovi studijski programi nisu akreditirani. Razlog je bio u tom momentu neadekvatna zakonska i podzakonska rješenja iz oblasti akreditacije.

Eksternu evaluaciju je, također prema pravilima i procedurama Agencije, prošao i doktorski studij „Politehnika“ u okviru projekta EQUADE (*Embedding Quality Assurance in Doctoral Education* - Ugradnja osiguranja kvaliteta u doktorskom studiju).¹⁷ Prilikom kreiranja novih studijskih programa i izmjene postojećih kriteriji za akreditaciju studijskih programa i njihovi indikatori su uključeni u elaborat o pokretanju novog odnosno izmjeni postojećeg studijskog programa.

Nastavno osoblje i menadžmenti fakulteta i Univerziteta su upoznati sa procesom kroz aktivnosti Kancelarije za osiguranje kvaliteta. Izrađen je vodič za proces akreditacije studijskih programa po principu *step-by-step*. Na Univerzitetu „Džemal Bijedić“ u Mostaru trenutno se na nekoliko fakulteta provode samoevaluacije na nivoima studijskih programa, kao polazna osnova za akreditaciju studijskih programa.

Problemi koje smo identificirali kao ključne u postupku provođenja akreditacije studijskih programa su:

- nepoznat vremenski okvir u kojem će akreditacija studijskih programa biti obavljena,

¹⁵ Projekat je razvio kriterije za akreditaciju studijskih programa na visokoškolskim ustanovama u BiH

¹⁶ Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta u Bosni i Hercegovini je bila partner u projektu ESABIH, zajedno sa svim javnim univerzitetima u BiH, Institutom Politecnico Porto iz Portugala, Univerzitetom Transylvania din Brasov iz Rumunije i Ka-Ho Sint Lieven iz Belgije.

¹⁷ Partneri u projektu su: Univerzitet u Heidelbergu (Njemačka), javnih univerziteta u BiH, WUS Austria, Univerzitet Dunarea de Jos of Galati (Rumunija), Univerzitet iz Palerma (Italija), Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta u BiH. Projekat je razvio kriterije za akreditaciju studijskih programa trećeg ciklusa - doktorskih studija

- nepoznat finansijski okvir, (nekih prijedloga ima, ali ništa još nije službeno) - bilo kakva izdvajanja u našem slučaju predstavljaju skup proces za Univerzitet,
- nepoznat model akreditacije (nekih prijedloga ima, ali ništa još nije službeno,
- modeli akreditacije koji se predlažu nisu testirani te njihov stvarni uticaj je nepoznat, nedovoljna pripremljenost i nerazumijevanje konteksta budućih komisija stručnjaka koje bi obavljale akreditacije studijskih programa,
- mogućnosti zloupotrebe procesa i gubitak povjerenja u obrazovni sistem,
- nedovoljna aktivnost Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta u BiH ovoj oblasti u proteklom periodu.

2.4.6. Univerzitet u Bihaću

Univerzitet je u toku 2017. godine proveo sistematsku samoevaluaciju svih studijskih programa I ciklusa. Ovo je nužan korak u postupku akreditacije, odnosno, preduvjet za podnošenje zahtjeva za akreditaciju studijskog programa.

Objektivno, nisu postojali realni preduvjeti za provođenje akreditacije studijskih programa na području USK, jer postojećim zakonskim rješenjima predviđena cijena za akreditaciju studijskog programa nije omogućavala provođenje ovog procesa.

Istovremeno, nisu postojali jasniji zahtjevi niti očekivanja sistema akreditacije studijskih programa u BiH. Dakle, Univerzitet je stvorio formalne uvjete za pokretanje postupka akreditacije studijskih programa, ali neodgovarajuća zakonska rješenja i činjenica da niti jedna VŠU nije akreditirala studijski program u državnom sistemu osiguranja kvaliteta djelovala je na Univerzitet na način da ne podnosi zahtjev za akreditaciju studijskog programa.

Konkretno, Zakonom o visokom obrazovanju USK je propisano da „VŠU je obavezna da svakih pet godina pribavi ocjenu kvaliteta studijskih programa koju vrši referentna inostrana institucija, a za svaki studijski program iz nastavnog plana koji izvodi“ (čl. 40.) Nakon što je jedna VŠU u BiH izvršila akreditaciju svojih studijskih programa od strane inozemne agencije, Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta BiH se oglasila dopisom kojim je svim VŠU poručila da su ovakve akreditacije ništavne u državnom sistemu akreditiranja u visokom obrazovanju. U novembru 2017. godine je državna Agencija predstavila nove kriterije za akreditacije, kao i koncept i sisteme akreditacije institucija i studijskih programa te je realno očekivati da će se u toku 2018. godine pristupiti akreditaciji studijskih programa u BiH, pa tako i na području USK.

Univerzitet ističe na kraju da su najveći problem nepotpuni i nefunkcionalni propisi i predviđena rješenja za akreditaciju studijskih programa.

3. PREGLED AKTIVNOSTI FMON-a KROZ PROGRAM PODRŠKE IMPLEMENTACIJI BOLONJSKOG PROCESA U 2016. I 2017. GODINI

U nastavku je pregled podrške Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke implementaciji Bolonjskog procesa i Strateških pravaca razvoja visokog obrazovanja u Federaciji BiH u 2016. i 2017. godini:

3.1. Pregled aktivnosti FMON-a na implementaciji Strateških pravci razvoja visokog obrazovanja u Federaciji Bosne i Hercegovine od 2012. do 2022. godine - „Sinergija i partnerstvo“

U cilju implementacije Strateških pravaca razvoja visokog obrazovanja u Federaciji BiH za period 2012-2022. godine - Sinergija i partnerstvo, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke je objavilo je Javne pozive u okviru Transfera za implementaciju Bolonjskog procesa u 2016. i 2017. godini za sljedeće programe:

- a) Podrška javnim visokoškolskim ustanovama za projekte osiguranja kvaliteta i projekte povezivanja s potrebama tržišta rada
- b) Podrška realizaciji programa međunarodne akademske i studentske mobilnosti i razmjene

3.2. Podrška FMON-a realizaciji programa međunarodne akademske i studentske mobilnosti i razmjene

U okviru CEEPUS III programa Ministarstvo je podržalo ukupno 342 dolazeća/odlazeća studenta i odlazeće/dolazeće nastavnike u 2016. i 2017. godini, a prema u tabeli u nastavku:

Tabela 1 - Pregled broja podržanih dolazećih i odlazećih studenata i nastavnika u okviru CEEPUS III programa razmjene u 2016. i 2017. godini:

Godina	Dolazeći		Odlazeći		UKUPNO
	studenti	nastavnici	studenti	nastavnici	
2016.	22	27	88	27	164
2017.	30	41	90	17	178
UKUPNO	52	68	177	44	342

Osim toga, Ministarstvo je pružilo finansijsku podršku uredima / kancelarijama / službama za međunarodnu saradnju na šest javnih univerziteta u Federaciji BiH koji su zaduženi za realizaciju podrške studentima i nastavnom osoblju za učešće u programima mobilnosti i razmjene na osnovu potpisanih ugovora i sporazuma o međuuniverzitetskoj saradnji, kao i raspoloživih bilateralnih i multilateralnih sporazuma u kojima učestvuju VŠU iz BiH.

3.3. Osnivanje Fondacije za mobilnost studenata i nastavnika u Federaciji BiH

U okviru operativnog cilja: Implementacija Strateških pravaca razvoja visokog obrazovanja u Federaciji BiH 2012-2022. godina - Sinergija i partnerstvo, jedna od ključnih programskih aktivnosti Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke bilo je osnivanje Fondacije za mobilnost studenata i nastavnika u Federaciji Bosne i Hercegovine. Naime, u cilju nastavka podrške reformskim procesima u visokom obrazovanju, na prijedlog Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je donijela Odluku o osnivanju Fondacije za mobilnost studenata i nastavnika u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 34/17), kao konkretan korak provedbe prioriteta P6. Internacionalizacija iz Prioriteta za razvoj visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini za period 2016-2026. godina, odnosno jednog od prioriteta iz Strateških pravaca razvoja visokog obrazovanja u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Osnovni cilj Fondacije je podrška realizaciji programa međunarodne akademske i studentske mobilnosti i razmjene, podsticanje i stimuliranje mobilnosti studenata i nastavnika, razvoj i unapređenje oblasti visokog obrazovanja, a naročito podrška: provedbi programa EU; provedbi bilateralnih i multilateralnih međunarodnih sporazuma i protokola o saradnji u oblasti visokog obrazovanja; osnivanju studija na stranim jezicima na javnim visokoškolskim ustanovama u Federaciji Bosne i Hercegovine; osnivanju i radu komercijalno održivih ljetnih škola; projektima internacionalizacije i poboljšanju kvaliteta visokog obrazovanja; obavljanju studentske prakse u inostranstvu; studentskoj mobilnosti domaćih studenata; studentskoj mobilnosti stranih studenata; mobilnosti domaćeg nastavnog osoblja; mobilnosti stranog nastavnog osoblja te školovanju deficitarnog nastavnog kadra s javnih visokoškolskih ustanova u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Dana 21. 12. 2017. Vlada Federacije BiH donijela je i Rješenje o privremenom imenovanju Upravnog odbora Fondacije sa zadatkom pripreme akata za upis te potom aktivnosti vezane za upis Fondacije u Registar fondacija u FBiH. Sve dok Fondacija ne bude u potpunosti operativna, FMON i dalje nastavljati podržavati realizaciju projekata međunarodne akademske i studentske mobilnosti i razmjene kako je navedeno pod 3.2.

3.4. Provedba Prioriteta za razvoj visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini za period 2016-2026¹⁸

Ministarstvu civilnih poslova BiH je u svojoj Informaciji o provedbi Prioriteta za razvoj visokog obrazovanja¹⁹ istaklo da su samo Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke i Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta poduzimali konkretne aktivnosti na provedbi pomenutih prioriteta, u referentnom periodu, a FMON posebno u pogledu sljedećih prioriteta:

- P1.3. Osiguranje kvaliteta,
- P3. Povezivanje tržišta rada i visokog obrazovanja,
- P5. Studentsko iskustvo i
- P6. Internacionalizacija.

U obrazloženju njihove provedbe istaknuto je da FMON ima u svom Programu rada već drugi niz godina podršku učesnicima u programima akademske i studentske mobilnosti i razmjene, a koji uključuju multilateralnu saradnju i sporazume u oblasti visokog obrazovanja (CEEPUS itd.) i bilateralnu saradnju i sporazume u oblasti visokog obrazovanja, kao i podršku VŠU za projekte osiguranja kvaliteta i projekte povezivanja s potrebama tržišta rada, a sredstva su namijenjena za projekte osiguranja kvaliteta studijskih programa i projekte povezivanja s potrebama tržišta rada, a koji su od značaja za implementaciju Bolonjskog procesa, i usklađeni su s ovim Prioritetima, kao i prioritetima iz Strateških pravaca razvoja visokog obrazovanja u Federaciji Bosne i Hercegovine, ali i Reformskom agendom za Bosnu i Hercegovinu u periodu 2015-2018. godine.

Kada je u pitanju Studentsko iskustvo, FMON stalno svake budžetske godine putem Programa raspodjele sredstava transfera za finansiranje studentskog standarda daje podršku osnovnom (subvencioniranje smještaja i ishrane studenata) i proširenom studentskom standardu: projektima studentskih organizacija visokoškolskih javnih ustanova u Federaciji Bosne i Hercegovine, programima učešća studenata javnih univerziteta u Federaciji Bosne i Hercegovine na domaćim i međunarodnim studentskim projektima i programima, najboljim studentima, državljanima Bosne i Hercegovine, koji studiraju na javnim visokoškolskim ustanovama u Federaciji Bosne i Hercegovine, školovanju Roma, državljanima Bosne i Hercegovine, koji studiraju na javnim visokoškolskim ustanovama u Federaciji Bosne i Hercegovine kao i studentima s invaliditetom.

¹⁸ Informacija o provođenju Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini i Prioriteta za razvoj visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini za period 2016-2026. Ministarstva civilnih poslova BiH iz decembra 2017, usvojenoj na 127. sjednici Vijeća ministara BiH održanoj 4. 1. 2018. godine

¹⁹ Mogu se preuzeti na sljedećem linku:

http://www.mcp.gov.ba/org_jedinice/sektor_obrazovanje/dokumenti/strateski_doc/default.aspx?id=7566&langTa q=bs-BA

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I REZIME

Federalno ministarstvo zatražilo je od kantonalnih ministarstava obrazovanja i javnih visokoškolskih ustanova iz Federacije BiH, a s obzirom na aktuelnost u razmatranom dvogodišnjem periodu, dostavljanje informacija kako bi obradilo sljedeće oblasti: usvajanje zakona i propisa u oblasti visokog obrazovanja te njihova usklađenost s Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju u BiH; internacionalizacija visokog obrazovanja na VŠU uključujući mobilnost studenata i nastavnog osoblja; reforma nastavnih planova i programa i njihovo prilagođavanje potrebama tržišta rada te mjere za postizanje bolje zapošljivosti diplomiranih studenata; osiguranje kvaliteta s osvrtnom na promoviranje evropskog kvaliteta u visokom obrazovanju i akreditacija studijskih programa uz obrazloženje poduzetih koraka i problema s kojima se suočavaju u postupku ove akreditacije.

U nastavku su zaključna razmatranja i rezime, kao i preporuke koje predlažemo za usvajanje Vladi Federacije BiH.

4.1. Stanje i dinamika usvajanja zakona i propisa u oblasti visokog obrazovanja u kantonima u Federaciji BiH

U cilju izrade ove Informacije, dostavljena su dva pitanja kantonalnim ministarstvima obrazovanja²⁰ aktom od 15. 11. 2017. godine i urgencija 15. 12. 2017. godine na koje odgovore i tražene informacije nisu dostavili:

- Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo²¹,
- Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona,
- Ministarstvo prosvjete, znanosti kulture i sporta Posavskog kantona,
- Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa Kantona 10,
- Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa Zapadnohercegovačkog kantona i
- Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona.

Vezano za dostavljene informacije u 2016. i 2017. godini došlo je do donošenja novih zakona i podzakonskih akata u Tuzlanskom kantonu²², izmjene zakona u Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde, a u proceduri donošenja su 2 zakona i 3 pravilnika u Hercegovačko-neretvanskom kantonu, dok u Zeničko-dobojsko kantonu nije bilo izmjena i donošenja novih propisa²³.

²⁰ U ovoj Informaciji pod 1. Pravne pretpostavke za provedbu reforme visokog obrazovanja u Federaciji Bosne i Hercegovine

²¹ Novi Zakon o visokom obrazovanju usvojen je u Kantonu Sarajevo i stupio na snagu 1. 9. 2017. godine. I bio predmet kritika, posebno Senata Univerziteta u Sarajevu, gdje se navodi, između ostalog, da je Zakon **neprihvatljiv za Univerzitet u Sarajevu imajući u vidu zagarantirane akademske slobode, akademsku samoupravu i autonomiju Univerziteta**. Stavovi Senata dostupni su na linku: http://old.unsa.ba/s/index.php?option=com_content&task=view&id=3235

²² U TK donesen je novi Zakon o visokom obrazovanju s tri izmjene i dopune, 9 pravilnika, 8 odluka i 1 spisak

²³ U Informaciji o provođenju Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini i Prioriteta za razvoj visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini za period 2016-2026. Ministarstva civilnih poslova BiH iz decembra 2017. , usvojenoj na 127.

Posljednja događanja vezana za izmjene i dopune zakona o visokom obrazovanju upućuju na činjenicu da **zakoni nisu u potpunosti usklađeni s Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju**, osobito kada je u pitanju izbor upravnih odbora, rektora ili direktora visokoškolskih ustanova i donošenje statuta visokoškolskih ustanova, čime bi se ojačala autonomija univerziteta propisana Okvirnim zakonom, a što potvrđuje i zaključak u Informaciji o provođenju Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini i Prioriteta za razvoj visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini za period 2016-2026. Ministarstva civilnih poslova BiH²⁴, citiramo:

„U kontekstu oblasti koje su bile predmetnom ove informacije, a prema navodima nadležnih obrazovnih vlasti, neusklađenosti sa Okvirnim zakonom nalazimo u Zakonu o visokom obrazovanju Tuzlanskog kantona, u smislu proširenja nadležnosti upravnog odbora visokoškolskih ustanova te Zakonu o visokom obrazovanju Zeničko-dobojskog kantona u pogledu nadležnosti tijela univerziteta i visoke škole te pravnog subjektiviteta i institucionalne autonomije.

Dalja harmonizacija kantonalnih i entitetskog zakona je ključna, jer naizgled male razlike, uzimajući u obzir dug i složen upravljački lanac, mogu imati značajne posljedice kako za studente, tako i za reformu visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini.“

4.2. Stepen i dinamika provedbe reforme visokog obrazovanja na javnim visokoškolskim ustanovama u Federaciji BiH

4.2.1. Internacionalizacija visokog obrazovanja, uključujući međunarodne projekte i mobilnost studenata i nastavnog osoblja na VŠU

U Izjavi Trećeg Forumu o bolonjskim politikama ministarske konferencije Evropskog prostora visokog obrazovanja (EHEA)²⁵, istaknuto je da „**međunarodna saradnja u području visokog obrazovanja ima vitalnu ulogu u razvoju i upravljanju kohezivnim, održivim i otvorenim društvima. To uključuje snažnu opredijeljenost da je visoko obrazovanje ključni faktor za razvoj demokratije, zaštite ljudskih prava i održivog razvoja neophodnog za oporavak od globalne ekonomske krize.**“

U dokumentu „*Preispitivanje Bolonjskog procesa: Budućnost Evropskog prostora visokog obrazovanja*“ s posljednjeg sastanka ministara obrazovanja EHEA²⁶ jedan od predloženih pristupa prevazilaženju izazova u EHEA-i je i „*poticanje internacionalizacije visokog obrazovanja podržavanjem umrežavanja i stabilnih*

sjednici Vijeća ministara BiH održanoj 4. 1. 2018. godine, navedeno je da u 2017. godini nisu doneseni novi zakoni i podzakonska akta na području Posavskog, Zeničko-dobojskog, Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, Zapadnohercegovačkog kantona, Kantona 10, a odgovore nisu dostavili: Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona i Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo

²⁴ Informaciju je usvojilo Vijeće ministara BiH dana 4. 1. 2018. godine

²⁵ Konferencija održana u Bukureštu 27. 4. 2012. godine

²⁶ Sastanak održan u Erevanu 14. i 15. 5. 2015. godine

*partnerskih odnosa, mobilnosti akademskog i administrativnog osoblja, kao i zajedničke programe na svim nivoima (uključujući i doktorske studije)“.*²⁷

Visokoškolske ustanove postigle su značajan iskorak po pitanju internacionalizacije visokog obrazovanja u posmatranom periodu prevashodno zahvaljujući angažiranju ureda/kancelarija za međunarodnu saradnju, učešću u nizu projekata izgradnje kapaciteta s partnerima iz regije, iz niza evropskih zemalja i šire, u okviru programa Erasmus+ - KA2 - Saradnja za inovacije i razmjenu dobrih praksi²⁸, povećanom broju mobilnosti studenata i nastavnika korištenjem programa:

1. Erasmus+ - KA1 – Mobilnost u svrhu učenja za pojedince,
2. CEEPUS,
3. Mevlana,
4. Erasmus Mundus – Sunbeam,
5. UNET mreže univerziteta s područja Balkana,

A također i učešćem u velikom broju međuinstitucionalnih ugovora i sporazuma o razmjeni studenata i nastavnika.

S obzirom na to da je mobilnost studenata i nastavnika jedan od ključnih stubova Bolonjskog procesa, kao i stalni trend njenog povećanja iz godine u godinu, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke posvetilo je i usmjerilo svoje aktivnosti u razmatranom periodu na osnivanje Fondacije za mobilnost studenata i nastavnika u Federaciji BiH za daljnju podršku realizaciji programa međunarodne akademske i studentske mobilnosti i razmjene, podsticanje i stimuliranje mobilnosti studenata i nastavnika, razvoj i unapređenje oblasti visokog obrazovanja, a naročito podrška provedbi programa EU, provedbi bilateralnih i multilateralnih međunarodnih sporazuma itd. te tako pomoći s ovom aktivnošću pristupanju naše zemlje evropskom prostoru obrazovanja.

Nažalost, sredstva s kojim FMON raspolaže za ovu aktivnost nisu velika, a implementacija ovisi o sredstvima koja budu dostupna u narednim godinama te je iz tog razloga planirano da se, uz eventualno povećanje sredstava iz budžeta, aplicira na buduće raspoložive pozive za projekte i potencijalno finansiranje iz IPA fondova i sl.²⁹

²⁷ The Bologna Process Revisited: The Future of the European Higher Education Area, preuzeto sa: http://bologna.yerevan2015.ehea.info/files/Bologna%20Process%20Revisited_Future%20of%20the%20EHEA%20Final.pdf

²⁸ „Na sastanku čelnika EU-a održanom ovog mjeseca (17. 11. 2017. godine) u Göteborgu predsjednik Jean-Claude Juncker rekao je da su „**obrazovanje i kultura ključ za budućnost** (...) Na taj se način okolnosti pretvaraju u prilike, a ogledala u prozore. Tako se u ljude može usaditi spoznaja o tome što znači biti Evropljaninom u svoj različitosti koju ta riječ predstavlja“. Kako bi iskoristila sav potencijal obrazovanja i kulture kao pokretača zapošljavanja, socijalne pravde i aktivnoga građanstva, **Evropska komisija potiče države članice da još predanije podupru Erasmus+** te da se posvete uspostavi evropskog prostora obrazovanja do 2025.“ – preuzeto s https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/anniversary/spotlight-erasmus-opens-your-mind_hr

²⁹ U **Programu ekonomskih reformi BiH (ERP) za 2017. godinu**, odnosno za reformsku mjeru Unapređenje povezanosti obrazovanja i tržišta rada, jedna od predviđenih aktivnost je bila i osnivanje Fondacije za mobilnost studenata i nastavnog osoblja.

4.2.2. Reforma nastavnih planova i programa i njihovo prilagođavanje potrebama tržišta rada, mjere za postizanje bolje zapošljivosti diplomiranih studenata putem dijaloga s poslodavcima i praćenja razvoja njihovih karijera

Visokoškolske ustanove dostavile su veoma opširne informacije vezano za njihove aktivnosti na reformi/inoviranju nastavnih planova i programa u cilju prilagođavanja s potrebama tržišta rada i zapošljavanja diplomanata te o aktivnostima s poslodavcima i praćenju karijera diplomiranih studenata putem alumni asocijacija.

Nakon donošenja novog Zakona u visokom obrazovanju u Kantonu Sarajevo³⁰ Univerzitet u Sarajevu je poduzeo neophodne korake usvajanja i kontinuiranog prilagođavanja nastavnih planova i programa tako da su ishodi učenja definirani i usklađeni sa generičkim deskriptorima kvalifikacijskih nivoa sadržanim u Odluci o usvajanju osnova kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini³¹, a Senat usvaja opći akt o postupku izrade NPP te je formirana i Komisija za izradu Pravilnika za izradu Pravilnika o postupku predlaganja, ocjene, usvajanja i izmjena studijskih programa i nastavnih planova i programa na Univerzitetu u Sarajevu. Pravilnik predviđa, da izrada studijskih programa mora sadržavati, između ostalog, i povezanosti sa društvenom zajednicom, usklađenosti sa zahtjevima strukovnih udruženja kao i podatke o mogućim partnerima izvan visokoškolskoga sistema.

Univerzitet je pokrenuo i alumni platformu na društvenoj mreži LinkedIn s ciljem efikasnog predstavljanja profesionalnih sposobnosti njenih članova, povezivanja i što bržeg spajanja poslodavaca sa posloprimcima, a na istu se registrirao veliki broj diplomanata.

Prema dostavljenim informacijama na Univerzitetu u Tuzli se vrši evaluacija studijskih programa u razdoblju od četiri godine i nakon čega se isti inoviraju. Na svim organizacionim jedinicama Univerziteta u Tuzli se tako kontinuirano inoviraju nastavni planovi i programi, mijenjaju se nazivi studijskih programa, usklađuju se nazivi sa sličnim nazivima u razvijenim zemljama, prilagođavaju zahtjevima tržišta rada, pojedine organizacione jedinice učestvuju i u međunarodnim projektima modernizacije studijskih programa, uvode se nove nastavne metode. Na UNTZ se stalno provode i mjere za postizanje bolje zapošljivosti diplomiranih studenata putem dijaloga sa poslodavcima, odnosno studenti se svakodnevno nalaze u školama, zavodima, domovima, ministarstvima, raznim centrima i udruženjima, nevladinom sektoru.

Univerzitet u Zenici redovno vrši inoviranje NPP-a u skladu sa zakonskim odredbama i Statutom UNZE i usvojena je i Procedura za preispitivanje i inoviranje studijskih programa te je na osnovu nje izvršeno inoviranje na svakoj organizacionoj jedinici. Sastavnice UNZE imaju odlične veze s poslovnim okruženjem i pogoni i prostori privredno-poslovnih sistema Zeničko-dobojskog kantona su i danas su dopunske

³⁰ Službene novine Kantona Sarajevo, broj 33/17

³¹ Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, broj 31/11

laboratorije za realizaciju dijela nastavnog procesa (posebno praktičnih vježbi) studenata svih fakulteta, uz oživljavanje ljetne prakse studenata viših studija u cilju postizanja boljih rezultata učenja i kompetencija.

Studijski programi na Sveučilištu u Mostaru se temelje na ishodima i kompetencijama te se isti redovno revidiraju i usklađuju na svim nivoima, prateći standarde kvalifikacije, zakone o reguliranim profesijama itd., a u tijelima osiguranja kvaliteta učestvuju i predstavnici tržišta rada, a organiziraju se i javne rasprave za pokretanje novih studijskih programa. Na sastavnicama Sveučilišta postoje Alumni klubovi/centri/udruge, a postoji i Karijerno savjetovalište za studente 1. i 2. ciklusa.

Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru ističe da su studijski programi relativno dobro strukturirani, u skladu s reformskim zahtjevima i siti se stalno mijenjaju, usavršavaju i dopunjuju u skladu s utvrđenim procedurama. Izmjene i dopune studijskih programa se vrše po usvojenoj Proceduri za izmjeni i dopunu studijskih programa uz konsultacije sa zainteresiranim stranama do usvajanja. Procedure za izradu novih studijskih programa kao i izmjenu i dopunu postojećih sa pratećim tabelama su usvojene na nivou Univerziteta i jedinstvene su za sve fakultete. Ciljevi svakog studijskog programa identificirani su u elaboratu, a ciljevi svakog predmeta su definirani silabusom. Inoviranje se postiže zamjenom pojedinih „zastarjelih“ predmeta drugim, savremenijim te se u nastavni plan i program uvode predmeti za koje se procijeni da su aktuelni i zanimljivi za izučavanje s obzirom na postojeće društveno-ekonomske prilike u BiH i ekonomsko, pravno i političko okruženje u kojem se BiH nalazi i kojem teži. Senat najmanje jednom u 4 (četiri) godine, vrši evaluaciju studijskih programa i stepena radi usklađivanja s novim naučnim saznanjima. Univerzitet ističe daje došlo do inoviranja studijskih programa na svim fakultetima, a na pojedinim su uvedeni novi atraktivniji studijski programi u skladu sa zahtjevima okoline, zainteresiranošću studenata i vlastitim kapacitetima, a izvršena je i racionalizacija u smislu objedinjavanja sličnih studijskih programa u jednu cjelinu, sa jasnom i definiranom strukturom. Sve članice Univerziteta imaju potpisane ugovore, sporazume i sl. s firmama iz okruženja, institucijama i nevladinim organizacijama iz oblasti i u toj saradnji izvršena je i reforma studijskih programa.

U proteklom periodu na utvrđene prijedloge NNV doneseni su novi ili su revidirani postojeći NPP pojedinih članica Univerziteta u Bihaću uz promjenu sistema školovanja (sa 3+2+3 na 4+1+3) . U izradi nove razvojne strategije Univerzitet je konsultirao niz zainteresiranih strana uključujući udruženje poslodavaca i Privrednu komoru USK, a prilikom izmjena svakog studijskog programa uključeni su i predstavnici poslodavaca i bivših studenata.

4.2.3. Osiguranje kvaliteta s osvrtom na promoviranje evropskog kvaliteta u visokom obrazovanju

Javne visokoškolske ustanove su u ovom segmentu postigle značajne iskorake, a tome su doprinijeli centri, odbori ili uredi za osiguranje kvaliteta na organizacionim jedinicama/fakultetima, kao i realizacija niza prethodnih Tempus projekata. U razmatranom periodu sve javne visokoškolske ustanove su završile institucionalnu akreditaciju i upisane su u Državni registar akreditiranih visokoškolskih ustanova u Bosni i Hercegovini.

Univerzitet u Sarajevu ističe da u najznačajnije aktivnosti i postignuća ove visokoškolske ustanove, a realizirana u vezi sa zakonskim obavezama o uspostavi institucionalnog sistema osiguranja kvaliteta i njegovom primjenom u skladu sa načelima i ciljevima Bolonjskog procesa te obavezom kontinuiranog razvoja sistema kako bi se osigurao visoki stepen kvaliteta i postigli ciljevi djelatnosti visokog obrazovanja u skladu sa strateškim interesima BiH i vrijednostima i mjerilima kvaliteta evropskog sistema visokog obrazovanja, spadaju uspješno implementirane zakonske procedure institucionalne evaluacije i akreditacije Univerziteta. Donesene su odluke o uspostavljanju resora i funkcije prorektora za kvalitet, o imenovanju Odbora za upravljanje kvalitetom kao stručnog i savjetodavnog tijela Senata, o usvajanju Plana rada Odbora za upravljanje kvalitetom, pokretanju 5. redovne institucionalne evaluacije UNSA uz izradu Samoevaluacijskog izvještaja i usvajanju Akcioni plan za poboljšanje i unapređenje sistema kvaliteta na UNSA.

Na Univerzitetu u Tuzli je u svrhu osiguranja kvaliteta, u svim procesima rada, u skladu sa Statutom, uspostavljen Centar za osiguranje kvaliteta, kao neovisna podorganizaciona jedinica te Odbori za osiguranje kvaliteta na svim fakultetima uz učešće studenata i administrativnog osoblja te je unutrašnji sistem kvaliteta potpuno uređen i normiran. Nakon institucionalne akreditacije usvojena je Strategija i Pravilnik osiguranja kvaliteta te Akcioni plan za provođenje preporuka o akreditaciji.

Osiguranje, unapređenje i poboljšanje kvaliteta rada Univerziteta u Zenici provodi se putem sistema osiguranja kvaliteta čiji je način funkcioniranja predstavljen Pravilnikom o sistemu osiguranja kvaliteta Univerziteta u Zenici. Ključni elementi sistema kvaliteta su Odbor za kvalitet na nivou UNZE-a i mreža odbora za kvalitet na nivou organizacionih jedinica, Forum stakeholdera kao i usvojeni interni standardi i postupci osiguranja kvaliteta koji se permanentno preispituju i unapređuju. Univerzitet je identificirao oblasti vrednovanja i nosioce aktivnosti unutar svog sistema internog osiguranja kvaliteta. Organizacione jedinice u sistemu djeluju integrirano i dijele odgovornost za osiguranje, upravljanje i unapređenje kvaliteta u svim područjima djelovanja Univerziteta.

Sve aktivnosti na razvoju sistema osiguranja kvaliteta na Sveučilištu u Mostaru definirane su internim aktima 2008. godine za čiji razvoj su pomogli i međunarodni projekti, a aktivnosti se razmatranom dvogodišnjem periodu odnose na prikupljanje i obradu podataka za godišnje samoevaluacijske izvještaje na nivou sastavnica i na nivou Sveučilišta, kao pripremu za (re)akreditacijske procese i osnovu za odlučivanje i upravljanje i sveučilištem i sastavnicama.

Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru organizira i provodi aktivnosti na osiguranju kvaliteta visokog obrazovanja putem Kancelarije za osiguranje kvaliteta, a u skladu s principima kvaliteta u Evropskom području visokog obrazovanja, Evropskim standardima i smjernicama za osiguranje kvaliteta (ESG) i propisima u Bosni i Hercegovini, smjernica o internom osiguranju kvaliteta dogovorene na državnom (Rektorska konferencija BiH, Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta BiH) i međunarodnom (Evropska univerzitetska asocijacija - EUA, Evropska asocijacija za osiguranje kvaliteta, i dr.) nivou. Principi internog osiguranja kvaliteta su usklađeni s principima institucionalne autonomije i pružaju osnovu za stvarnu odgovornost Univerziteta u okvirima domaćih i međunarodnih standarda kvaliteta u oblasti visokog obrazovanja. Organizacionu strukturu sistema kvaliteta čine Odbor i Ured za kvalitet Univerziteta te osobe zadužene za kvalitet organizacionih jedinica.

Univerzitet u Bihaću je također uspostavio sistem osiguranja kvaliteta u duhu evropskih normi i zahtjeva, ima organe osiguranja kvaliteta i procedure koje reguliraju ovu oblast, a promovira kulturu kvaliteta koja je u skladu s pozitivnim primjerima u nekoliko EU zemalja, čemu je također doprinijela provedba više Tempus projekata. Univerzitet provodi redovne aktivnosti samoevaluacije, anketiranje studenata, a također pokreće i procese u cilju poboljšanja i unapređenja kvaliteta.

4.2.4. Stanje akreditacije studijskih programa na javnim VŠU

Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini nalaže uz institucionalnu i akreditaciju studijskih programa. Predmet akreditacije studijskih programa je studijski program koji izvodi visokoškolska ustanova s pregledom sadržaja, ishoda učenja te kapacitet da visokoškolska ustanova izvede studijski program.

Nažalost, u promatranom dvogodišnjem periodu nije došlo do akreditacije studijskih programa na javnim VŠU u Federaciji BiH, mada je započeto niz aktivnosti u tom smjeru.

U Odluci o usvajanju Prioriteta za razvoj visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini za period 2016-2026. u segmentu koji se odnosi na osiguranje kvaliteta, precizno je navedeno da je potrebno uspostaviti preduvjete i sprovesti efikasan, transparentan i pristupačan proces akreditacije studijskih programa.

Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta BiH donijela je Odluku o kriterijima za akreditaciju studijskih programa za I i II ciklus u Bosni i Hercegovini 16. 2. 2017. godine³² koja sadrži 10 kriterija. Isto tako, Agencija je donijela Instrukciju o načinu davanja preporuke nadležnim obrazovnim vlastima o ishodu akreditacije visokoškolskih ustanova, odnosno studijskih programa na osnovu mišljenja komisije

³² Službeni glasnik BiH, broj 47/17, Odluka može se preuzeti na sljedećem linku: http://hea.gov.ba/Dokumenti/dokumenti_agencije/?id=7765

stručnjaka koji daju ocjenu i obavljaju reviziju kvaliteta i daju preporuke o akreditaciji visokoškolskih ustanova i studijskih programa u Bosni i Hercegovini³³.

Prema informacijama dobivenim od kantonalnih ministarstava obrazovanja vezano za akreditaciju studijskih programa, na području Tuzlanskog kantona nema zaprimljenih zahtjeva, Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona ističe da je aktivni učesnik u procesu te akreditacije, a u HNK nisu zaprimljeni zahtjevi za akreditaciju studijskih programa.

Odgovori javnih visokoškolskih ustanova vezano za dosadašnje poduzete korake i probleme s kojima se suočavaju u postupku akreditacije studijskih programa su sažeti u nastavku:

1. Na Univerzitetu u Sarajevu je započeo proces interne evaluacije studijskih programa na osnovu dobivenih preporuka od strane Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta BiH.
2. Univerzitet u Tuzli sprovodi postupak samovrednovanja i ocjenjivanja kvaliteta svojih studijskih programa, nastave i uvjeta rada u intervalima od najviše tri godine. U postupku provjere kvaliteta uzima se u obzir i ocjena studenata o studijskim programima. Osiguranje kvaliteta se provodi u sva tri ciklusa studija i naučnoistraživačkom radu, uz adekvatno učešće studenata. Na Univerzitetu se provodi eksterna evaluacija, uz prethodnu saglasnost Senata te interna evaluacija od strane nadležnih organa Univerziteta i fakulteta/Akademije. Organizacije jedinice jednom godišnje mogu vršiti internu evaluaciju ispunjenja usvojene misije i usvojene politike osiguranja kvaliteta. UNTZ ističe da najveći izazov s predloženim modelom akreditacije studijskih programa čini način odabira i recenzije studijskih programa grupiranih u klastere te ispunjavanje kriterija 2.4. Ishodi učenja iz razloga što još nije usvojen Kvalifikacijski okvir u BiH, nema sektorskih vijeća niti standarde kvalifikacija, tako da je praktično nemoguće ispuniti ovaj kriterij.
3. Univerzitet u Zenici je započeo aktivnosti na institucionalnoj reakreditaciji, a kada je u pitanju akreditacija studijskih programa da će biti neophodno posebno definirati proceduralna pitanja, uključujući i finansijski aspekt ovih postupaka. S obzirom na to da Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta BiH ima stanovište da se u narednom 'krugu akreditacija/reakreditacija' istovremeno sa institucionalnom akreditacijom/reakreditacijom vrši i postupak akreditacije studijskih programa prema modelu za koji se opredijeli VŠU (svi studijski programi, selektirani programi ili klasterirani programi) Univerzitet ističe da treba razriješiti te dileme u saradnji s kantonalnim Ministarstvom i navedenom Agencijom. Mišljenja je da je optimalan način akreditacije studijskih programa, odnosno prihvatljivije

³³ Direktor Agencije uz saglasnost Upravnog odbora Agencije za razvoj VO i osiguranje kvaliteta BiH na 32. sjednici održanoj 14.12.2015.

rješenje, njihova klasifikacija po organizacionim jedinicama Univerziteta.

4. Na Sveučilištu u Mostaru rade se sve potrebne aktivnosti u svrhu što bolje pripreme, ali ističe se da su otežavajuće okolnosti kratko vrijeme za prilagodbu novih akata vezanih za ovaj proces, kao i relativno veliki broj studijskih programa što povlači i pitanje osiguranja sredstava potrebnih za akreditaciju studijskih programa.
5. Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru ističe da okolnosti izvan Univerziteta ne dozvoljavaju da se započne akreditacija studijskih programa. Kancelarija za osiguranje kvaliteta izradila je vodič za proces akreditacije studijskih programa i trenutno se na nekoliko fakulteta provode samoevaluacije na nivoima studijskih programa. Problemi koji su identificirani su nepoznat vremenski okvir za obavljanje akreditacije, nepoznat finansijski okvir, odnosno nedostatak finansijskih sredstava za ovaj postupak, kao i nepoznat model akreditacije uz nedovoljnu aktivnost Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta u BiH u proteklom periodu.
6. Univerzitet u Bihaću je proveo samoevaluaciju svih studijskih programa I ciklusa u 2017. godine. Ističe da nisu postojali realni preduvjeti za provođenje akreditacije studijskih programa na području USK, jer postojećim zakonskim rješenjima predviđena cijena za akreditaciju studijskog programa nije omogućavala provođenje ovog procesa, kao ni jasniji zahtjevi niti očekivanja sistema akreditacije studijskih programa u BiH, a problem je nepotpuni i nefunkcionalni propisi i predviđena rješenja za akreditaciju studijskih programa.

Kada je u pitanju provedba strateških Prioriteta za razvoj visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini za period 2016-2026, nažalost, izostali su odgovori kantonalnih ministarstava obrazovanja³⁴ vezano za strateški pristup reformi visokog obrazovanja te proizilazi da jedino Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke daje podršku provedbi strateških dokumenata i prioriteta iz visokog obrazovanja, a čime ispunjava svoju ulogu dodijeljenu na osnovu zakonske nadležnosti u ovom segmentu.

Ovo po ko zna koji put potvrđuje činjenicu da je jedan od izuzetno velikih problema provedbe reforme visokog obrazovanja u FBiH, ali i u BiH, njegova fragmentiranost i neujednačenost provedbe tako da svi procesi izuzetno dugo traju, a neki od prioriteta se i ne mogu provesti zbog čestih blokada reformskih procesa u ovom segmentu.

³⁴ Mada su upiti poslani i svim kantonalnim ministarstvima obrazovanja

4.3. REZIME

Dakle, na osnovu svih dobivenih informacija izloženih u ovoj Informaciji u razmatranom periodu, kao rezime proizlaze sljedeći zaključci s prijedlogom mjera:

- Visoko obrazovanje u Federaciji BiH je i dalje fragmentirano što utiče na neujednačenu primjenu usvojenih Bolonjskih principa i strateških dokumenata na nivou BiH što dovodi do daljnjih kašnjenja u reformi visokog obrazovanja.
- Zakoni o visokom obrazovanju, i njihove izmjene i dopune, u kantonima i dalje nisu u potpunosti usklađeni s Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju koji je donesen u 2007. godini, osobito kada je u pitanju izbor upravnih odbora, rektora ili direktora visokoškolskih ustanova i donošenje statuta visokoškolskih ustanova, čime se ugrožava autonomija univerziteta propisana Okvirnim zakonom te je potrebno da se okončaju i aktivnosti na usvajanju, izmjenama i usaglašavanjima pratećih podzakonskih akata.
- Akreditacija studijskih programa je u zastoju i potrebno je hitno riješiti prepreke toj akreditaciji te je potrebno veće angažiranje kantonalnih ministarstva obrazovanja zajedno s Agencijom za razvoj visokog obrazovanja i osiguranja kvaliteta, kao i ostalih aktera uključenih u ovaj proces u cilju njegovog okončanja, što podrazumijeva i osiguranje finansijskih sredstava javnim VŠU za ovu namjenu.
- Osnivanjem Fondacije za mobilnost studenata i nastavnika Federacije BiH, kako bi se poboljšala veoma niska dosadašnja mobilnost kako na lokalnom, tako i na regionalnom i međunarodnom planu, a zbog nedovoljnih finansijskih stimulacija institucija koje su u stanju povećati kvalitet i kvantitet međunarodne saradnje, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke je ispunilo svoj strateški prioritet iz Strateških pravaca razvoja visokog obrazovanja i nauke od 2012-2022. godine, ali s početkom njenog rada planiranog u 2018. godini potrebno je pronaći dodatna finansijska sredstva, kako na lokalnom nivou tako i kroz buduće dostupne programe,
- Osim toga, mobilnost studenata i nastavnog osoblja potrebno je jačati i kroz otvaranje mogućnosti za povećanje mobilnosti studenata i nastavnog osoblja putem niza uspostavljenih međunarodne mreža i projekata,
- Visokoškolske ustanove trebaju razvijati i dalje nove metode edukacije, razvoj i primjenu cjeloživotnog učenja (LLL) i uvođenju studijskih programa učenja na daljinu (distance learning),

- Nismo uočili značajnu aktivnost Rektorske konferencije u proteklom periodu, kao i njenu ulogu u procesu reforme visokog obrazovanja propisanu Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju BiH,
- Potrebno je čim prije započeti aktivnosti na razvoju Kvalifikacijskog okvira kompatibilnog s usvojenim kvalifikacijskim okvirom za evropsko područje visokog obrazovanja (ESG) s obzirom da je potreban za inoviranje studijskih programa, odnosno razvoj kurikuluma zasnovanih na ishodima učenja,
- Zbog niza problema i razloga potrebno je čim prije pronaći model sistematskog rješenja za visoko obrazovanje kako bi reformski procesi i svi strateški dokumenti bili implementirani bez kašnjenja, zastoja i blokada te tako Bosna i Hercegovina postala aktivna članica Evropskog prostora visokog obrazovanja.

Za oblast visokog obrazovanja predlažemo i sljedeće mjere:

1. **Podrška akreditaciji studijskih programa**, uz uključivanje svih aktera u cilju prevazilaženja problema u zastoju postupka, kako bi akreditacija studijskih programa dokazala kvalitetu studijskih programa i dostignute evropske standarde u oblasti visokog obrazovanja te osigurano finansiranje.
2. **Poboljšanje mobilnost studenata i nastavnika u Federaciji BiH**, osigurati dodatna finansijska sredstva kako bi Fondacija za mobilnost studenata i nastavnika Federacije BiH u 2018. godini u potpunosti preuzela odgovornost u skladu s Odlukom o osnivanju, a sinergiji i partnerstvu Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, Ministarstva civilnih poslova BiH, Uredima za međunarodnu saradnju na javnim univerzitetima u Federaciji Bosne i Hercegovine, nastavnicima i studentima i ostalim zainteresiranim akterima (privreda, poslodavci, NVO itd.).
3. **Podrška inoviranju nastavnih planova i programa/studijskih programa za obrazovanje za tržište rada**, uz aktivno učešće resornih kantonalnih ministarstva i javnih visokoškolskih ustanova u skladu s nadležnostima u oblasti upisnih politika, zajedno sa studentima i njihovim roditeljima, osnivačima visokoškolskih ustanova, ministarstvima gospodarstva, gospodarskim komorama, zavodima za zapošljavanje, udrugama poslodavaca, lokalnim zajednicama, sindikatima, Agencijom za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta BiH uz potporu Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, kantonalnih vlada, Vlade Federacije BiH, Vijeća ministara BiH i drugih aktera, a čiji cilj je da su svršeni studenti obrazovani za tržište rada u skladu s potrebama tržišta rada (prema strategijama razvoja na svim nivoima: od lokalnih zajednica do Razvojne strategije Bosne i Hercegovine).

4. **Dobro upravljanje i menadžment**, uz uključivanje resornih kantonalnih ministarstava i javnih visokoškolskih ustanova, agencija iz područja visokog obrazovanja u BiH, ministarstava finansija i drugih nadležnih ministarstva, studentskih organizacija i unija, a u cilju prevazilaženja dosadašnjih problema vezano za autonomiju univerziteta, unaprijeđene i uspostavljene jasne veze između politika i ciljeva visokog obrazovanja na svim nivoima vlasti u BiH, nadležnih organa i institucija međusobno i sa ciljevima Bolonjskog procesa, poboljšano i unaprijeđeno povjerenje između VŠU i ministarstava
5. **Reformirati sistem finansiranja visokog obrazovanja**, uz uključivanje i zajedničko djelovanje svih ministarstava iz područja obrazovanja, finansija, rada i zapošljavanja, Rektorske konferencije, svih VŠU, predstavnika tržišta rada, studentskih organizacija i unija, lokalnih vlasti, u cilju uvođenja sistema finansiranja obrazovanja zasnovan na: uspješnosti u postizanju ciljeva; socijalnoj dimenziji visokog obrazovanja; potrebi povećanja finansijske autonomije VŠU; zagaraniranosti osnovnih troškova rada, adekvatnosti i blagovremenosti u plaćanju osoblja; osiguranosti dovoljnih i pouzdanih javnih sredstava bez nadomještanja dopunskim sredstvima koje ostvare VŠ.

5. PREPORUKE

1. Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke će, u skladu sa svojom ulogom, nastaviti sa praćenjem implementacije Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini i s tim u vezi predlagati mjere i aktivnosti usmjerene ka uspješnoj realizaciji ciljeva reforme visokog obrazovanja zasnovane na Bolonjskoj deklaraciji i usmjerene ka progresivnom i harmoniziranom razvoju visokog obrazovanja u Federaciji BiH.
2. Ministarstva obrazovanja i nauke u kantonima trebaju se uključiti u aktivnosti akreditacije studijskih programa visokoškolskih ustanova, kao i aktivno učestvovati u predstojećoj institucionalnoj reakreditaciji zajedno s Agencijom za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta BiH.
3. Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke će nastaviti biti oslonac visokoškolskim ustanovama u njihovom nastojanju da postanu aktivan učesnik na Evropskom prostoru visokog obrazovanja, a putem realizacije niza aktivnosti predviđenih strateškim ciljevima i u skladu sa zakonskim ovlastima te kroz jaku savjetodavnu i koordinirajuću ulogu, povezujući visokoškolske ustanove, kantonalna ministarstva, a u cilju ostvarivanja zajedničkog interesa, razvoja visokog obrazovanja u Federaciji Bosne i Hercegovine.
4. Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke će nastaviti pratiti i koordinirati implementaciju odredbi međunarodnih konvencija, sporazuma i drugih dokumenata u oblasti visokog obrazovanja, koje je preuzela Bosna i Hercegovina.
5. U sinergiji i partnerstvu s ostalim akterima u području visokog obrazovanja u Federaciji BiH i BiH, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke će pružati dalju podršku Fondaciji za mobilnost studenata i nastavnika Federacije BiH u cilju poboljšanja mobilnosti.

SKRAĆENICE

BiH	Bosna i Hercegovina
BPK	Bosansko-podrinjski kanton Goražde
CEEPUS	Program akademske razmjene studenata i profesora Srednje i Istočne Evrope
ECTS	Evropski sistem prijenosa bodova
EHEA	Evropski prostor visokog obrazovanja
ENQA	Evropska mreža agencija za osiguranje kvaliteta
EQAR	Evropski registar za osiguranje kvaliteta
ESG	Evropski standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta
EU	Evropska unija
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FMON	Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke
HNK	Hercegovačko-neretvanski kanton
KS	Kanton Sarajevo
LLL	<i>Longlife learning</i> – cjeloživotno učenje
QA	Osiguranje kvaliteta
SBK	Srednjobosanski kanton
SP	Studijski program/i
TEMPUS	Program međunarodne saradnje u području visokog obrazovanja Jugoistočne Evrope
TK	Tuzlanski kanton
UNBI	Univerzitet u Bihaću
UNMO	Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru
UNSA	Univerzitet u Sarajevu
UNTZ	Univerzitet u Tuzli
UNZE	Univerzitet u Zenici
USK	Unsko-sanski kanton
VŠU	Visokoškolska ustanova